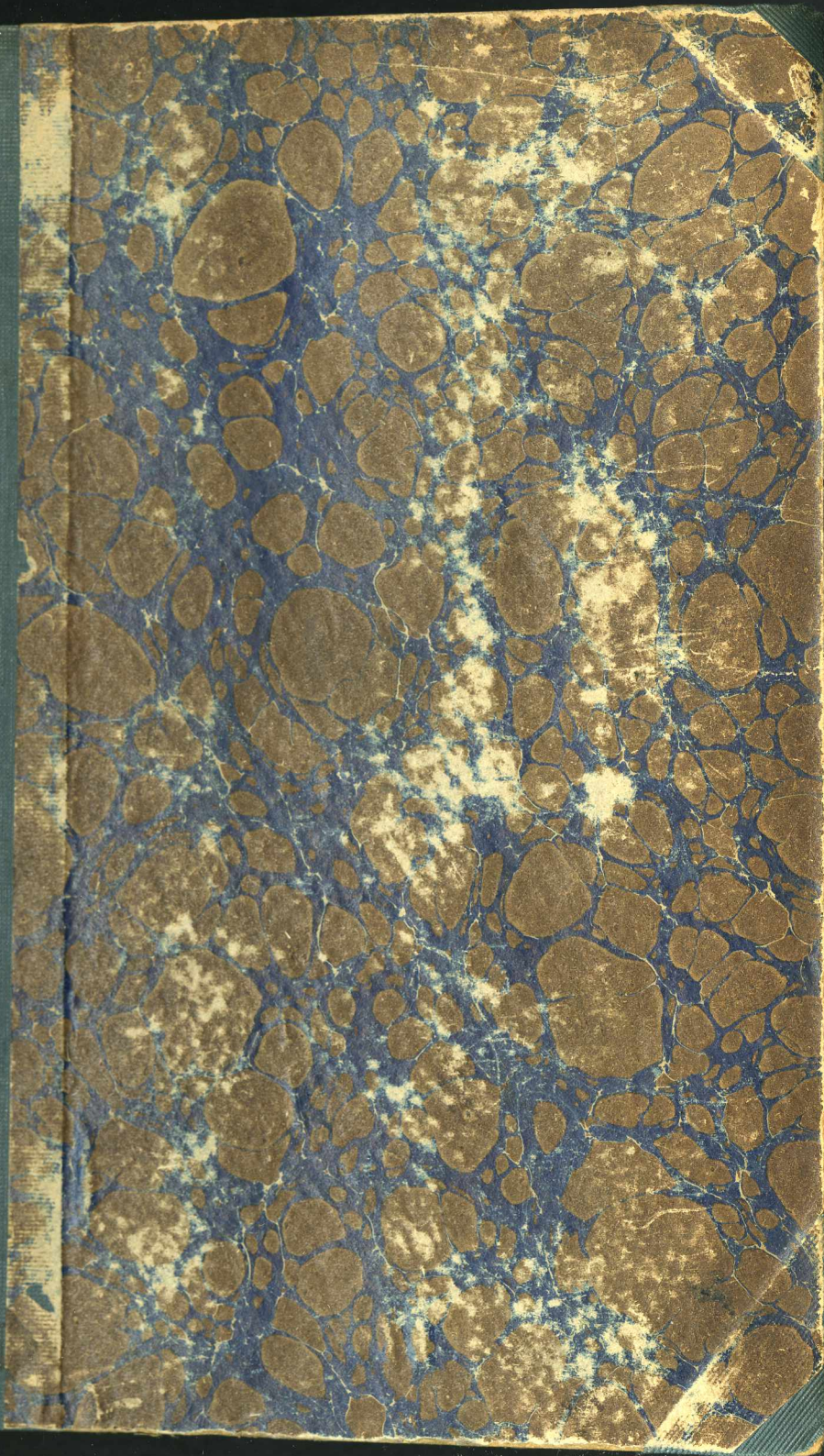

Politikai
röpiratok.

110.

110
888

Procrustes

AZ MDCCCLV. AUGUSZTUS XVIII.

AUSTRIAI

an ybia, Tors. ped.

CONCORDATUM

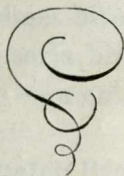
FÖLVILÁGOSÍTÁSA.

NÉMETBŐL FORDITVA

ÉS A

CONCORDATUM DEÁK ÉS MAGYAR HIVATALOS SZÖVEGÉVEL.

3.

PEST, 1856.

KIADJA HECKENAST GUSZTÁV.

Handwritten signature or scribble at the top of the page.

AUSTRIA

MUTUUM DE BALLAGI GÉZA. CONCORDIUM

FOVANDÓKÁNYA

ALAPÍTÓKÁNYA

ALAPÍTÓKÁNYA

PEST, 1856.

Pest, 1856. Nyomatott Landerer és Heckenastnál.

A concordatum birodalmunk történetében kor-
szakot képező esemény.

Megkötésén egyiránt örvend a Császár és a pápa,
mint az oly sok évi félszeg viszony után a közmegele-
gedés helyreállítóján.

Méltán örvend a Császár, mert e ténye egy nagy-
szivü igazságtétel, mely nevét még a késő unokák sze-
mében is dicsőséggel koronázandja, mint Constantin és
Nagy-Károly nevei maig is fénylenek az évkönyvek lap-
jain az egyházért végbevitt tetteikért, miken nagyságuk
lényegesen alapul. És méltán örvend a pápa, mert az
új alapokon a katolikus Austriában egy szebb jövő
fölvirágzását remélheti. Mit VI. Pius egy nagy s fára-
dalmas uton elérni sikeretlenül törekvék, azt IX. Pius
az ég kegyétől nyeré. Mint hajdan Habsburgi Ru-
dolf igazság, bölcsesség s erő által dúlt állapo-
tából menté meg a német birodalmat: akint menté
meg Rudolf egy nemes sarja birodalmát szorúlt hely-
zetéből, — s bölcsesség — s erélylyel viendi keresztül
mit imígyen kezdett.

Már egy ízben köttetett Bécsben egy concordatum
— 1448-ban. Akkor és később panaszoltatott, hogy
Fridrik császár sokat engede a pápának. De az idő
máskép ítélte; a concordatum háromszáz évig volt a ka-
tholika egyház békés, rendezett viszonyának alapja Né-
metországban, míg a francia forradalom viharai min-

dent földúltak. Ha hiánya volt, az volt, hogy csak a külviszonyokat rendezé s mélyebbre nem ereszkedék, ha ez történeendett, tán az úgynevezett reformatiotól s véres következményeitől a világ megkiméltetett volna.

Egy valódi concordatum, mint a kezdődő ujra megszilárdult „concordia sacerdotii et imperii“ ily fontosságánál fogva könnyen megmagyarázható, hogy egész Németország sőt egész Europa szemei Austriára, s az új egyezvényre irányozvák — örvendő részvétellel egy oldalról ¹⁾, — aggály és rosszul rejtegetett boszusággal más oldalról ²⁾.

Ekülönböző nyilatkozatok ellenmondásait s zavarát közelebből tekintve az úgynevezett közvélemény irányában nehéz tévedésbe nem jutni. A mellett oly járatlanság az egyházi jogban, sőt Austria tettleges viszonyaiban, hogy szinte megfoghatlannak látszik, mint követheti vakon e fölvilágosodott kor a közvélemény ily gyárnokait s szóvivőit. Az elcsavarás, gyanusítás s gúny is használtatott bizonyos pártezelok elérése végett. Míg némelyek a korona ily lealáztatása, s a föl-ségiség önföláldozása fölötti megütközést szinlelnek, mások az austriai politika e diadala fölött boszongodnak.

Mi czélja e politikai lépésnek? „A régi jesuita-uraságnak az országban helyreállítása szándékoltatik“ mond ez; — „Nem, — Németország rokonszenveire

¹⁾ Például a „Mainzer Journal. Deutsches Volksblatt. Deutschland. Augsburger Postzeitung. La Bilancia. La civiltà cattolica. L'amico cattolico. Le journal de Bruxelles, s általában a belga katolikus lapok.

²⁾ A Vossische és Speuer'sche Zeitung. Zeit, Times, Le Nord s egyebek.

van számítva“ mond amaz. — „Ellenkezőleg — Austria által Németország rokonszenvét örökre eljátszotta,“ mond a harmadik. Mások Olaszországra utalnak, hol Austria ezáltal a francziákat akarja ellensúlyozni, s nem sikerremény nélkül, miután a francia törvénykezés az egyházi hatalmat sokkal inkább korlátolja. Épen ellenkezőleg vélik mások, hogy Austria önállósága ezen Roma iránti odaadása által módfelett veszélyeztetve van, mert a Roma iránti odaadás Franciaország iránti odaadást foglal magában, miután a római szék Franciaországtól függésben van; s ugyanazon perczben „Austria s Franciaország közt egy katolikus liga is látszik fölvirágozni ¹⁾. Erről Franciaországban mit sem tudnak, hanem igen is, hogy ez által Austria Oroszország ellen csinál frontot, s áthághatlan tátonyt állít ez oldalról.

Más oldalról azonban (a rövidlátók honában) azon vallomás nyilvánul, hogy „nehéz e lépésben politikai gondolatot látni; különben ugyan a fejedelmek az egyház iránt barátságosaknak mutatkoztak, az egyház vagy szolgáinak befolyása által bizonyos politikai czélokot annál bizonyosabban elérendők; — ez Austriában nem az eset.“ Még a schweiczi havasokon is szükségesnek látják agályaikban a *caveant consules* intő szózatát.

Hasonló agályok uralkodnak Sardiniában, hol — Istennek hála másutt uraságra nem vergődött jogfogalmak szerint — nem pirulnak nyiltan kimondani :

¹⁾ Mi ezután szándékosan használandjuk az „akatholikus“ szót, mert az austriai birodalomban nem csak ágostai s helvét hitvallásuak, hanem nemegyesült görögök s unitáriusok is léteznek, kik jogigényeket birnak.

„az austriai kormány nem fog azon gyengeséggel birni hogy ígéreteit megtartaná.“ Az ugyan történhetik másutt, hogy a pillanat látszólagos előnye parancsolja az egyezmények megtartását, vagy megtörését, de csatlódni fognak azok, kik Austriát azon ösvényre vezetni vélik, melyen hűség és hit csak üres álarczok. Ez iránt kezeskedik az ájtatos császár lovagiassága, s a katholika egyház iránti hódolata. Ő akarja, hogy mit Isten s a világ előtt ünnepélyesen ígért épen úgy megtartassék amint ígértetett, s ő bír elég erővel akarata érvényítésére.

A legtöbb porosz lapok szenvedélyesen megrohanják a concordatumot, s benne mindennemű politikai utógondolatot sejtének, míg szinlegesen a protestánsok veszélyezett jogai mellett buzgózkodnak. Ez csak szinleges törekvés, melynek valódi célja a protestánsokat fölizgatni.

Mert ugyan hol van a concordatumban ily gyanúsitásnak legcsekélyebb alapja is, miután az egy szót sem tartalmaz az akatholikusokról? De épen e hallgatás baljóslatú — mint mondják, — mért nincs róluk egy szó is? ¹⁾

¹⁾ „A concordatum (így szól a lipcsei deutsch. Allg: Z.) nem mond ugyan róluk semmit, de annál félelmesebb a szelleme.“ Igen a szellem! melyik szellem nyugtalanítja ez urakat anyira? kétségtelenül a concordatumot jellegző határozottan katholikus szellem, melynek ellenei. Ezen ellenszenvnek mélyebb oka is van. Ki a Febronianismus elveit s a belőlök folyó törvényeket öszve hasonlítja Luther iratával a kereszténység javulásáról (des christlichen Standes Besserung n. 7—26.) (Luther munkái a Walch. kiadásban X. k. 207 sat.1.) meg fog győződni hogy az új concordatummal a katholika egyház valódi emancipatiója a protestantismus alól jött létre.

Mi úgy vélnök ha a Császár a pápával a birodalmabéli akatholikusokról egyezkednék: ez tán előttök aggodalmasnak látszhatnék. De ha a Császár a katholika egyház viszonyairól egyezkedik a pápával, — az akatholikusok iránt pedig ezeket magukat hallgatja ki, mint történt, s meghallgatások után intézi el külviszonyaikat, mint ez épen folyamatban van, úgy vélnök mindenki méltán meg lehet elégedve.

Mi tehát a közvélemény szava? Ha a lapokat tekintjük a közvélemény közlönyeiül, akkor kettős a közvélemény, az egyik jobbra, a másik balra. A katholikusok minden országban örvendő hálával emelik szavukat Istenhez ki a királyok sziveit igazgatja, a nagyszivü Császár méltó dicsőítésére. Austria s az egyház régi ellenei a másik oldalon állanak, s Austria méltósága s jövője felett aggodalmakat szinlelve a concordatumot következményeivel a legsötétebb színekben festik. Ez aggodalmak csaknem reánk ragadnának, ha eszünkbe nem jutna, hogy ugyan e lapokban legelleneségesebben támadtatik meg Austria minden lépése a nagyság és dicsőség ösvényén. Vajjon láttuk-e valaha örömmel üdvözölve a „Times“, a szárd „Opinione“ vagy „Unione“ a porosz „National Zeitung“ a schweiczi „Bund“, vagy a „Frankfurter Journal“ hasábjain olyasmit, mi Austria erejét s nagyságát előmozdítani alkalmas? Nyugodt lehet Austria, miután e lépése elleneit annyira fölzaklatja! És ha ezek a túlzás s hazug elferdítésekhez folyamodnak, épen ezzel mutatják meg, hogy az elfogulatlan nyugodt itéletü emberek szemében semmi felötlőt nem képez.

Valóban ha Austriára tekintünk a concordatum hatását ott veendők szemügyre, teljes igaznak valland-

juk, mit egy éjszak-németországi lap mond. (Schles. Z. 27. k. nov. 1855.) „A szentszékkeli concordatum képezi a napi társalgás főtárgyát, s mint képzelhető a legkülönbözőbb itéletekben részesül. Az egyház és állam minden higgadt és igaz barátai helyeslik az abban fölállított elveket, melyek az april 18 és 23-ki legfelsőbb határozatok további fejleményei.“ Ilyen a hangulat Tirolban, melynek népe a kath. egyház iránti ragaszkodását a császár iránti hűséggel öszvegyeztetni megszokta; — e népnek — mely egykor a katholika vallást fölülről jött megtámadás ellen védte, s később császáriját az egyházellenes forradalom ellen bátran védelmezte — örömeiben bizhatni, hogy a katholika egyház s a császár jogai teljesen biztosítvák. A Lombardiában a concordatum következtében kibocsátott pásztorlevelek világos tanúságai ottani fogadtatásának. Például a mailandi és bresciai érsekek pásztorlevelei említendőek meg. Mind a kettőt szent öröm hatja át; s ki az ottani lakosság buzgalmát a katholika egyház iránt ismeri, nem fog kétkedni, hogy a püspökök érzelmeit az egész nép osztja. Hasonlók a püspökség nyilvánításai egyéb tartományokból.

Azonban nincs mit tagadni, miszerint Austriában a concordatumnak kevesbé kedvező nyilatkozatok is hallhatók.

Mindazok, kik a régi egyházjog febronianus elveiben, melynek a természetjog, önképzelte természeti állapotjával, s az államjog három szerződvényével, mint az állam alapjával segédkezet nyujta, nyerték kiképzésöket, s később önálló mélyebb tanulmányozás által nem szerének maguknak helyesebb nézeteket az állam s egyház közti viszonyról — többé kevesbé elégületlenek az uj concordatummal. Ez ugyan megérthető oly

embereknél, kik kiskoruktól fogva egyebet nem halottak, mint hogy az egyház idegen, melyre nem lehet eléggé vigyázni, minthogy mindig az államban állammá válni fenyeget, s ez rettenetes fogna lenni.

A concordatum természetszerint más téren áll. Elismeri az egyházat egy Krisztus urunk által minden ember üdvözülése végett fölállított gyógyintézetnek, mi végett neki Krisztustól kapott hatalomtelyének kifejtésében teljes szabadságra van szüksége. E mellett az állam csak nyerni fog; mert az egyház isteni szerzőjétől s urától azon megbizást kapta, hogy minden embert jó és ajtatossá, igazságos s méltányossá, s tiszta erkölcsű, s mérsékeltté tegyen, a szeretet törvényét szivökbe oltsa, mindnyájokban Isten azon igéjét megelevenítse: „mit nem akarsz hogy néked tegyenek az emberek, te se cselekedj másoknak; s a mit másoktól kívánsz magadnak, te is azt cselekedd nékiek.“ Hasonlóképp meg van bizva tiszteletet s engedelmességet tanítani a világi felsőbbség iránt mindenben, mi Isten törvényébe nem ütközik, s arra emlékeztetni, hogy lelkiismereti kötelesség az adót s tartozásokat leróni, valamint a fejedelem s a felsőbbségért imádkozni, hogy Isten őket fölvilágosítsa s a jóban vezérelje, hogy a nagy államháztartást megáldja, s így jólét és béke uralkodjék minden országban. S ha immár egy állam polgárai ez értelemben s szellemben képeztetnek ki — nem lesz e az állam boldog?

Egy állam jó, igazságos, tisztaerkölcsű, mérsékelt, szeretetteljes polgárokkal, engedelmes, hűséges alattvalókkal, kik az ország fejedelme, s szolgálíért szorgalmasan imádkoznak, a nyugalmat s békét szeretik — ez egy állam azon eszménye, melyet az egyház szabad tevékenysége mindenütt valósítani törekszik. — Igen

— mondhatni — de hol érte el az egyház ezen eszményt? Igaz ugyan, hogy magasztos törekvése ellen gyakran soknemű akadályok forognak fön, úgy, hogy eszményét csak többé kevesbé megközelítenie lehet. Ez az emberi dolgok tökéletlensége mellett minden földi törekvés sorsa, habár az örökkévalóra van is irányozva. De az egyház változatlanul törekszik az eszmény valószínűsítésén, s minél inkább sikerül ez neki, annál jobban érzi magát az állam. A kérdés csak az, vajjon megkötött kezekkel az embereket sikeresebben vezeti-e ez uton, vagy midőn állhatatos tekintettel magas czéljára isteni mesterének akaratát szabadon foganatosítja. Erre a felelet egy pillanatig sem lehet kétséges. És ha egynémely febronianus, kik kereszténységüket még egészen le nem vetközték, e helyzetbe azonnal bele nem találják is magukat; ha Isten egyháza iránti bizalmatlanságukról rögtön le nem mondanak is hogy a szabad egyház jótékony hatását méltányolni képesek lennének, e jelenség megítélésében méltányosak lehetünk, s a józan megfontolástól, különösen ha a tapasztalás nemsokára helyesebb nézetekre hozandja, rövid idő múlva más ítéletet várhatunk. Nehéz az embernek egy nézetirányból, mely minden jogfogalmaival s eszméivel öszvenőtt rögtön kilépni, mi senkinek se fog feltűnni, ki az előítéletek hatalmát figyelemmel kíséré. Hogy mégis a legközelebbi jövő békésebb elfogulatlan ítéletet szürend, mutatja az utóbbi évek tapasztalása egy rokon esetben. Mily zaj keletkezék ez oldalról, midőn az 1850. april 18 és 23-ki cs. rendeletek közzététettek? s pár év múlva minden zaj elnémult; kitünt hogy az egyháznak már akkor megadott szabadság az államot s jólértett érdekeit épen nem sérté meg.

Különösnek látszhatik, hogy a clerusban is egyes

hangok a concordatum fölött aggodalmat nyilvánítanak. Ennek különböző, sőt ellenkező okai is lehetnek. Itt ott tán igen túlzott várakozásokat tápláltak a concordatum iránt; ezek most csalódásukat látva elkedvetlenedtek. Ez majd el fog mulni, ha azon meggyőződés megszilárdul, hogy Isten dicsőségére s a lelkek üdvőségére sikeresen hatni elég szabadság biztosítatott, s a tisztességes tartásról is gondoskodva lön. A jó akarat könnyen kielégíthető; s azon buzgalom igen messze megy, mely a Császárt s a pápát megrója, hogy az egyház javát nem eléggé méltányolták. — Mások a clerusból elégtelenek a concordatummal, mert febronianus nézetekben többé kevésbé elfogulvák; mert hol a szentség őrei aludtak vagy gátolva voltak, ott megtörténhetett, hogy a szentség szolgálói vagy a tan vagy a gyakorlat által oly elveket szivtak bé, melyek az egyház terén önkároistólag hatnak. A szentség őrei itt teendőjüket most tudni fogják. — Mások ismét a clerusban azon mai előítéletben vannak, hogy az alsó clerus jogai biztosítandók, nehogy a püspökök az alsóbb clerust lenyomják, s jogaikat kárára használják, miről a concordatumban szó nincs: innen elhangoztságuk. Ez a febronianus elv más téren; az állam letévé az egyháznak a szentlélek által rendelt pásztorai iránti bizalmatlanság elvét; most némelyek az alsó clerusból ennek számára igénylenék. De hol volt valaha concordatum, melyben az alsóbb clerus a püspökök hatalma ellen védelmeztetett volna? Nincs-e a püspöki hatalom határa alá- és fölfelé meghatározva az egyház törvényeiben? És nincsenek ezek a concordatum XXXIV. fejezetében mint eldöntök elismerve? Itt tán nincs helyén kívül e pont fölvilágosítása végett Austria egy ünnepezt egyház-fejedelmének szavára emlékeztetni,

mely már öt év előtt a kedélyek megnyugtására nyilván kimondatott: „hisz akkor az egyház ohajtott szabadsága csak a püspökök, s nem az ő nekik alárendelt lelkészekre nézve bír érvénynyel! Az egyház szabadsága az állam irányában abban áll, hogy az államhatalom ne akadályozza isteni küldetését az eléje istentől rendelt eszközök által betölteni. A szabadság az egyházban abban áll, hogy az egyházi hatalom senkinek se korlátolja az egyházi törvény szerint őt illető joggyakorlatát. Tán fél valaki, hogy a püspökök gögös önkénynyel az egyházi törvények korlátaikat áttöröndik?”

„Azoknak száma, kiket ezen aggodalom bánt, csekély lehet. De sokak előtt kelletlen a dolog, mert előtök idegen, s az egyházi intézményekkel teljes ismeretlenségükben nem tudják, mit várhatnak tőle. Sokan csak azért viszhangoztatják a panaszokat, mert a kor némely szójárásait hallják, s külbecsbeli dolognak tartják a szabadság mellett kissé buzgózkodni. . . . A püspök szünjék meg autokrata lenni, s ossza meg hivatalos hatalmát egy egyházi gyűléssel. Csak hogy a püspök nem autokrata. A törvényhozó hatalomban a részét minden fontosabb tárgyakban csak mint a zsinatok tagja gyakorolja, s bírói ítéletétől felsőbb egyházi bírósághoz hivatkozhatni. Közigazgatási rendszabályaira nézve az egyházi törvényekhez van kötve. Némely törvény által meghatározott esetekben székes káptalanának beleegyezésére van szüksége, mások iránt tanácsát kell kikérnie. Minden némileg fontos kérdésekben, ha különös tekintetek kivételt nem igényelnek, az egybegyült consistorium véleménye kihallgatandó. Az egyház szellemének s szokásainak megfelelő, hogy többi papsága tapasztalásait is

használja, s kívánatait lelkiismeretes figyelembe vegye. E célból a papság gyülekezetei hasznos szolgálatot tehetnek, s miután most azoknak mi sem áll útjában, fognak is ilyek tartatni, sőt némely helyen már a kezdet meg is történt velök. De hogyha a püspök kötelezve van mindazok tanácsát, kiktől megfelelő földerítéseket remélhet, mennyire a tárgy természete engedi, kihallgatni, még is a szóban levő közigazgatási ügyekben, kivéve azon eseteket, mikben székes káptalana beleegyezéséhez van kötve, a határozati jog egyedül őt illeti. — Erről lemondania nem csak nincs megengedve; hanem nincs is joga hozzá; mert nem személye hanem küldetéséről van szó, melyet mint az apostolok utóda kapott a rendről, melyet az egyház az úr parancsához híven megállapított. Egyébiránt czélszerű közigazgatás lehetlen is, ha vezénylője itéletének s lelkiismeretének bizonyos szabad mozgás nem engedtetik¹⁾.

Vége nagy számmal vannak azok, kik egyházi kérdésekkel soha sem törődtek sokat; de most midőn a concordatum határozataival közvetlenül az életet érinti, élénk érdeket éreznek az ügy iránt. Alig tudják tulajdonkép, mi legyen egy concordatum, s mi föladata, s mi körül forog az új austriai concordatum. Ha e vagy ama lapot kezükbe veszik, még inkább tévutra jutnak, miután némelyeknél a kellő nyugalom s elfogulatlanság, vagy tárgyismeret hiányzik, vagy épen a terük nem eléggé tágas az érintett kérdések oly fejtegetésére, hogy az olvasó tiszta alapos itéletre tehetne belőlök szert.

Ehiánypótlásáraszolgáljon némileg e rövid taglalat.

¹⁾ Actenstücke, die bishöfliche Versammlung in Wien betreffend. Wien, 1850. XXI—III.

I.

A keresztény egyház első évezredében tulajdonképi concordatumok a szó újabb értelmében nem jönnek elő ¹⁾. Ez föltünhet annak, ki azon kor viszonyait közelebbről nem ismeri.

Krisztus alapítá egyházát, és azon megbizással, hogy a világot megtérítse, minden embert megszenteljen s üdvözítsen, e célból önhatalmát is reá ruházta. Apostolaihoz így szóla: „mint engem küldött atyám, úgy küldelek én titeket.“ „Nekem adatott minden hatalom a menyben és a földön; menjetek tehát, tanítsátok a népeket, kereszteljétek meg őket az atya fiu és szentlélek nevében; oktassátok őket mindazoknak megtartására, miket én parancsoltam néktek; és íme — én veletek vagyok mindenha a világ végéig.“ — „A mit ti megköttök e földön, meg leszén kötve a menyben; s a mit ti föloldotok e földön, fel leszén oldva a menyben is.“ E vett hatalom tiszta teljes öntudatával mentek az apostolok szét az egész világba, hirdetéek szabadon és nyiltan az úrtól kapott tant a szentlélek segedelmével; oszták az üdv és kegyelem malasztját az urtól kapott utasítás szerint; adtak ki egyenkint vagy együtt a bel üdvösségre vagy külfegyelemre vonatkozó rendelkezéseket, valamint szükség esetében üdvös egyházi büntetéssel illették a hittől elesettet, vagy nagy bünökbe sülyedettet, eltilták az egyházból

¹⁾ Ha az egyháztörténetben (Katerkamp III. 371. l.) Justinus egy concordatuma említetik, azalatt Hormisdas pápa és I. Justin görög császár közt sok évi viszátkodás után bizonyos feltételek mellett kötött béke értetendő, de nem egy újabb értelembeni concordatum.

kiátkozottakkali érintkezést. Valamint ők rendeltek püspököket s papokat a kézrátételleli fölszentelés által hol czélszerűnek vélték; s az isteni intézkedésretámaszkodva érvényesíték azon jogukat, mely szerint a hívők által, kikért fáradoztak, a szükséges életföntartással ellátandók voltak. Mindezt mutatja a szentírás az apostolok történetében, s a nagy szent Pál fönséges leveleiben.

A mellett az apostolok sem Agrippa-Herodes királyt, se Neró császárt nem kérdék a Krisztustól kapott hatalom gyakorlatának engedélye végett akár tanítás, akár keresztelés, vagy törvényhozás és büntetés dolgában. Ha egy hatóság e téren őket korlátozni megkísérté — egyszerün azt válaszolák: „Nekünk kell ezt tennünk (mert az egyház joga gyakran kötelessége is), ítéljete magatok, vajjon helyes-e hogy nektek inkább engedelmeskedjünk, mint Istennek“¹⁾. És e téren szilárdul megállapodtak, bármit tön velök a hatalom, ők türtenek, s örvendtek az úrban; — az egyház azonban naponkint gyarapodott. E viszonyok lényege három századig maradt fönn. Mint Neró úgy Trajan, Marc Aurel, Valerianus, Diocletianus sat. alatt. Irtó háború volt, melyet a véres hadakozásban megöszült Róma a kereszténység zsenge égi növénye, Krisztus fegyvertelen arája ellen viselt. Ekkor persze nem is gondolható a kölcsönös jogok s kötelességek fölöli békés egyezkedés (concordatum). De habár az állam sem isteni sem emberi jogait nem tisztelé, az egyház mégis elismeré s teljesité polgári kötelességeit, még a pogány állam ellen is. A keresztények híven teljesíték az állam tör-

¹⁾ Apost. tört. 4. 19. 29. ugy 5. 19. „Istennek inkább kell mint az embereknek engedelmeskedni.“

vényeit (kivéven a vallásra vonatkozókat), lerótták pontosan adóikat s tartozásaikat, nem vönek részt a lázadásokban, és nem kísértének meg soha — nagy számuk s igazságtalan elnyomatásuk daczára, erőszakos önsegeélyt ¹⁾).

Több százados türés s szenvedés után megváltoztak az idők; a római birodalom kormánya keresztény lön. Mióta nagy Konstantin a negyedik század elején a kereszténységnek meghódolt, nem csak egyszerű türelem, hanem világos kedvezésben részesült a keresztény egyház. Miután az állam fölismeré, hogy saját érdekében is — a közbéke s jólétre nézve — mily üdvösen hat az egyház, önkötelességének is tartá annak nem csak a szokott törvényes oltalmat, hanem nevezetes előjogokat is adni, mely az egyházat tevékenysége szabadabb kifejtésére, s így az államnak is nagyobb haszontételére képesítse. Ez állásponton mozog Konstantin s a római császárságbani utódainak törvényhozása, mennyiben a keresztény egyházat illeti.

Ekkor persze nem volt concordatumra szükség.

Egy pillantás az időbeli római törvénykönyvekbe, úgy II. Theodosius császár régiebb törvényébe, mint a későbbi hires Justinianuséba megerősíti e történeti igazságot. Egy igen fontos rendelete Konstantinnak mindjárt uralkodása kezdetén biztosítá a katholika egyháznak a római birodalomban testületi jogokat ²⁾. Továbbá ismeretes, hogy az úgynevezett immunitások már azon korból származnak, — a személyes

¹⁾ Tanúsítják ezt a 2. és 3-ik keresztény századbeli írók, így Justinus apolog. I. 17. Tertull. 33. 35.

²⁾ Euseb. hist. eccles. X. 5.

dolog, s helyi immunitás, (mentesség) melyeket az említett törvénykönyvek kimerítőleg tárgyalnak¹⁾. E különböző immunitások az Isten egyháza iránti mély tisztelet kifolyásai oly terjedelemben adattak, hogy a legbuzgóbb sem kívánhata többet. Korlátoltattak ugyan itt ott e kiterjedt kiváltságok, hol netán visszaélés történt velök; de az immunitások mégis egy állandó alkatrészét képezék az akkori római jognak, ha terjedelmük nem volt is mindig ugyanaz a különböző császárok alatt. De e régi római törvénykönyvekben egyebek is találhatunk, mik akkoriban egy concordatum feleslegességét mutatják. Theodosius császár törvénykönyvének utolsó része (Lib. XVI.) egyedül a katholika vallás, a püspökök, papok, egyházak jogait s előnyeit tárgyalja.

A törvénykönyv első részének főirata : de summa Trinitate et fide catholica. És ha a törvények elveit közelebbről vizsgáljuk, derül ki még inkább, miért volt akkoriban egy concordatum felesleges. Justinian törvénykönyvének előszavai így hangzanak: „minden uralkodásunk alá vetett népek azon hitet vallják, melyet Péter apostol a rómaiaknak átadott, s mely mai napig az ő tanítása szerint tart.“ És tovább a római pápáról mond ugyanazon császár : „Midőn mi az apostoli széknék becsületét megadjuk, és Szentségedet (a pápát) atyaképen tiszteljük, siettünk minden az egyház állapotára vonatkozót Szentségeddel közölni, miután mi mindenkor buzgón iparkodtunk az apostoli székkeli egyetértést föntartani. Azért sietünk az egész keleti birodalom minden püspökeit az apostoli széknék, melyet Szentséged elfoglal, alávetni s egyesíteni²⁾. Má-

¹⁾ Lásd Cod. Theod. tit. de Episcopis, Ecclesiis et Clericis XVI. 2. IX. 45. I. 3, 12. stb.

²⁾ Cod. Just. de summa Trinit. I. 1, 18.

sutt ugyan e császár egy kimerítő rendeletben 541. évből azt nyilatkoztatja ki: „Mi a négy (az ideig tartott közönséges synodusok (zsinatok) hithatározatait épen úgy elfogadjuk, mint a szent irást; s e zsinatok rendeleteit mint államtörvényeket követjük ¹⁾. A mi törvényeink akarják, hogy az egyházi törvények nem kevésbé mint az államtörvények teljes erőben álljanak.“ (Cod. Just. I. 3.) „Ki az isteni vallás ellen vét — a közjó ellen vét“ ²⁾. „A hol vallás forog fönn — a püspököt illeti az ítélet“ ³⁾. Hasonló elvből kiinduló még számos rendelkezést hozhatni föl; de az eddigiekből következtethetni, hogy ily államtörvények mellett concordatumra nem volt szükség. Megürült püspökségek betöltése akkoriban a papság és nép szabad választása által történt, a metropolita s illető tartománybeli püspökök vezető befolyása alatt. A püspökök számos synodusokat tartottak, itt adák ama bölcs egyháztörvényeket, — canones — melyek a régi egyházjoganyagát képezék, s mai napig az egyházi törvénykönyvben olvashatók. Saját törvényszékeik voltak (episcopalıs audientia), hova polgári viszályok is hozathattak elítélés végett ⁴⁾, sőt bizonyos esetekben ítéleteiktől fellebbezés sem engedtetett meg, s a polgári hatóság polgári ügyekben a püspöki bíróság ítéletét végrehajtani köteles volt. A tulajdonképi egyházi ügyekben rendes bírósági fokozat volt, a püspöki bíróságtól fellebbezés a metropolitához, ettől a patriarchához, végre a pápához, úgy mi-

¹⁾ Just. Nov. 131. c. 1.

²⁾ Azért is ez „publicum crimen“nek nyilvánítatik. Cod. Just. de haeret. és Cod. Theod. de haeret.

³⁾ Cod. Theod. XVI. 11.

⁴⁾ A fönebbi codexek.

szerint a távol keletről Bithynia vagy Tauriából az ügy föllebbezés útján végre a pápához jutott, s általa döntetett el.

Az egyház jövedelmei a császárok bőkezűsége által szakadatlanul nőttek; fényes példájuk hatott az alattvalókra s utánczókra talált. Tudva volt hogy az egyházi jövedelmek mennyiben nem az istentisztelet, egyházépületek föntartása szükségéire fordítatott, s a püspök és papok eltartására szükségeltettek — a szegények javára fordítatik; az egyház birtokát szabadon kezelé. — Ha az egyház ezen állásában mégis koronkint méltó panaszok viszálykodások előadták magukat: ott hol az egyháznak az államhatalomhozi viszonyáról ily elvek foglaltattak a törvénykönyvbe, s általán a gyakorlatban is megtartattak — ezek hamar békésen eligazítottak. Ehhez nem kelle concordatum.

Más idők jöttek nyugoton, midőn a keresztény germán országok alakultak, elől a frank, a Merovingiak aztán a Carolingiak alatt. Ezen országok ónémet erkölcsökön keletkeztek, s a keresztény eszmék hatalmas befolyása alatt képezék jogi öntudatukat. Ezen alapon keletkezett egy új törvényhozás, melynél alak tekintetben a tökéletes római példányúl használtatott. Az új törvényhozás mely a francia királyok ugynevezett capitulariaiban nyeré tökéletes kifejezését ¹⁾, — egészen keresztény, s nem mint az órómai — a pogányságra ültetett. Ez új törvényhozásnál a püspökök az egyháziakat maguk rendezék, s polgári ügyekben a király tanácsában, s az országnagyok gyűlésében a legnyomatékosabb s első szavuk volt. Ezért jellegzé ezen

¹⁾ Capitularia regum francorum ed Steph. Balusius Paris. 1677. II. vol. 1780.

törvényhozást ama szelidebb, magasabb vallásos s erkölcsös keresztényi szellem, mely ezen még igen alacsony miveltségi fokon álló népek nevelését oly fényes sikerrel vállalható el, s viheté keresztül. De a népek is tudták a kereszténység becsét, s mivel nemesítő erejét érzék, — törvényeiket szelleme által áthatni s alakíttatni szívesen látták. Mondhatni hogy a frank ország egész törvényhozása, különösen Nagy-Károly és az ajtatos Lajos alatt egy nagy concordatum volt, a törvények egy hoszú sora, melyekben mind a két hatalom békésen közremunkált, s a legbensőbb összhang létezett. Az egyháznak oly igen kedvező órómai törvények megtartattak, s ünnepélyesen megújítottak; az egyház régi jogaihoz új előjogok jöttek, mint az új viszonyokhoz illőbbek s a keresztény állam eszméjének megfelelők. Az iskolák az egyház kezébe adattak, hogy a mennyei igazság minden földi tudást áthihletve, áthatva, minden káros tévelytől megóvja, s czéljához vezérelje, — hogy a serdülő ifjuság Isten félelmében s szeretetben a keresztény tan alapján jó emberek és polgárokká képeztessek. A házassági viszonyok a régi egyháztörvények alapján, melyek részben isteni rendelkezéssel nyugodtak, frank országban jobban rendeztetek, mi által az alig megtért népeknél a házasság méltóságos állásba és szentséggé emeltetett. A püspököket illeté az azok fölötti örködés. — A nép és papság az állam törvényei által szigorún utasítottak a püspököknek engedelmeskedni; a püspökök a pápai rendeleteket tartoztak megtartani, — ki ellenkezett — hivatalából letétellel fenyegettetett ¹⁾. — Az egyházi kiátkozással (excommunicatio) nehéz polgári büntetések köttettek

¹⁾ Cap. aquisgran. Caroli M.

ösze: a királyi kegyvesztés, jószágvesztés, börtönzés¹⁾; még az ilyeneli közlekedés is államtörvények által volt tiltva. — Mint emelé Nagy Károly a már előtte is szokásban volt egyházi tizedet széles birodalmában általános kötelezettségű államtörvénynyé, s mily erélyesen foganatosítá — ismeretes dolog.

Ezen s hasonló törvényeket hozott Nagy-Károly mint „*devotus sanctae Dei Ecclesiae defensor humilisque adiutor*“²⁾. Tisztelete az egyházi törvények iránt annyira ment, hogy államtörvényeit illetőleg is azt határozá, miszerint érvényesek „*salva canonica auctoritate*.“ Ezért maradt alatta s utódai alatt a papság és nép régi joga a püspököket választhatni — teljes érvényben, úgy hogy az államtörvények azt ótalmukba vették. Ha tehát IV. Arszlán pápa (847-ben) a Carolingiak törvényeinek formaszzerű helyeslését nyíltan kimondá, s megtartásukat biztosítá — ebben, mint azon törvények szövegében a két hatalom teljes öszhangja világosan volt kifejezve. — És ezen Károlyt, ki a katólikus egyházat, a pápát és püspököket annyira tisztelé, jogait elismeré, új előjogokkal tetéze — a történet na gynak nevezi, s mint Constantin s Theodosius császárokat az évkönyvek dicsöitik.

A kilencedik század vége felé nehéz idök jöttek az államra s az egyházra, miknek keserü gyümölcset a tizedik izlelé. A tizenegyedik században ismét javultak a viszonyok míg az investitura (beruházás) fölötti viszály kitört, a mint IV. Henrik esászár ifjuj elbizottsággal a papság és népnek püspök-választási jogát, mely az egyházi s birodalmi törvények által megerő-

1) Decret. Childeberti. Capitula Lotharii imp.

2) Cupit. reg. franc. ed. Baluz. n. 290 — 210.

sítve volt, -- s egyuttal az egyház tulajdoni jogait bü-
nösen megtámadá, midőn a történt püspök-választásrai
tekintet nélkül gyakran kénykedve szerint, a bitorlott
beruházás által a püspökszékeket betölté, s nem egy
méltatlant emele e méltóságra.

Ekkor köttetett végre 50 évi viaskodás után az
első concordatum. (1122. sept. 23.) V. Henrik csá-
szár lemond a gyürü és pásztorbottali beruházásról
(investitura) s birodalma minden egyházaiban meg-
engedi a canoni választást, és a választottnak szabad
fölkenetését. Megigéri a római vagy egyéb egyházak-
tól elrablott javak visszaadatását, s támaszát a római
egyháznak hol reá szüksége leend. Ellenben II. Kalixt
pápa megengedi hogy a canoni választás a király
jelenlétében történjék, anélkül hogy netán simoniával,
vagy erőszakkal arra befolyást gyakorolna; kétes
választásoknál a király a metropolita s többi tarto-
mánybeli püspökök tanácsa s ítélete szerint jogszerűn
választottat támogassa. A birodalom egyéb tartomá-
nyaiban a választás és fölkenetés egészen a canoni
rendszerint történik. (Németországban a választott, a
császárság egyéb tartományaiban a fölkent minden
díjfizetés nélkül kapja meg a korona által hűbérbe
adott birtokot; azonban a hűbéri birtokkal járó terhe-
ket az abba beigtatott tartozik viselni. Egyébiránt a
pápa támogatását igéri a császárnak, a hol kívánni
fogja ¹⁾).

Ugy állítatott concordatumban helyre a béke a
császár és a pápa között, miután az egyház régi joga a
püspöki székek betöltése iránt ismét biztosítatott, a

¹⁾ Concordatum Wormatiense. (Pactum Calixtinum).
Pertz monum. germ. Leg. Tom. II. 75—76.

Császár az egyház javával egybe nem férő bitorlott beruházásról a gyűrű s pásztorbottal lemondott, az egyháztól elvett javak visszaadattak, s kölesönös támogatás ígértetett.

A legközelebbi századokban fejlett ki a római pápák azon terjedelmes hatalma, mely az akkori egész világnézettel a legszorosabb kapcsolatban volt. A pápa az egész európai kereszténység elismerése következtében kitünő állást foglalt el, mi által mint a kereszténytan főképviseelője, s e szerint az isteni akarat hirdetője, az erkölcsi törvény legfőbb őre, s a közjog véde, a népeknek, uralkodóknak s alattvalóknak azon magasztos törvényeket előadá s meghagyá, miknek megtartása mai napig képezi az európai erkölesség alapját. Az örök valóság, igazság s szeretet törvényei azok, miknek képviselőiként a pápák az európai emberiség élén álltak s a közjogi kérdésekben szavuk egy tengertől a másikig meghallgattatott. A pápák e magas állásából magából nagy jogok folytanak, melyek míg jótékony befolyásuk a közviszonyokra mindenütt érezhető volt, sikertelenül vagy meg sem támadtattak. De midőn később a pápák, különösen Avignonbani tartózkodásuk alatt Franciaországtól függésbe jöttek — akkor jogaik terjedelme sokak előtt aggodalmasnak látszott. — És midőn még később a nagy szakadás (schisma) — 1738 — kitört, s két, végre három pápa egymás ellenében állt, s terjedelmes pápai jogaikat pártjuk megerősítésére, elleneik gyengítésére használták, mialatt a kereszténység sokat szenvedett — sok s erős hangok emelkedtenek bizonyos, utósó időben mértéket haladott pápai jogok szerződészerű korlátolása mellett. — V. Márton pápa e követeléseket alaposoknak ismeré el, s a kostniczi zsinat végén (1418.) három

nemzettel kötött concordatumot, a németekkel, angolokkal, francziákkal, — mindeniket öt évre, mert ezek lefolyása utánra ismét közönséges zsinat volt hirdetve, melyen a fenforgó nehézségek általán kiegyenlítendőek lettek. Mind a három concordatum sok hasonlatossággal bír (a franczia a parlament által azonban nem fogadtatott el), és nyilván azon rendeltetéssel bírtak a nagy schisma által okozott sokféle bajokat orvosolni. Bibornokokká ajtatosság és tudomány által kitünő, a mennyire lehet minden nemzetbeli férfiak választandók. A püspökségek s apátságok, melyeknek betöltése utósó időben nagy részt a pápának volt föntartva, jövőre csak bizonyos meghatározott esetekben tölthetők be a pápa által; ezeken kívül canoni választásnak leszen helye, s a pápa megerősítését adandja. A kanonokságok s egyéb javadalmak fele a pápa által fog adatni. Az annáták (vagy is a javadalmak átruházásakor a pápának járó díjak) egy évi jövedelem felére szabotnak. Az egyházi bíróság elé tartozó ügyekbeni felebbezés módja meghatározotatott. A bünbocsánat iránt mérséklet ígértetett, nehogy becsüket veszítsék sat. ¹⁾

A pápa ez által sok, elődei által gyakoriotott jogról mondott le; ő ezen concordatumokban csak többnemű engedményeket tön, a nélkül hogy egyebet kapott volna, mint a még megmaradott jogainak más részrőlí elismerését.

Öt év mulva megszűntek a concordatumok; de új köz zsinat nem jött létre e viszonyok végleges rendezése végett. Csak 1431 ben gyült egybe a baseli zsinat, de oly reform kedvet mutatott, mely új schismát

¹⁾ Von der Hordt Conc. Constantienne. Frankf. et Lipsiae 1700.

szült. Azonban a viszonyok rendezést s kiegyenlítést sürgetően igényeltek.

Ez megtörtént részben a baseli decretumok alapján az aschaffenburgi concordatumban (1447.), melyet nem sokára a bécsi concordatum követett V. Miklós pápa és III. Fridrik császár közt 1448 febr. 17-kén.

A bécsi concordatum csaknem egészen a kostniczi concordatum megújítása, mint az a német nemzetel köttetett.

Az aschaffenburgi baseli határozásaiával általa egészen háttérbe nyomatott. Mindenekelőtt a püspökségek s apátságok betöltéséről volt szó, mint egyéb egyházi méltóságok, kanonokságok, s javadalmak betöltéséről, mely eddig legnagyobb részt a pápa kezében volt, most azonban csak hét, szoroson meghatározott esetekben neki föntartatott. Különösen minden székes káptalan fő méltóságának betöltése tartatott fönn a pápa számára ¹⁾. A többi püspökségek s apátságok a káptalan canoni választása által voltak betöltendőek, s a választás, ha rendesnek találtatott, a pápa által megerősítendő.

A székes egyházak egyéb méltóságai, valamint az egyszerű kanonokságok s javadalmak ha páratlan hónapokban (Januar, Marcius sat.) ürültek meg, a pápa

¹⁾ A concordatum azon helye: „majoribus dignitatibus post Pontificales in Cathedralibus... exceptis“ melyen a pápa e joga alapul, sokkép kétségbe vonatott: vajjon ezt jelenti e? De ez értelme mellett nyilatkoztak a híres Aeneas Sylvius, ki a concordatumi egyezkedést a császár részéről vezeté, (concordata ipsa dignitates primas post pontificales... Apostolicae Sedis dispositioni permittunt ep. 383) a közértelmezés s gyakorlat Németországban. Lásd Koch sanctio pragm. Germ. illustrata Argentorati 1789. p. 223. 241.

által töltendők be, a páros hónapokban pedig a hivataladás, választás vagy jelölésre jogosítottak által. Az annáták (vagy dijak) ezután is mérsékelt becslés szerint a pápának fizetendők; csak 24 aranynál kevesebb jövedelmű javadalmak dijmentesek ¹⁾).

Látható hogy e concordatum az egyház felső és alsó állomásainak betöltésére s az ez alkalommal a pápát illető dijakra vonatkozott, s e részben a régi körbéli terjedelmes jogaiból sok meghagyatott, melyeket még a westphali béke sem bántott. A pápai jogok nem is vonattak kérdés alá, csak némely pontokban korlátoztattak. — E mellett az egyházi törvénykönyv — corpus juris canonici — teljes érvényében s illetetlen tekintélyében föntartatott, széles körű határozataival az egyházi biráskodás, s büntető hatalomról, a papok erkölcsi viseletekről, s kötelességeiről, az egyház jószágáról, a gyámuri jogokról, s házassági viszonyokról.

Francziaországban a németországiakhoz hasonló viszonyok hoszu s veszélyes válságot (crisist) idéztek elő, mert Francziaországban az önbiráskodás erőszakos útján szándékolatott a pápai jogok korlátozása vagy mellözése. De ez úton két egyenjogú önálló hatalom közt létező nehézségek s viszályok soha kielégítőn el nem igazíthatók. Nyolezvan évig tartott míg Francziaország ezt belátni tanulta, s ekkor (1516 aug. 18-kán) ²⁾ jött létre azon concordatum, mely Francziaországra, sőt az egész katolikus világra nézve oly nagy nyomtérkot nyert azon körülmény által, miszerint X. Arszlán

¹⁾ Koch sanctio pragm.

²⁾ E nap iratott alá a pápa által; — 1516. dec. 19-kén az akkor épen Rómában egybegyűlve volt laterani zsinat által elfogadtatott; s a király által 1517 május 13-kán államtörvényül kihirdettetett.

pápa a katolikus francia királynak (I. Ferencz) az országabeli püspökeinek kinevezését megengedé, miután a káptalan választási joga tapasztalás szerint nagy helytelenségeket vont maga után. — A kinevezés a megürités utáni félév alatt a pápához terjesztendő, ki- nek részéről ezután a behelyezés következik. Továbbá szigorún adatnak elő azon tulajdonok, mik az egyházi méltóságok s hivatalok elnyerésére megkívántatók. A betöltés jogáróli néhány határozat után következik néhány az egyházi biráskodásról, különösen a föl- sőbb egyházi hatóságokhoz föllebbezések egész a pá- páig, az egyházi büntetések mérsékelt használatáról, s az ágyasság megtiltásáról. Az agnáták itt is megha- gyattak ¹⁾.

Igy létesült a spanyol concordatum 1753 január 11-kén, XIV. Benedek pápa, és VI. Ferdinand király között.

A királynak már régi pápai kiváltságon alapuló püspök-nevezési joga ujjlag megerősítetett. Ellenben a király által igényelt általános királyi gyámjo- got a pápa el nem ismerheté; azonban a király kivá- natainak az alsóbb javadalmak betöltésénél elégtétetett; minthogy a pápa csak 52 névszerint megjelölt javadal- makat tartott fönn magának s utódainak adományo- zásul. A pápának ez uj egyezmény következtében megszünt járandóságaiért tetemes kárpótlási öszveg biztosítatott. A püspöki szék megüritése alatti püspöki egyházi jövedelmek hovaforditása s kezelése iránt (intercalaris jövedelmek) rendeltetett, hogy azok az egyháztörvényeknek megfelelőleg alkalmaztassanak.

¹⁾ A concordatum egészen olvasható; Hardouin con- sil. Paris 1714 T. IX.

Az ugyane pápa — XIV. Benedek által már előbb Savoy- és Nápolylyal kötött két concordatum különösen a háromnemű mentességet (immunitas) az egyházi s világi bíraskodás határait, a papi javadalmak betöltésjogát sat. tárgyalják.

A tizenhatodik század óta a katolika egyház azon országokban, melyek a protestantismus tolamának voltak kitéve, általa nem keveset szenvedett.

Bizonyynyal a legkártékonyabb következmények egyike volt, hogy az egyház s egyházi hatalom természete iránti elvek nemcsak a protestans, hanem a katolikus jogtudósoknál is lábra kaptak, s így gyászos zavar keletkezék a jog terén. Franciaországban e törekvések különös előjogok régi követelésével találkoztak, miket a nemzet a legfőbb egyházhatalom ellenében föntartani igyekezett. XIV. Lajos kedvezése alatt keletkezék e kettős elemből a franciaországi clerus ugynevezett declaratiója (1682) mint a „gallicanus szabadságok“ határozottan fogalmazott s formulázott kifejezése ¹⁾.

Németországban a forrongás még jó ideig tartott, de Franciaország példája nem volt vesztve. Végre Justinus Febronius ²⁾ ismeretes munkájában az egyház állapotáról, s a római püspök jogsze-

¹⁾ Lásd C. Litta : Briefe über die s. g. vier Artikel des Clerus von Frankreich, Münster 1844. Frayssinous : les vrais principes de l'église gallicane sur le gouvernement ecclésiastique, la papauté, les libertés gallicanes. Paris 1818.

²⁾ Valódi neve Hontheim Miklós, trieri fölkezt püspök. Munkája czime : Justini Febroni IC-ti de statu Ecclesiae et legitima potestate Romani Pontificis liber singularis, ad reuniendos dissidentes in religione Christianos compositus. Bullioni 1763 in 4-to.

rü hatalmáról (1763), egy elmélet került színre, mely a protestansok által a legnagyobb tetszéssel fogadtatott. Már ebből fölismerhető volt, hogy e sokat emlegetett mű protestans szellemben volt írva. Mindazonáltal az a katolikusoknál is felfogadtatást nyert, s elvei az egyházjogba gyakran bevétettek.

De a febronianismus lényegesen oda célzott az egyháznak Istentől rendelt fejét ilyenek el nem ismereni, sőt inkább Istentől vett vagy különben jól szerzett jogaitól megfosztani, a püspököket a szabadság hamis ürügye alatt tőle elvonni, s az államhatalom szolgálivá átalakítani, ennek következtében az egyház törvényhozói hatalmát egészen az államhatalomtól függővé tenni (a tetszvény, — placetum által), az egyház bírói hatalmát egészen mellőzni, s büntető jogát árnynyá gyengíteni, s a leendő papok nevelését s mivelését, minden egyházi hivatalok betöltését lehetőleg az állam kezébe adni, s az egyházjavarak kezelését tőle elvenni. — A mainzi, triesti, és kölni egyházi választó fejedelmek, s a salzburgi érsek az úgynevezett emsi gyülekezeten (1786) megkísérték a febronianus elveket életbe léptetni ¹⁾.

Ugyanaz történt ekkoriban Austriában számos új törvények által ²⁾. Példáját követék a kisebb német államok.

Nemsokára ezután kiütött a francia forradalom, mely a kereszténységet s egyházat egészen megsemmi-

¹⁾ Az úgynevezett emsi punctatio. Dalham, Concilia Salisburgensia Aug. V. 1788.

²⁾ Ennek programjául tekinthető Kaunitz államkancellár irata 1781. dec. 19-ről. — Sammlung d. k. k. landesf. Gesetze und Verorl. 1767—1782. Wien, Trattner 1784. 149—53 l.

síteni törekvők, s ámbár ez nem sikerült, legalább a mennyire karja kiterjedt küll állását feldulta. Francia-, Olasz-, és Németországban roppant pusztítás történt; az egyház megrabolgatott, a papság elüzetett, vagy gyilkoltatott, a püspökségek üresen állottak, a szent helyek elpusztultak; — a hívő nép vallási szükségéit alig vagy épen nem elégítheté ki. De Napoleon, az első consul jól felismeré, hogy egy vallás nélküli nép soká fönn nem állhat. Ezért is 1801-ben VII. Pius pápával egy concordatumot, ugyancsak harezias hangon kötött, mely a katholika egyházat Franciaországban ismét helyreállítá, — és 1803-ban egy másikat az olasz köztársaság részére, melyben már több tekintettel volt a nép vallásos hangulatára ¹⁾. Midőn a hoszu háború évei után Európa béke után sovárgott — a háború által megzavart egyházi viszonyok is újra rendeztettek. Csaknem mindenütt az egyházmegyék új felosztása, püspökszékek új fölállítása, káptalanaiak spapnöveldeikkel, s e szerint új dotatiók voltak szükségesek, mert a régieket a háboru elnyelte.

Igy keletkeztek az új concordatumok Bajorországgal 1817, Franciaország és Nápolylyal 1818-ban, mikben az egyház egyéb beljogai is rendeztettek. — Előleges értesülés után a külső egyházi viszonyok is rendeztettek pápai bullák által, — Lengyelországban 1817 és 1818; Poroszországban 1821, Hannoverben 1824, — a felső-rajnai egyháztartományban 1821 és 1827-ben ²⁾; Hollandiában 1827; Schveiczban 1821—1828.

¹⁾ Ezeket s a tovább következő concordatumokat lásd Bullarium novissimum Romae 1846.

²⁾ Poroszországot, Hannovert, és a felső-rajnai tarto-

Sardinia és Modenában 1841-ben köttettek concordatumok, melyek leginkább az egyházi s polgári biráskodás egymáshozí viszonyát rendezék el.

Nagyobb körűek voltak az 1851-ben Spanyolországgal s Toscánával kötött concordatumok, melyek elvi nagy jelentőséggel bírnak.

De még fontosabb s a maga nemében valóban egyetlen az 1855. aug. 18-káróli új concordatum, mert az a febroniasmustól tökéletes szakadást foglal magába s az egyházat régi, és soká rövidséget szenvedett jogaiba helyezi vissza.

Az egyház külviszonyai Austriában, még a hol a háború idejében szenvedtek is, vagy a hol a viszonyok egy változást kívánatossá tőnek, már külön pápai körülírti (circumscriptio) bullák által rendezve voltak ¹⁾, melyek a kormánynyali előleges megegyezés után kibocsáttattak, (mint Poroszország, Hannover, s a felső-rajnai egyháztartomány számára). De egy hiányzott még: az egyházzali belbékének helyreállítása, mi csak egy magas igazsági tény által volt lehető. Igen sok vétetett el az egyháztól egyoldalú rendelvények útján; némelyet ugyan az utolsó császárok I. Ferencz és I. Ferdinánd buzgósága ismét tetteleg visszaadott. De valódi béke csak úgy volt lehető, ha a mi tőle elvétetett legalább részben visszaadott, a többi kipótoltatott,

mányt illető bullák Walter F. egyházjoga függelékében nyomvák le. A felső-rajnai egyházmegye magába foglalja Würtemberg királyságot, Baden nagyhercegséget, a két Hessent, Nassaut, Meklenburg és Oldenburgot, a szász hercegségeket, Waldeck hercegséget, Frankfurt Lübeck, Brema városait.

¹⁾ Igy Salzburgban 1825., Dalmatia és Istriában 1828., Horvátországban 1853.

vagy szabadon az államnak engedtetett. — A visszaadás azon jogoknál volt szükséges, melyek elejétől fogva az egyházat illették, s az emberiségre nézve oly üdvös hivatásának fogantatba vételéhez szükségesek. Kárpótlás történhetett a földi javakat illető jogoknál. Átengedés minden időben gyakori volt, hol felsőbb vagy alsóbb javadalmak betöltése forgott fönn. — Mind a két hatalom mint szabad, önálló, s saját körében legfőbb egyezkedett. — A bizalmatlanság régi ferde álláspontja joggal elhagyatott. Igazság, bizalom és szeretet képezik azon alapot, melyen ezután Austriában az egyházi viszonyok kül és belrende nyugszik; s e nemes alapon szilárd fenséges épület várható a jövő századokra!

II.

Minden fontos eredményt gondolkozó vizsgálónak legelől alapeszméjében kell felfogni; ebből kiindulva fog egy ügy jelentősége s magasabb értéke igazán méltányoltathatni. Vegyük ezt itt is szemügyre.

Ez alapeszme, melynélfogva a határozat e concordatumot a szent székkel megkötni népei javáért hűn aggódó Császáruk keblében gyorsan érett ténynyé — a november 5-ki kihirdető nyiltparancsban tisztán és határozottan, szépen s erélyesen van kimondva. Valóban aranszavak, mellyekkel e nyiltparancs kezdődik: „Mióta a mindenható végzésénél fogva őseink trónjára léptünk, szakadatlan törekvésünk oda volt irányozva, hogy a társadalmi rend és népeink boldogságának erkölcsi alapjait megújítsuk, s megszilárdítsuk. Annál inkább szent kötelességünknek tartottuk, az államnak a katholika egyházhozí viszonyait Isten törvényével s birodalmunk jólértett érdekével öszhangba hozni.“

Erővid szavakban a legmélyebb jelentőségű igazságok fekszenek, érdemesek arra, hogy minden fejedelmek s államférfiak szívökre vegyék. Európa jövője ezen igazságok termékenyítő elismerésétől függ.

Ha mi bennök mély politikai bölcseséget látunk, hasonló figyelmet érdemel a közös benső ok, mely a két magas egyezkedő felet ez egyezvény megkötésében lelkesítő s vezeté. Ez azon „egyértelmű törekvésben, hogy a hit, jámborság és erkölesi erő az austriai birodalomban megőriztessék és öregbítessék“ rejlik. Ez valóban szent gyökér, melyből nemes gyümölcsnek kell kifejlenni. Hol a népben erkölesi erő van, mely csak a valódi jámborság élő hitalapján tenyész, ott hatalmas boldog országok emelkednek.

A concordatum tartalma következő :

Először a katholika vallás föntartása ünnepélyesen biztosítatik.

Másodszor a pápa a katholika egyháznak Istentől rendelt látható fejéül elismertetik, s ennek következtében az őt az egyházban illető legfőbb hatalom gyakorlata többé nem fog önkényesen gátoltatni.

Harmadszor a püspökök is, kiket az isteni nyilatkozmány szerint a „szent lélek rendelt hogy Isten egyházát igazgassák“ — ezután szent hivatalukat szabadon kezeljék.

Negyedszer a katholikus ifjuság nevelése s tanítása a katholikus tan szerint történjék, melyre egy részről az egyház hatalomnak, más részről a katholikus állam hatalomnak kölcsönös jogaik lelkiismeretes mérlegelésével az őt illető befolyás biztosítatik.

Ötödször az Austria nagyobb részében megszünt külső egyházi bíráskodás, mely különben minden országban — Olasz-, Spanyol-, Francia-, Német-

országban — fönnáll, s lényegesen az egyházhatalmon alapul, ismét helyreállítatik, s viszonya a polgári biráskodáshoz papiszemélyek és javak fölött, szabatosan meghatározatik.

Hatodszor a módszer, mely az austriai monarchia egyházi fölosztásánál követendő, köz megelegetésre megszabatik.

Hetedszer a püspökségek, kanonokságok, s plebániák betöltése oly módon rendeztetik el, hogy az egyház és állam érdekei megóvák, miután a császárnak már azelőtt terjedelmes jogai újra megerősítetnek s szaporítatnak, miért ellenben az egyház azon biztosítékot nyeré, hogy az államhatalom e fontos jogokat nem fogja az egyháznak kártékony módon gyakorolni, s minden székes káptalanban egy állomás betöltésül a pápának hagyatik meg.

Nyolczadszor — az egyház tulajdona szentnek s sérthetetlennek nyilvánítatik; javak szerzését s kezelését illetőleg nem fognak többé az egyházra nézve terhes kivételi törvények létezni; az állam — mint ez másutt rég történt — átveszi egyuttal a kötelezettséget, szükség esetén a papok életföntartásáról gondoskodni, s a katolikus papság szükségleteit fedezni.

Kilenczedszer az egyház szerzetes rendei, eredeti alapítványaik szellemében, — mely alatt az állam s egyházért oly sokat tőnek — tartassanak fönn, s vezettessenek.

Tizedszer a császár a katolika egyháznak különös ótalmát biztosítja tekintettel isteni eredetére, magasztos természetére s az emberiség boldogságárai befolyására.

1.

A katolika vallás föntartása következőkép biztosítatik :

I. Czikk.

„A szent római katolika vallás minden jogaival és kiváltságaival, melyeket annak Isten rendeleténél, és az egyházi törvények határozatainál fogva élveznie kell, az egész austriai birodalomban és mindazon országokban, melyekből az áll, örökre fön fog tartatni.“

E pont képezi rendesen az újabb concordatumok kezdetét. Annyira magából értetődik, hogy csaknem fölöslegesnek látszik. Ha egy katolikus hatalom a pápával egy concordatumot köt katolikus alattvalóiórt — akkor ezek katolikusok akarnak maradni. — Az 1801-ki francia concordatum, hol az azt megelőzőtt forradalom, s a katolika vallásnak törvényben kimondott eltörlése — formasierü visszaállítását tevő szükségessé — tartalmazott elsőben ily határozatot: „A köztársaság kormánya elismeri a római katolika vallást a francia állampolgárok nagy többségének vallásául; e vallás Franciaországban szabadon fog gyakoroltatni.“

Némileg máskép hangzik e pont azon concordatumban, melyet ugyancsak Napoleon Olaszországra nézve kötött: „A római katolika vallás ezután is az államvallás (religio reipublicae) leend.

A Bajorországgali concordatum első czikke épen úgy szól mint az austriai concordatumban.

Az 1818-ki Nápolylyali concordatumban ugyane szöveg áll, csak hogy ott a katolika vallás „az országban egyetlennek“ mondatik. Hasonlón az 1851-ki spanyol concordatumban, mely így szól: „a római katolika vallás mely ezután mint eddig a spanyol nép egyetlen vallása leend, minden egyéb cultus kizárásával ő katolika Felségének országaiban mindazon szabadalmak s előjogokkal, melyek őt Isten törvénye s az

egyház határozatai szerint illetik — mindenkor fön fog tartatni.“

Ha e czikk különböző fogalmazását a francia s olasz köztárságra, aztán az egészen katolikus Nápoly- és Spanyolországra nézve öszve hasonlítjuk a katolikusokkal vegyes akatholikus népességű Bajorországot és Austriát illetővel : világosan láthatni, hogy némely szavak módosítása a concordatumban nem csak egészen más jövőre utal, hanem egyszersmind különböző származásra s multa mutat. E különböző fogalmazásban észrevehetni azon bölc s mérsékletet, s igazságszeretetet, mely a fönförgő concordatumot jellemzi.

Az austriai concordatum a római katolika vallást a birodalomban sem egyetlennek nem nevezi, mert ez a létező viszonyoknak meg nem felelne, sem uralkodónak ¹⁾, mert ez az akatholikusokra nézve volna sértő; még csak az állampolgárok többsége vallásának sem, mint az a francia köztársaságnál történt; hanem egyszerűn kimondá : „a római katolika vallás föntartassék ²⁾”; épen úgy mint Bajorország, hol az akatholikusok száma aránylag nagyobb mint Austriában, concordatumában szinte kijelenté.

Annál inkább kell csodálnunk hogy a concordatum ama pontja „a római katolika vallás Austriában föntartassék“ protestáns oldalról oly hevesen megtá-

¹⁾ Így neveztetett pedig a Józsefi törvényhozásban, l. legf. nyiltparancs 1781 oktob. 13-ról, 1782 jan. 31-ki és 1782 apr. 23-ki udvari rendelvényekben. Így neveztetik az anglican államegyház ma is Angliában a kath. egyház ellenében, így az 1829 apr. 29-ki híres parlamenti actában.

²⁾ Érdekes ezzel a Józsefi törvényhozást öszve hasonlítani. Ebben az áll : „Valamint az egyedül üdvözítő katolika vallás föntartása sat. l. 1782 apr. 26-ki udv. rendelet.

madtatik — ha más szabad országokra vetjük szemünket. Ki nem ismeri azon esküt, melyet Anglia mai királynéja — Viktoria — a királyi titkos tanácsban 1837 június 27-kén aláírt? tanulságos hasonlattétel végett álljon itt : „Én Viktoria Nagybrittania és Irland egyesült királyságok királynéja a vallás védője ezennel ünnepélyesen ígérem, hogy az igazi protestans vallást, valamint a főnnálló tiszteletet, fegyelmet, a scót egyház jogait és kiváltságait föntartani s megőrizni fogom, mint az utóbbiak a törvények által meghatározvák, melyek a *reclamation of rights* című acta szerint kiadattak, s különösen azon actába foglalvák, melynek czime : „Acta a protestans egyház s presbyteri egyházkormány megvédésére,“ — úgymint a két királyság parlamente által kibocsátott a két ország egyesülésére vonatkozó actákat.“

De a katholika vallás föntartassék ¹⁾ minden jogaival s kiváltságaival, melyeket az Isten rendeleténél s az egyháztörvények határozatainál fogva élvez.

Kérdés : mi értendő e jogok és kiváltságok alatt? csak igen korlátolt, s elavult előítéletekben elfogult hiheti, vagy akarhatja mással elhíttetni, hogy ez által „a legmesszebb menő igények, miket a római curia valaha támasztott, képezhetők, — az e cikkben említett előjogok minden oldal felé határtalan követe-

¹⁾ *Conservabitur* — mond a hiteles szöveg. Mily nevetségesen hangzik e szerint a „*Weser Zeitung*“ (dec. 7-ről) okoskodása : Szorosan véve, ha a „kell“ szóra nagyobb nyomatékot teszünk a cs. kormány köteles lenne a szabadelmákat s előjogokat mindenütt hol nem léteznek keresztülvinni segíteni.“ — A deák nyelv úgy látszik a *W. Z.* nem legerősebb oldala.

léseknek nyitnak tért“ sat. Mi nem vakmerösködünk minden az egyházat isteni törvények s egyházi rendeletek szerint illető kiváltságokat kimerítőleg elszámolni; de nem véliünk csalódní azt mondván, hogy azok a concordatum következő czikkeiben vannak előadva, s szorosabban formulázva.

Ha némely protestans lapok elrettennek azon mértéktelen követelésektől, miket a római curia most emelhetne — elég legyen Bajorország példájára utalni, hol e czikk azzal együtt ¹⁾ mely minden a concordatumban különösen meg nem nevezett egyházi személyekre és javakra vonatkozó kérdéseket az egyházi törvény szerint rendeli eldöntendőknék — csaknem 40 év óta erőben áll, a nélkül hogy ily mértéktelen igényeknek nyoma is lett volna látható.

Azonban itt egyéb szempontok is vehetők figyelembe. Austria megszokta szerződvényeit tartani. A hol tehát az akatholikusokkal jogaikra nézve régibb külön szerződvények jogosan főállanak — nincs ok kétkedni benne, hogy azok mint eddig föntartatni fognak. Épen oly kétségtelen, hogy a német szövetségi acta XVI-dik czikke a concordatum által illetetlen marad. A német szövetségi acta e czikke így hangzik: „a keresztény vallásfelekezetek különbsége a német szövetség országaiban s területein polgári s politikai jogélvezetben semmi különbséget sem alapíthat meg.“ — Ez által a keresztény felekezetek polgári s politikai jogegyenlősége biztosítva van, s a concordatum ezen mit sem változtatott, s nem fog változtatni.

Az akatholikusok vallási jogai iránt pedig az

¹⁾ XXXIV. czikke az austriai, — XVII. czikke a bajor concordatumnak.

austriai kormány e tárgy elintézésének nehezségei mellett oly tekintettel volt, mely nem egy protestans kormányt piríthat meg katolikusaivali bánásmódja végett. De Austria sorsa immár a félreismertetés, s igazságtalan megtámadtatás. Már 1781-ben adá ki Austria hires türelmi nyiltparancsát (Toleranzpatent) tehát egy időben, mely után a szabadelműségével kérkedő Anglia még csaknem egy félszázadig a legigazságtalanabban nyomta el katolikus millióit, — a parlamentből s közhivatalokból kizárta, sőt a legkeményebb büntető törvényeket ellenük főállni hagyta ¹⁾; mitsem szólva Svédország és Norvégiáról, hol a legujabb idő-kig a főálló törvény szerint nehéz polgári büntetések szabhatnak a katolika vallásrai áttérésre.

De tán a régibb idő e méltányos elveiről lemondott Ferencz-József császár kormánya? tán a bizalmatlanságot indokolta? Épen nem. Sőt sokkal igazságosabb s méltányosabbnak mutatá magát.

Hasonlítsuk öszve e végből a Józsefi törvényhozás álláspontját a mostanival. A Józsefi törvény ismételve tárgyalja „az uralkodó vallás előjogait,“ s pedig épen az akatholikusokkal szemben. Így a katolika vallásból egy akatholikára való áttérés iránt rendeltetett II. József által: „minden egyes személy vagy család, mely így a vallástól elszakad, egy az egyedül üdvözítő katolika vallásbani hatheti oktatás-

¹⁾ Ismeretes, hogy a katolikusok Angliában, hol számuk — Irlanddal együtt — csaknem 8 millióra megy 20 millió protestans mellett, az 1829-ki parlamenti acta által szabadítottak föl részben ó Anglia véres törvényei alól. De a szabadság még mindig tökéletlen, miután az államegyház (established church) törvény szerint némely magasb hivatalokra kiváltsággal bír, s azokból a katolikusok kizárvák.

ra a legközelebbi paplakban, legyen az zárda vagy plebánia, köteleztessék“¹⁾. E rendelet sokféle panaszokra adott alkalmat. Ferencz-József császár kormánya e hatheti tanitást, melynek a katolikusok áttérésük előtt magukat alávetni tartoztak, megszünteté, s helyette egy keresztény vallástól másba való áttérést szabadnak nyilvánítá, mihez csak az áttérés szándékának az eddigi papnáli kétszeres — négy hét mulvai — bejelentés két önválasztotta tanú jelenlétében kívántatik meg. Mind e két bejelentésről az áttérni akaró bizonyosságot adat magának; s azon egyházi község, melybe fölvétetni akar, lelkésze előtt előmutatván e két bizonyítványt — az áttérés ténye (mennyiben az államtörvények arra befolyanak) be van fejezve²⁾.

Ebben a Józsefi törvényhozáshoz képest az akatholikusokra nézve igen nagy könnyebbség fekszik, és mi határozottan hiszszük, hogy az akatholikusoknak sem kell tartani, hogy a törvényhozás a Jósefinismus-hoz netán visszatérend. A mi még most létezik, az csak üdvös gát könnyelmű valláscsere ellen, melynek végre bizonyos alakban mindazokra nézve kívánatosnak kell lenni, kik még annyi vallásossággal birnak, hogy e lépés komoly meggondolásának szükségét fölfogják³⁾.

Továbbá a Józsefi törvényhozás⁴⁾ rendelé, hogy a katolikus plébánosok a plébániájukbeli akatholikusoktól, ha az illető szertartást nem végezték is — a

¹⁾ 1783. 21. febr. és 15. majus udv. rend.

²⁾ 1849. januar 30-ki min. kibocsátvány bir. tlap toldalék 111 lap.

³⁾ E gátnak tehát mindenestre fön kell maradni; mily alakban! a jövő kiderítendi.

⁴⁾ Türelmi nyiltparancs 1781. oct. 13. — 1782. febr. 21. és marc 16. udv. rend.

stolát (tisztdíjt) jogosan követelik, s azoknak keresztele, esketési- s halotti anyakönyveit vezetni jogosítvák. Ez kemény, nehéz törvény volt, s róla nem egyszer kárhoztató véleményt hallattak katolikus papok is. Ferencz-József császár kormánya megszünteté azon rendelet által: „A keresztele, esketési s halottkönyveket az ágostai és helvéthitvallású evangélikusok lelkészei az általuk végzett egyházi eljárásokról épen úgy fogják vezetni, s azokból kivonatokat ép oly jogi hatállyal név-odairásuk alatt kiadni, mint ez katolikus lelkészeknél történik. Katolikus papoknak adott tiszti díjak (Stolargebühren), s egyházi eljárásokért egyéb járandóságok pénzben vagy természetben ágostai vagy helvét hitvallású evangélikusok részéről — a mennyiben nem valóban kath. pap által véghezvitt hivatalos eljárásért követeltetnek, s a mennyiben nem dologi, a reálbirtokkal járó tartozást képviselnek — megszüntetnek.“ Ugyanez rendeltetik el a katolikus egyházfit s iskolatanítót illetőleg. Bátran nyilváníthatjuk abbeli meggyőződésünket, hogy az akatholikusok e könnyebbége nem fog csorbát szenvedni.

Továbbá a Józsefi törvényhozás szerint a katolikus házasságok hirdetése az illető katolikus egyházban is háromszor volt történendő ¹⁾. — E határozat, valamint az is, mely a vegyes házasságok hirdetését illetőleg az 1811-ki új p. t. könyvben is (71. §.) foglaltatott, a protestansok iránti méltányosságból Ferencz-József császár kormánya által megszüntetett. — E szerint mindenki, kit előítélet nem vakít, belátandja, vajjon az akatholikusoknak valóban lehet-e legkevesbé is tartani Ferencz-József császár kormányától, mint egy párt ve-

¹⁾ 1. 84. június 6. udv. rend.

lök elhíttetni s ez által őket elégületlenségre fölízgatni szeretné.

A kormány azon törekvésében mindenki iránt igazságos lenni, azon ünnepélyesen kimondott elvet keresztülviendi: „minden az említett koronaországokban törvényesen elismert egyházat, s vallásfelekezetet a nyilvános vallásgyakorlat közös jogában, ügyeik önálló kezelésében, végre az ő istentiszteleti, iskolai s jó-tökony célú intézeteik, alapítványaik, s tökéik birtokában s élvezetében föntartani s védeni“¹⁾

Ezen elv a concordatum első cikkében a katholika egyházra nézve külön ismételtetett, a concordatum-ban magában keresztülvitetett s közelebről meghatározottatott. Hogy a kormány a többi vallásfelekezetekre nézve is ugyanazon elvet akarja valósítani, erről már a nem rég kiadott rendszabályok is tanúságot tesznek, például az ágostai vallásukat Erdélyben illető ministeri kibocsátvány 1855. febr. 27-ről, melyben az egyházi biráskodás a kerületi és superintendentialis gyűlésekre bízatik, az egyházi községeknek pap és tanítóválasztási joga, valamint szabad vagyonszerzés s kezelése, elismertetik, s általán azon elv mondatik ki, hogy minden egyházközség jogosítva van, saját ügyeit törvényesen egybegyült képviselote határozatai által intézni.

Hol a katholika egyház s a különböző vallások külsőleg érintkeznek, a kormány mindenesetre a legméltányosb elvet követendi, melynél fogva sem a katholika egyháztól, sem más vallásközönségtől nem fogja kívánni, miszerint egy vallásos cselekedetet véghezvigyen, melyről az illető egyházhatóság azt nyilvánítja, hogy elveivel meg nem fér. Ha e méltányos

¹⁾ L. f. ny. par. 1851. dec. 31.

elvet követendi, azon közigazság álláspontját foglalandjával, melyen a vallásos béke legbiztosabban tartható fön.

A vegyes házassági ügy Austriában az egyházzal rég el van intézve. Mit Poroszország az egyházzal nehéz harc után annak megadni kénytelen volt, azt Austria zajtalanul XVI. Gergely pápával hasonlóan igazította el, s már 14 év előtt lépteté életbe ¹⁾. E fölött nem volt mit határozni vagy változtatni a concordatumban.

És most kérjük még egyszer: van-e ily viszonyok közt józan és higgadt emberek szemében alapos ok, az akatholikusok jogi helyzete iránt agályt táplálni a concordatum I. czikke miatt? Ugyanazon férfiak állnak a kormány élén mint eddig; ők méltányosaknak mutaták magukat eddig a birodalombeli akatholikusok iránt; s a kérdéses czikk nem fenyegeti vagy szorongatja őket. A katholika egyház iránt igazságos lehet, s kötelességeit mint katholikus teljesítheti az ember a nélkül, hogy az akatholikusok iránt igazságtalan legyen. Az austriai kormány mindnyája iránt igazságos akar lenni.

Ezzel öszhangban vannak a katholika egyház elvei is, mint a többi között a Vürzburgban (1848) egybegyült németországi érsekek és püspökök emlékiratából látható, melyben ezek nyilvánítják: „Más hitanak vallástevői irányában vezérszabályúl az egyháznak mindenkor azon elv szolgált és szolgált, hogy min-

¹⁾ Instructio S. P. Gregorii XIV. ad Archiepiscopos et Ep. Austriae ditionis. 1841. maj. 22. (1841. sept. 3. k. udv. rend.) Aztán a pápai Breve Magyarország számára 1841. april 30., — s az utasítás a magyarországi püspökök számára 1841. apr. 30. (Roskoványi: de matrimoniis mixtis. Quinque Ecclesiis 1842 T. II. b. 811—820).

den égaljbeli és nyelvü embereket, mint Isten képeére teremtetteket s megváltásra szorulókat hasonló szeretettel karol át; — hogy ő a világot üdvözítő hivatásának betöltésében csak a teljes szabadságot s önállóságot igényli; — és hogy mindazok iránt, kik tana, alkotmánya, s fegyelme alá nem tartoznak, azon teljes szeretettel s igazsággal van eltelve, mely különböző vallásbeliek közt a polgári békét biztosítja a nélkül, hogy a mindnyájokra nézve egyaránt veszedelmes közönyt (indifferentismus) vagy tételeikkel (constitutiones) ellenkező szentségbeli közösséget (communitatio in sacris) előmozdítaná“¹⁾.

2.

Miután a római katholika vallás föntartása ünnepelesen biztosítatott, a concordatum a római egyház fejéhez, a római pápához fordul. A II. czikk így hangzik:

„Miután a római pápa az egész egyházban a mindig terjed a tisztelet és törvényhatóság elsőségével isteni törvény szerint bír, ennélfogva a kölcsönös közlekedés a püspökök, a papság, a nép és a szentszék között lelki dolgokban s egyházi ügyekben az országfejedelmi jóváhagyás kikérése szükségének nem lesz alávetve, hanem teljesen szabad lesz.“

E czikk tulajdonkép két tárgyat tartalmaz: egy elvet első részében, s egy törvényes rendelkezést, mint következőjét, második részében.

A kimondott elv a legnagyobb fontosságú, — az a febronianismustól határozott szakadás, s ez által új korszakot kezd az egyházjogra nézve Austriában.

¹⁾ Actenstücke der in Würzburg versammelten Erzbischofe und Bischöfe Deutschlands. Würzburg 1818. III. 14. S. 2.

Febronius sajátos ösvényt választott rendszere megalapítására. A római pápa primatusát nem merte tagadni, de (mint Luther és Melancton) emberi intézménynek nyilvánítá, s csupán tiszteletbelivé korlátolta (primatus honoris), tagadván, hogy azzal az egyházban legfőbb kormányhatalom (primatus jurisdictionis) volna öszveköttve ¹⁾. Ily állítás a legmesszebbható következményekkel járt, s igen alkalmas volt az egyházi rend kül állását megingatni s aláásni. Ezen elv hamar átment az egyházjog ausztriai s németországi tankönyveibe, hol is a szerzők a primatusi jogok iránti következtetéseiket több kevesebb éllel kedvök szerint vonták le belőle. Ezen alapulnak legtöbbször egyházjogi nézetek, kik körülbelül 50 év óta nyilvános tanodákban nyerték jogi mivelődésüket, s e nézetekbe benőttenek.

De e nézetirány — nem katolikus. Ellenmond az az egész katolika egyház ünnepélyes hithatározásának (definitio fidei), s mely az 1439-ki florenczi közönséges zsinaton hozatott s így hangzik : „Mi ezenel nyilvánítjuk, hogy az apostoli szent szék és a római pápa az egész világ fölött a primatust bírja, s hogy ugyanazon római pápa szent Péter, az apostolok fejének utóda, mint Krisztus valódi helyettese, az egész egyházfeje, minden Krisztushivők atyja és tanítója, s hogy neki szent Péter személyében a katolikus egyház fölötti kormány teljhatalma adatott a mi urunk Jézus Krisztus által“ ²⁾. A katolika hit ezen alapján nyugodott a katolikus egyházjog előbb és később, míg

¹⁾ Febronius de statu Ecclesiae. Cap. II. 3. V. 4.

²⁾ Concilii Florentini definitio fidei. Lásd Harduin acta concil. Paris 1715. T. IX. p. 424.

Luther s követői a 16-dik században a római pápának engedelmességüket megtagadták. Febronius rendszerében ezen a római pápa iránt ellenséges irány szelidebb kifejezést nyert, s így könnyebb fogadtatást azoknál, kik a dolgot keresztül nem látták. A concordatum II. cikkében a katolikus hitalaprai visszatérés van kimondva, melytől az egyházjog Austriában eltér vala. Az egyházjog ismét azon régi elven alapuljon, melyen 18 századon át állott, nem pedig az ujon, mely 80 év óta föltoztatott. Az egyházjog ismét olyszerü legyen, hogy ne kénytelenítessünk előbb a házunkban, az egyházban s iskolában kapott hitet elfelednünk, vagy leteennünk, hogy a tudomány elveit meggyőződésünkkel öszhangba hozhassuk. Ez magas jelentősége azon elvnek, mely a pápában az egész egyház fölötti törvényhatóság elsőségét (primátusát) isteni törvény nyomán elismeri.

Miután a concordatum (XXXV. cikk) általános kötelezettségü államtörvény erejével bir, ennek következése, hogy minden birodalombeli katolikus egyházjogtanár e fontos elvet fölolvasmányaiban következetesen kivinni s követni köteles. A Császár ünnepélyesen nyilvánítja a világ előtt, hogy: „híven ragaszkodik (a concordatum) foganatosításához, s semmi ellenkező cselekvényt tűrni nem fog.“ Ép oly kevéssé fogja nyilvános tanári fölolvadásokban, mint a törvényes rendelkezések kivitelében tűrni, s ismert erélye kezeskedik arról, hogy szavának s akaratának e téren is érvényt szerzend. Ugyanazon úton, melyen egykor febronianus elvek hozattak forgalomba — terjesztendők ma a katolikus tanok. Bizonynyal nem méltatlan követelés, hogy a katolikus egyházjogtanárok oly elveket állítsanak föl, melyek a Császár és a pápa, tehát a két fötekintély által

igazaknak mondattak ki, a Császár által államtörvényül kihirdettettek s így a főnálló intézmények alapját képezik.

Ha a pápa isteni törvénynél fogva az egész egyházban a merre terjed, a törvényhatósági primatust birja, azaz a legfőbb törvényhozói, birói és büntető jogot: nem is mondható „külhatalmasságnak“ abban a mi az egyházi törvényhatóságot illeti. Mindazon következtetések, melyek ez állításra „külhatalmasság“ alapítottak, magukban megdőlnék. E mellett magából értetődik azonban, hogy a pápa, mint a római állam fejedelme világi hatalom is, mely állás a kath. egyházi-főnökségi állásától jól megkülönböztetendő. Mind e két állásnak más az alapja, s jog és kötelességi köre, s e szerint más viszonylatot föltételez egyéb államok irányában.

A római pápa ezen törvényhatósági elsősége (primatus jurisdictionis), mely a katolikus hittanban mindenkor meg volt, s katolikus országokban elismerve volt — a febronianismus uralkodása óta a 19-dik század concordatumaiban legelőször Austria által mondatott ki nyíltan és szabadon. Mint Austria egykor a febronianismus bevezetésével a többieket megelőző, úgy veté el őt első s kezdé meg bukását ezen elfogadása által. A Ferencz-József kormánya érdeme, hogy a hamis s a katolikus tannal ellentétben álló ösvényt elhagyá, s a katolikus egyházjogot katolikus alapra visszaállítá, s ezt nyíltan kimondá.

A római papának a katolikus világ fölötti törvényhatósági elsőségéből következik, hogy az egyházfejének alárendelt püspökeivel, papjaival s világiakkali írásbeli közlekedésének szabadnak kell lennie. E közlekedést akadályozni akarni annyit tenne, mint élő testben elválasztani a főt a tagoktól, az ereket a szívtől,

— az épületet alapjaitól elszakítani. Ha a római pápa, mint a florenczi zsinat kijelenté : Krisztus rendelése szerint minden Krisztushívők atyja s oktatója, mint csakugyan minden katolikus „atyának“ nevezi, ő mindnyáját „fiainak,“ s csak a püspököket „testvér“-eknek — nem méltatlanság, minden léptét gyanúsítva ellenőrizni? Ily méltatlan bánásmódot a katolikus egyház Istentől rendelt fejével Ferencz-József kormánya méltán vélte megszüntetendőnek, hogy a „Krisztushívők atyja s oktatója“ szent hivatalát szabadon, akadálytalanul betölthesse.

De honnan e zaj némely lapokban a tetszvény (placet) megszüntetése fölött. Ha a Timesnek vagy némely szárd lapoknak hitelt adhatni, hallatlan valami a tetszvény megszüntetése. A Times ebben látja a concordatum sarkkövét, s az austriai korona legmélyebb megaláztatását. Nem tudja tehát a Times, hogy már a bajor concordatum (1817) XII. cikkében e határozatot tartalmazza : „a püspökök, papok s a nép közlekedése a szent székkal lelki dolgokban s egyházi ügyekben tökéletesen szabad lesz;“ és hogy a nápolyi concordatum szószerint ezt tartalmazza? (1818. XXIII. cz.) és hogy a toskánai concordatum V. cikke így hangzik : „minden közlések egy részről a püspökök és hivektől, s más részről a pápától szabadok lesznek.“ Megkárosultak-e ez által ez államok? Sőt mi több, Poroszország, mely — mint tudjuk — nem szokott épen hódolva megalázni magát a pápa előtt — e protestans kormány már évek előtt megtevé e lépést. A porosz alkotmányi oklevélben (1850. jan. 31.) olvassuk : „A vallási társulatok közlekedése felsőbbiségekkel akadálytalan“ (art. 16). Hihető-e ezután hogy a tetszvény megszüntetése oly nagy megalázása a koronának?

Azonban nem nehéz kitalálni e lapok zajütésének okát.

A szabad Anglia megszüntette 1829-ben némely a katolikusokat sújtó intézményeit; de a tized, melyet ott a katolikusok a protestans papoknak fizetni köteleztetnek, s a tetszvény is föntartatott a pápai rendeletek ellen; a szabad Angliában a katolikus a pápának egyházi dolgokban, s lelki ügyekben is csak addig engedelmesskedhetik, meddig a protestans kormánynak tetszik. Innen a zaj, minthogy Austria alattvalóinak több szabadságot enged, mint a szabad Anglia. Mert ne csaljuk magunkat: a tetszvény megszüntetése a katolikusok lelkiismeretéről egy terhet veszen le. Ugyanis ők mindenütt igénylik a jogot, vallási ügyekben az egyházuk Isten által rendelt fejéhez fordulhatni. Kérdjük csak az angol katolikusokat — jónak, üdvösnek, kedvesnek tartják-e ők az angol kormány által kezelt tetszvényt? A tetszvény megszüntetése által a kormány katolikus alattvalóit szabadelműleg új szabadsággal ruházta föl, még pedig egy veszély nélküli szabadsággal, mint a tapasztalás mutatja: mert a tetszvény Austriában már több mint öt éve meg van szüntetve, — a közjó legcsekélyebb sérelme nélkül.

Ferencz József császár már 1850-ben következőleg mondá ki törvényesen a tetszvény megszüntetését: „Valamint a püspököknek, úgy az alattuk való híveknek is szabadságában áll lelki dolgokban a pápához fordulni, s a pápa végzéseit vagy rendeleteit elfogadni a nélkül hogy a világi hatóságok beleegyezéséhez lennének kötve.“ (1850. apr. 18-ki cs. rend.)

Minthogy a Császár már öt év előtt adá meg mit most a pápának ünnepélyesen fogadott — megmutatá, hogy a mit ígért megtartani is akarja.

Akkoriban az austriai kormány a pápának és püspököknek alárendelteivel való szabad közlekedése megengedhetését, mely a concordatum II. és III. czikkeiben immár biztosítva vagyon, oly módon fejté ki s alapítá meg, mely az ide iktatást megérdemli : 67. V. p.

A pápai székkeli közlekedés az eddigi törvényhozás által tetéztet elővigyázati rendszabályok által volt gátolva. Minden pápai kibocsátvány — csak a gyóntatók (poenitentiarius) felmentését kivéve — az országfejedelmi tetszvény alá volt vetve; csak azon kibocsátványokra adatott meg, melyek a Rómában föllállított cs. k. ügynökség közbenjárására eszközöltettek ki, s ennek csak oly ügyekben szabadott föllépnie, melyek államhatóságok által vagy engedelmiükkel jutottak hozzájuk.

A püspökök közlekedése egyházmegyéikkel mélyreható korlátoknak volt alávetve. Semminemű püspöki kibocsátvány sem nyomathatott kormányi engedelem nélkül, s azon pásztorlevelek, vagy köriratok, melyek valamely kötelezést szabtak, nem csak az ország fő hatóságához, hanem ettől alkalmoszerű megjegyzésekkel a politikai udvari hatósághoz is felterjesztendő volt. — A püspökök (1849) június 16-ki beadványukban azon reményt fejezék ki, hogy az alapjogok 24. §. által a szent székkeli közlekedésük ellenében eddig főnállott gátak teljesen mellőzvék, — sem ők sem alárendelteik nem fognak nehézségekbe akadni lelki ügyekben a pápához fordulandók, vagy annak rendelvényeit s ítéleteit elfogadandók. — Továbbá azon biztos várakozásukat jelentik ki hogy az egyházigazgatási biztosított önállóság következtében nekik mindenkor meg lesz engedve tisztii hatalmuk tárgyai iránt községekhez az államhatóságok előleges jóváhagyása nélkül intéseket, s rendeleteket

kibocsátáni. Az eddigi korlátok további föntartása a leghügendelmesebb ministeri tanács véleménye szerint valóban tarthatlan. Ezek egy törvényhozás létesítési részei, mely a kornak, melyben kifejlett, viszonyaiból megérthető, de a jelen lényegesen megváltozott körülményekkel öszve nem fér. Azon törvényhozás célja volt következetes gyámoskodás által a szellemi élet minden körében a visszaéléseket megelőzni. Hatályuk épen minden-oldalúságukon alapult. Következetes volt azt az egyház irányában is alkalmazni. De az egyházra szabott gátak egyedül soha sem lettek volna képesek visszaélést megakadályozni, s mindenkor erőtlennékné bizonyultak, hol az egyház hatalom kezelői azokkal visszaélni akartak, s a politikai események arra alkalmat adtak, — míg más viszonyok közt üres formalitásokká sülyedtek. De mindenkor megbénították üdvös öntevékenységét, mely mindenütt csak az önálló felelősségből származik, s táplálták a bizalmatlanság s gyanakodás azon szellemét, mely az egyházat s államot egyaránt károsítja. Ezen ádáz szellemet Fölséged az austriai törvényhozásból száműzé. Azt csak az egyház irányában tartani fönn Fölséged kormányához nem méltó, s az 1849. martius 4-ki patensben biztosított jogokkal kiegyeztethető sem lenne“¹⁾.

3.

Oly sokat hallani a római curia követelékenységről, a pápák uralkodásvágyáról, mint vonták el a püspököktől és magukhoz azok régi jogait, mint emel-

¹⁾ Így a vallás és okt. minister gróf Thun előterjesztése az egyházi ügyek rendezése végett a katholikus püspökökkel tartott értekezlet iránt, Lásd bir. tlap toldaléka 1850. 107. l.

kedtek föl ez által s lönek túlhatalmasakká. És mégis — mily különös! az új concordatum Austria és a pápa közt alig szól a pápa jogairól, hanem annál kimerítőbben a püspökök jogairól. Róma a pápa számára keveset kért, de sokat a püspökök számára. Hogy érthető ez?

A febronianismus a szabadság színe alatt elcsalta a püspököket a pápától, megfosztá a pápát felsőbb hatalmától; a püspökök — elszakítva a pápától elveszték egyességüket s erejüket; hatalmuk árnynyá enyészett el; az állam magához keríti egész kormányhatalmukat, s az egyház azon veszélyben forog hogy — mint a protestansoknál — az államban fölolvad.

A febronianus rendszerben tehát két lépés történt: előbb a püspökség Istentől rendelt főnökétől elszakítatott, — s ezután (minthogy azáltal ellenállási ereje megtört) az egyházkormányzáshoz tartozó jogai egyenkint elvonattak tőle. A baj orvoslása ellenkező úton volt keresendő. Előbb az egyházfejének tekintélye állítatott helyre, szabad közlekedése egyes püspökök s egyházakkal — hogy Isten egyháza Austriában is ismét azon sziklán nyugodjék, melyre az Úr építé, s ez élő központban a püspökség ismét egyességet s erőt nyerjen. Ezután pedig a püspöknek elvont vagy korlátozott jogaik voltak visszaadandók, mi az egyházat képessé teszi az emberiség földi és örök üdvére szolgáló tevékenységét kifejtetni.

Ezért gondoskodott a pápa a concordatumban nem magáról hanem a püspökökről, s nem a püspökök maguk végett, hanem a hívek üdvössége végett.

De mért gondoskodott a pápa csak a püspökökről, s nem egyúttal az alsóbb papságról s jogai biztosításáról? Ez egyszerű: az egyház kormányzói joga a febronianus rendszerben megkötve vagy megsemmisítve

volt; — de az egyházban a kormányhatalom Istentől a püspökökre bízott „kiket a szentlélek rendelt Isten egyházának kormányzására;“ (Apost. tört. 20. 28.) ezeknek hatalmukat tehát vissza kelle adni. Milyszel-
 lemben gyakorolják azt — az egyháztörvényekben meg van szabva, s a pápák intései által szivökre kötve ¹⁾. A papok egyedül segédei a püspököknek szent hivatalukban ²⁾; ha tehát a püspököknek illető jogaik visszaadatnak, a papok is részesülnek azokban. A papok jogairól ellenkezésben a püspökökkel úgyis egyáltalán szó sem lehet az egyházi rend szerint, mire már az engedelmesség ünnepélyes fogadása is utal, melyet fölszenteléskor minden pap püspökének ígér. Ha valaki azt véli hogy ellene igazságtalanság történik — az egyháztörvények szerint nyitva áll előtte a fölebbezés útja.

A püspökök jogai, mint a concordatumban egyenkint előjönnek, a püspöki tisztii hatalom egész körére terjednek ki minden ágában : tan- és isteni tisztelet törvényhozói, birói, és büntetőjog, a püspökmegye és egyházi javak igazgatása.

Ha egyenkint tekintjük, először is azon határozatra találunk a III-dik cikkben :

„Az érsekek, püspökök, és minden ordinariusok az egyházmegyéjökbeli papsággal, és néppel pásztori hivataluk gyakorlása czéljából szabadon fognak közlekedni, s az egyházi ügyekbeni oktatásaikat és rendeleteiket szabadon teendik közzé.“

¹⁾ L. például XIII. Kelemen pápa remek Encyclicáját 1758. sept. 14. (Bullar nov. T. I. Romae).

²⁾ Mint ez a püspök beszédéből a papszentelés alkalmával kiténik, — I. Pontificiale Romanum P. I. de ordinatione presbyteri.

E határozat szószerint meg van a bajor concordatumban is (XII. cz.) és a nápolyiban (XX. cz.), és ép oly rövid szabatosággal a toskánai concordatum II. cikkében: „A püspökök teljesen szabadok a hivatalukra vonatkozó hirdetményekben.“ — Ennek okait már fönnebb kifejtők, miután e cikk csak kellő kiegészítése a másoknak a pápának alárendelteeivel való szabad közlekedéséről, — és teljes fölszabadítása az egyház tanítói s kormányi hatalmának gyakorlatát illetőleg.

E fölszabadítás egyébiránt nem a concordatum által létesítetett; már jóval megkötése előtt engedé meg Ferencz József császár, mi most a concordatumban megpecsételtetett. Mert így szól az 1850. april 18-ki császári rendelvény 2. k.:

„A katolikus püspökök szabadságában áll hivatalos hatalmuk tárgyai iránt, s annak határain belől papságukhoz s községeikhez az álladalmi hatóság előleges jóváhagyása nélkül intéseket s rendeleteket bocsátani; kötelesek azonban rendeleteik másolatait a meny nyiben azok külső következményeket vonnak maguk után, vagy nyilvánosan közzéteendők, ugyanazon időben közleni azon kormányhatóságokkal, melyek körében közzététetnek, vagy az alkalmazásnak történni kellend.“

Az utóbbi rendelkezés, hogy a püspökök az illető államhatóságokkal közöljék kibocsátványaikat, a concordatumban nincs ugyan kimondva, azonban magából következik azon szoros öszveköttetésből, mely az austriai állam s katolikus egyház közt létezik, s melynek föloldását a püspökök sem ohajtják; miért is e gyakorlat, a két hatalom barátságos viszonyának következése, ezután is fönn fog maradni.

A püspökök e jogához „egyházi ügyekben rende-

leteket szabadon közzétenni“ szorosán csatlakozik a VI. cikkben (d.) a püspököknek viszszaadott jog: „nyilvános imákat s egyéb kegyes munkákat rendelni midőn azt az egyház, az állam, vagy a nép java kívánja, nem különben imameneteket s bucsujáratokat határozni, a temetkezéseket és minden más papi működéseket egészen az egyház törvények szabálya szerint rendezni.“

E határozat az által lön szükségessé, mivel az előbbi austriai törvényhozás mind ezen ügyekbe avatkozott. Ez az isteni tiszteletet a legkisebb részletig elrendezé, egészen a gyertyák számáig, melyeket az oltáron égetni szabad volt; ez rendelé el hogy a „mélyen gyökerezett visszaélés a búcsújárásokkal“ lassankint kiirtassék ¹⁾; a papoknak kiszabta mikor és miként kelljen az akatholikusok temetéseinél megjelenni, ki temetendő fölszentelt földbe. És pedig az legsajátabb tere az egyháznak: istentisztelet, ájtatosság, s lelki műtételek. És ezek is állam által parancsoltattak reá oly időben midőn az államhatalom az egyház legbensőbbjéig uralkodott. És tán szenved az állam tekintélye ha — nyilvános imák tartását bármi okból kívánván — az egyházfejeihez folyamodik?

Ezért nyilatkoztatták ki már az 1849-ben egybegyült püspökök: „hogy ők ezután az isteni tiszteletet s minden arra vonatkozót a közönséges államtörvények határain belől önállólággal rendelendik el, s csak a katholika egyház szellemét s törvényeit veendik irányzóul. Mégis kötelességükké teszik mindent, mi a főnálló Istentisztelet rendében czélszerű s üdvös, gondosan fõntartani; — s a tartományi zsinat (Provinzialsynode)

¹⁾ 1794 nov. 29-ki udv. rend. (Kropatschek Franz. Gesetzsammlung IV. 617 l.).

beleegyezése nélkül változtatás ne történjék. Úgyszinte a törvényhozás módosult állásában kettős fölhívást látnak minden önkénytes ujitásnak s visszaélésnek, mely az istentiszteletnél becsempésztetnék, fáradhatlan tevékenységgel ellenállni“¹⁾. Ez ünnepélyes nyilatkozatban fekszik egyúttal az államra nézve a biztosítás, hogy a visszaadott jog helyesen fog használtatni, miután el van ismerve, mily bölcsen, magasztosan, épületesen, s méltóságosan rendezé el az egyház törvényeiben az istentiszteletet, s a szent munkálatok végzését; mily anyailag gondoskodott gyermekeinek lelki szükségeiről, s miszerint épen e téren alkotott oly nagy s remek dolgokat, s léptetett életbe legujabban is oly korszerű intézményeket.

Ezzel továbbá a legszorosabb öszvefüggésben van a püspökök joga : tartományi gyüléseket s egyházmegyei zsinatokat a szent egyháztörvények értelmében öszvehívni és tartani s azok tárgyalásait közzé tenni. (IV. cz, e.). E pontra nézve az austriai kormánynak vallás és oktatásügy ministere, gróf Thun által adott értelmezése igen figyelemre méltó :

„Az egybegyült püspökök jelenték, hogy ők a tartományi gyüléseket ismét életbe léptetni szándékoznak, s ohajukat nyilváníták az egyházmegyei zsinatokat bizonyos feltételek alatt megújítani.“

Az austriai kormány a tartományi gyülések s egyházmegyei zsinatok tartását soha sem tiltotta¹⁾; annál kevesbé akadályozhatná jelenleg hogy e gyülekezetek most az egyháztörvény által szabott feltételek

¹⁾ Aktenstücke der bisschöfl. Vers. zu Wien. 1850 Wien. S. 42.

¹⁾ Franciaországban mai napig minden zsinat tartásához a régi törvények szerint az állam beleegyezése szükséges.

alatt létre ne jöjjenek. Tehát e tekintetben nincs ok törvényes rendelkezésre.“

E pontnak tehát, mely a bajor, spanyol, s toscanai concordatumban hiányzik, a nápolyiban pedig csak néhány szóval érintetik, külön megemlítése kétszeresen nevezetes e körülmények között, s Austria és Róma azon közös ohajára mutat, hogy a püspökök ez ünnepeyes nyilatkozata nem sokára teljesülésbe menjen.

Az 1849-ben egybegyült austriai püspökök kinyilatkoztatták: „Hogy a katolikus egyház előljárói a reájok bizott községek üdvösségére egyetértőleg működhessenek s ismereteik s tapasztalásaik által egymást kölcsönösen oktathassák, buzgalmuk által erősítsék — az egyháztörvény által tartományi gyűlések tartása rendeltetett el, — s az egybegyült püspökök ismét elhatározzák e gyülekezetek életbe léptetését. Ők ez által a kor egy fontos és méltányos igényét veszik tekintetbe, mely a holt betűvel megelégedni nem akar, s az élőszo erejét szükségesi. — Az egyházmegyei zsinatok ugyan a legelővigyázóbb kezelést igénylik. Több század óta ezek gyakorlatból kimentek, — s a tridenti zsinat ¹⁾ eredménytelenül törekvék évenkénti tartásu-

¹⁾ Nagy Nep. János egyházi műszótára (koszoruzott pályamunka. Szombathely 1845) melyet mindenütt követtem, hol hivatalos szöveget nem kelle használnom, — a consiliumot és synodust egyaránt zsinatnak mondja; — a consilium helyett évek óta nálunk a „zsinat“ volt gyakorlatban, ámbár a zsinat szó — synodusból alakult; a gyűlés szó azonban nem fejezi ki oly határozottan a concilium értelmét, mely egyházi, míg a gyűlés bármínemű gyűlést jelent. Mind a mellett megtartám a „tartományi gyűlés“ és „egyházmegyei zsinat“ hivatalosan elfogadott kitételeit.

kat ismét behozni. E mellett azok, kik az egyházmegyei gyűlések helyreállításáért legélénkebben buzgókodnak egészen máshova czéloznak, mint az egyház által helyeselt s rendelt intézmény. Ez azonban nem akadályozza hogy e gyülekezetek, ha a kellő szellemtől lelkesítvék, a jónak termékeny magvát vethetik el, s miután a jónak egy magszemét sem szabad figyelmenlélül hagyni — tehát elhatározzák az egybegyült püspökök az egyházmegyei zsinatokat annyiban s mihelyt az egyházmegyék viszonyai engedik ismét életbe léptetni. Azonban a legnagyobb elővigyázattal fognak eljárni.“

A legujabb idő tapasztaltatta, hogy a zsinatok tartása az államnak kárt nem teszen, s az egyháznak nagy hasznot hoz. Franciaországban Párisban, Rheims és Bordeauxban tartattak 1848 óta több tartományi gyűlések; Párisban egy egyházmegyei zsinat is; — a szabad Belgiumban, Lüttichben tartatott egy egyházmegyei gyűlés mely igen alkalmas más országokban is példányúl szolgálni; — a szabad Éjszak-Amerikában két három évenként a katolikus püspökök egy nagy gyűlése szokott tartatni; s ott az egyház csodálatosan emelkedik. — Mert ily gyűlésekben a püspökök közt oly szükséges egység az eszmékben és tettekben jő létre, az egyházi törvényhozás rendbehozatik, s a főpásztorok ébersége élénkül, a buzgalom s erő föléled.

E szerint az egyház törvényhozói hatalma ezután szabad; s a ki tudja mint fejlett az ki állandón századok folytán, s vezérelvei mint voltak a való, igazság, és szeretet, mily tömege a minden időbeli férfiak bölcseségének van benne letéve: teljes önmegnyugvással s benső örömmel fogja föléledését üdvözölni. Legmé-

lyebb gyökerei az isteni kinyilatkoztatásban, az Úr mondataiban, s Istentől lelkesített küldötteiben vannak. Az Isteni valóság tiszta aranya századok óta az utóvilág által csodált nagyságu s jámborságu férfiak, mint I. Arszlán, a nagy VII. Gergely, III. Incze, XIV. Benedek és egyéb pápák korszerű törvényeiben nyilatkozik. Ezen törvényeket a kereszténységben uralkodó valódi emberszeretet hatja át, mely a vas igazságot méltányossággá szelidíti. A legnagyobb körültekintéssel, s minden viszonyok figyelembevételével fogalmazták ezek; — minek következtében a kor és hely szerinti viszonyokhoz alkalmazták. Azért egy része a változó körülményekhez képest törvényerejű szokás által gyakorlatból kijöttek, vagy mások által helyettesítettek; — de az alapeszmék az apostolok korától fogva a legrégebb törvényekben mint a legujabbakban ugyanazok maradtak. Az egyház törvényhozása különösen a tridenti közönséges zsinat, és a nagy s tudós XIV. Benedek pápa († 1758) rendelvei által ¹⁾ új fejlődési stadiumba léptek.

Bölcs tekintettel az egyházi törvényhozás nyugodt fejlődésére nyilvánítja a concordatum IV. cikke: „az érsekeknek, püspököknek szabadságukban álland, mind azt gyakorolni a mi őket egyházmegyéjük kormányzása végett a szentegyházi törvények nyilatkozata vagy intézkedése értelmében az egyháznak a szent szék által jóváhagyott jelen fegyelme szerint illeti“ ²⁾.

Az oda mellékelt szavak „az egyháznak a szent-

¹⁾ Lásd Bullarium S. P. Benedicti XIV. Romae 1746 seqq IV. T. fol.

²⁾ Szó szerint így a bajor concordatum.

szék által jóváhagyott jelen fegyelme szerint“ a legnagyobb jelentőségűek, miután általuk egyrésztől elavult, használhatlanokká vált kanoni határozatok, más részből itt ott járatos szokások, melyek a szentszék kijelentett vagy hallgatóságos helyeslését nem bírják, mégis mint szokások érvényre emelkedni kísértenek, kizártnak. Mind a két gát lényegesen az egyházi törvényhozás szelleméből ered; s jól megfontolva e szokások egyúttal azok megnyugtatóra szolgálhatnak, kik a püspököknek hivatalukbani szabadságától azonnal a középkorba visszaesést félik, vagy mindenütt a püspöki önkényes uraság fenyegető rémképét vélik látni.

A törvényhozásbani szabadsághoz természet szerint csatlakozik az annak megfelelő püspöki törvényhatóság s büntető hatalom. Ki alárendeltjének ön jogánál fogva törvényt oszt, azokat e törvény szerint meg is ítélheti, s áthágás esetében megbüntetheti. De miután később az egyházi törvényhatóságról külön szolandunk — elég legyen itt egyszerűn a püspökök e jogát megemlítenünk s a közelebbire nézve az 5 fejezetre utalnunk.

Ezután a püspököknek megadatik egyházmegyék beligazgatásának szabadsága, mely eddig sokképp korlátoltatott. A püspök a hívő nép pásztorául Isten által rendeltetett, s Istennek felelős hivatalának a lelkek üdvösségére való jó vezetéseért. De miután széles területen hivatalos kötelességei tágas körét nem teljesítheti, ehhez különböző segédekkel kell elfogadnia, kikre hivatalos kötelességei egy részét átruházza. A dolog természetében fekszik, hogy azokat, kik őt majdan segítsék szent tisztének betöltésében, vagy őt helyettesítsék — maga kellő módon neveltesse, s miveltesse, — hogy a hivatali képességük s alkalmaságuk

kat kizárólag megítélhesse, s szabadon ön alapos ítélete szerint azokat fölszentelje, s az illető állomásokat saját bizalma férfiaival betöltse.

Ezen nyugszik a püspöki papnöveldeknek a XVII. cikkben biztosított föntartása azon további határozattal: „a püspökök azokat a szentegyház törvény-szabálya szerint teljes és szabad joggal fogják vezetni és igazgatni. Ennélfogva ők fogják az említett papnöveldek előjáróit s tanárait vagy tanítóit kinevezni, s valahányszor szükségesnek vagy hasznosnak tartják, ismét elmozdítani. Egyszersmind azokba kiképzés végett ifjakat és gyermekeket veendnek föl a mint ezt egyházmegyéik javára az Úrban czélszerűnek tartják.“ Szintúgy szabadságukban áll a püspököknek: „Azokat kiket ők egyházmegyéikre nézve szükségeseknek vagy hasznosoknak tartanak a papi rendbe fölvenni s a fölszentelésre az egyházi törvények szabályai szerint elmozdítani; ellenben pedig azokat kiket méltatlanoknak tartanak, a fölszentelésből kizárni.“ (IV. cz. b.) Továbbá a püspököknek szabadságukban áll: „Igazgatásuk helyettesei, tanácsosai, és segédeiül mindazon papokat kinevezni, kiket ők a mondott hivatalokra alkalmasoknak vélnek.“ (IV. cz. a.).

Mindez természet szerint magától következik a fönnt előadott elvekből; s megjegyzendő még, hogy a papnöveldek iránti határozat egy az utósó nagy tridenti egyházgyűlés által kiadott fontos s közönséges egyházszabályon alapul, mely azóta az alapeszme megtartása mellett korszerű fejleményt nyert. Egy korban, melyben a serdülő ifjuság nevelését minden oldalról fenyegeti az erkölcsök romlása, s hitetlenség, — megbecsülhetlen jótétemény oly intézetek, hol a tudomány komoly üzlete mellett a vallás s erkölcsi tisztaság

megőriztetik, mint a serdülő fiúk számára papnöveldek (Knabenseminarien).

Erre vonatkozólag kinyilatkoztatták az 1849-ben Bécsben egybesült püspökök a fiu-papnöveldekről: „A papi állapotba lépés szabad választásból történendő; mégis üdvös a fiúk egy bizonyos számát nevelni oly viszonyok közt, melyekben az örökkévalórlí eszme közelükbe hozatik, s a kísértés ezer tévelyei tőlök távol tartatnak. Ha nem szánják magukat papi állapotra más életviszonyok közt is mindazokra nézve, kikkel hivatásuk érintkezésbe hozandja, e magasabb irány üdvhozónak fog bizonyulni.“

Miután e fiu-papnöveldekben ha nem is egyedül de legnagyobb részt leendő papok neveltetnek — teljes joggal állnak a püspök vezetése alatt.

Szintúgy természetes hogy a püspök az egyházi törvény szerint a fölött itél, kit szentelhet fel, kit nem? Az illető egyháztörvények főkép a tridenti zsinat 14. és 23-dik üléseibe vannak foglalva. De ezen kívül is a pápák, különösen VIII. Kelemen, VI. Sándor, XIII. Incze, XIV. Benedek és XIII. Kelemen gyakran intették a püspököket, a leendő papok méltó voltát szigorú vizsgálat alá venni; és „inkább kevesebb papot birni de jókat, s jeleseket, mint nagyobb számút, kik az egyház épülését elő nem mozdítják, miután senki sem oly ártalmas az egyháznak mint rosz papok ¹⁾.

És valóban a legjobb püspök sem mehet semmire

¹⁾ Melius profecto est pauciores habere ministros sed probos sed idoneos atque utiles quam plures qui in aedificationem corporis Christi, quod est Ecclesia, nequidquam sint valituri.“ (P. Bened. XIV. Const. II. Epistola encyclica et commonitoria ad omnes episcopos 3 Dec. 1740).

jámbor, tanult, lelkesült papság nélkül, s ezért választásukat méltán rájuk bízhatni.

Ide tartozik a concordatum még egy más rendelete, mely is : „Az érsekeknek és püspököknek szabadságukban állandó egyházmegyéjökbe a szentegyháztörvények értelmében mindkétnemü szerzeteket és congregatiókat behozni. De eziránt a császári kormányal értekezendnek.“ (XXVIII. cz.) Világos e határozatnak a főnebbi elvekkeli összhangzása. A szerzetes rendek rendeltetése levén — a lelkészi hivatalbani segélyezés, az ifjuság nevelése s tanítása, betegápolás, vagy csak önnön szentesedése. A mennyiben a lelkészi hivatásra vonatkoznak — a püspökök dolga azt megítélni s szabadon intézkedni; de miután az oktatás ügye a concordatum szerint vegyes ügy, melyre állam és egyház befolyást gyakorol, szinte így a betegápolás — természetes hogy ilyekben az állam s egyház barátságos egyezkedése kívánatos.

Mi a tisztán szemlélődő (contemplatív) szerzeteket illeti, melyek tagjai ön szentesedésüket tüzik ki egyedüli hivatásuknak — ezeknek behozatala az államrészeről nincs ok miért akadályoztassék, ezek a legbékésebb visszavonult magányban élő, tartozásaikat lerovó állampolgárok. Akárki ohajt bölcselkedő békés visszavonultságban élni — az állam nem akadályozza — legyen az egyén, vagy társulat.

Végre a concordatum még egy ide tartozó rendelvénye említendő meg : „Az érsekek, püspökök, s minden ordinariusok saját hatalmukat teljes szabadsággal gyakorolandják a végett, hogy a vallás és erkösiségre nézve ártalmas könyveket elvetendöknek jelöljék ki, s a hiveket azok olvasásától visszatartóztassák. De a kormány is a czélnak megfelelő minden eszközzel gáto-

landja az ilyes könyveknek a birodalombani terjesztését.“

E cikk két részből áll : az egyik a püspökök saját jogát tárgyalja, a másik arról szól mit szándékozik a kormány tenni. Mind a kettőt külön vizsgáljuk.

A püspököket hivataluknál fogva megilleti „a vallás és erkölcshöz nézve ártalmas könyveket elvetendőnek kijelelni, s a híveket azok olvasásától visszatartóztatni.“ Ezt az egyház az apostolok kora óta kötelességének tartá. A nagy népoktató Pál intőszava „a püspökökhöz hogy nyájuk fölött örködjének, s vigyázzanak azokra kik tévtanokat hirdetnek, s követőket nyerni törekednek,“ (Apost. tört. 20. 28. 31.) magában foglalja az olvasmányrai fölügyeletet is, mint a püspökök kötelességét.

Azon befolyásnál fogva, melyet korunkban az olvasmány nem csak a felsőbb hanem a legszélesebb körökre is gyakorol, — azt egy önálló hatalom sem hagyhatja figyelem nélkül, — legkevesbé az egyház, melynek mindenkor számos ellennel kelle küzdeni hogy Krisztus hit és erkölcstanát eredeti tisztaságában megőrizze. A tévtanok elleni védelem jogát is azoknak kelle gyakorolni, kik az Isteni igazságot hirdetni hivatnak — az apostolok s utódaik a püspökök. És ők gyakorolák is azt, midőn a könyveket megbirálták, s azokat melyek az isteni igazság ellen irányozva voltak, olyanok kijelentették, s híveiknek meghagyák hogy azok olvasásától tartózkodjanak, s ily parancsok könyelmű vagy roszakaró áthágóit egyházi büntetésekkel is illették. A püspöknek ezen régi mindenkor gyakorlott joga a concordatumban is elismertetett.

E pont fölött nagy zajt ütöttek a napi lapok. Az ezekre befolyó mindennemű elemeket ismervén —

nincs mit csodálnunk e zajt. Kevesbé fogható meg, mint képzelheti magát általa a protestantismus fenyegetve vagy veszélyeztetve?

Ha a püspökök a törvény értelme szerint a „híveket ily könyvek olvasásától visszatartoztatni“ jogosítvák: a *hívek* alatt értendők vagy érthetők-e vajjon a protestansok?? Ki volna oly oktalan ezt hinni?

Még kevesbé érthető ha katholikusok is aggodalmakat nyilvánítanak a püspökök e joga fölött. Mintha a pápa nem régóta gyakorolta volna e jogot az egész világot illetőleg. És mi volt a következése? nem egyéb — mint a mi kívánatos, hogy t. i. lelkiismeretes katholikusok ily könyvektől tartózkodtak, s helyetők jobbakat olvastak. Hála Isten — nem vagyunk jó könyvek szükében sem; úgy hogy a katholikus örvendhet, ha figyelmeztetik egy könyv rossz, ártalmas voltára, mielőtt idejét, pénzét, erkölcsi tisztaságát is veszélyeztetve — arra fordította volna.

Egy részről tehát az egyház ellenei a protestansok aggodalmait izgaták föl, mintha a protestans könyvek eltiltása szándékoltatnék, — más részről pedig — a tudományok teljes kiirtása jósoltatott.

A valódi tudomány a keresztény egyház elsősáza dai óta ebben mindenkor szorgalmas ápolójára talált, általa tartatott fön n a sötét vad századokban, általa termékenyítetett s lön nagygyá. És épen azon férfiu, ki ő Felsége a Császár meghatalmazottjakint a concordatumot megköté — a tudományos világban magas állása, s ahhozi ragaszkodása által kezeskedheték — hogy a tudomány sértetlen marad a concordatumban.

Egy frankfurti lap (Frankfurter Journal) úgy vélekedik, hogy a Biblia is nem sokára a tiltott köny-

vek római lajstromán (*index librorum prohibitorum*) fog állani. Ezen oktan állítás tulajdonkép egy a katolikusok és protestansoknál egyaránt létező a bibliának a katholika egyházbani eltiltásáról hamis és hibás nézeten alapul. Ezért helyén van itt némi fölvilágosító megjegyzéseket tennünk.

Mindenek előtt azon tagadhatlan tényre kell utalnunk, hogy az Isten szava ős szövege minden katolikusknak szabadon nyitva áll. Tehát a bibliac olvasás korlátolásának kérdése nem magára a bibliára : hanem csak a biblia fordításokra vonatkozik, melyek néha a hit veszélyeztetésével egészen mást tartalmaznak, mint a szentírás maga.

Mi a bibliának a nép nyelvén i fordításait illeti, az egyház tapasztalta, hogy ha az mindenkinek kivétel nélkül megengedtetik, abból több kár mint haszon ered; — miért is az egyház kijelenté, hogy a hol a szentírás olvasásból nem kár hanem a hit és jámborság előmozdítása várható — megengedtetetik, de csak katolikus fordításban ¹⁾.

E rendelkezést XIV. Benedek pápa oda fejté ki, hogy : „oly anyanyelven i biblia fordítások, melyek az apostoli szék által helyeselvék vagy a szent egyházatyák, vagy más tudós katolikus férfiak megjegyzéseivel ellátvák — ezután megengedtetessenek“ ²⁾.

E szerint nem létezik a katholika egyházban biblia eltiltás; a népnyelven i fordítások sincsenek eltiltva, hanem csak a hamisítottak. Nem mondhatni tehát, hogy a katholika egyház a bibliát veszedelmesnek könyvnek tartja.

¹⁾ Regulae de indic. librorum prohibitorum. Reg. II. III.

²⁾ Decr. Congr. Ind. 17. jun. 1757. Igy XVI. Gergely 1844. majus 8 encyclica minden püspökökhöz.

Hogy azonban a concordatum illető pontja a protestansokra és önmaguk által használt biblia fordításokra nem vonatkoznak, s így ezeknek nincs okuk aggodalomra; — fölösleges volna bizonyítgatni. Ellenben tőlök is bizton várható, hogy bibliáikat nem fogják a katolikusokra tukmálni, s proselytáskodás eszközéül használni.

Azon czikk másik része pedig azon ígéretet tartalmazza, hogy „a kormány is a czélnak megfelelő minden eszközzel gátolandja az ilyes könyveknek a birodalmi terjesztését.“ Midőn az állam ezt teszi nem tesz kizárólagos sem különös szolgálatot az egyháznak; hanem önmagának; — mert mi a vallást, erkölcsiséget aláássa — lassan bár s alig észrevehetőn de bizonynyal aláássa az államot is.

Egyébiránt e pont fogalmazása mutatja azon mérésületet, melylyel a kormány eljárni szándékozik; rossz könyvek terjesztése elleni rendszabályaiban komolyan kell megfontolnia, hogy zaj és túlszigor a bajt könnyen öregbítheti, mert a tilos utáni vágyat fölébreszti; — más részről külföldről behozatalukat eléggé nem akadályozhatja.

Továbbá a czikk fogalmazásából kitűnik, hogy az állam nem kötelezi magát föltétlenül egy püspök feljelentésére saját ítélete nélkül eljárni. A püspök szabadságában áll egy rossz könyv ellen saját hatalmával föllépni; — a kormány is maga részéről ismét megítélendi, vajjon s mit lehetne egy ilyen könyv ellenében sikeresen tenni?

A concordatum e cikkének megfelel egyébiránt a főnálló sajtótörvény főrendlete és szelleme is, — mely a vallás és erkölcsiség megtámadására, büntetésére

ket is szab; s így a concordatum csak újabban megerősíti mi már fönáll, s erélyesen kezeltetik.

Az egyházi s világi hatalom e közös nézponjtjánál fogva méltán várhatni tehát, hogy mindenik körében önállóan ugyan, de zavartalan egyetértésben működendnek.

4.

Forduljunk a concordatum egy más főpontjához: az oktatás ügyéhez, mely egyébiránt nem nagy nehézségeket mutathat föl, miután az Austriában már öt év óta kezeltetik a concordatumban kimondott elvek szerint, s így a gyakorlatban magát igazolta.

Itt azonban három dolog egymástól elkülönítendő: hogy itt csak a katolikus ifjuságról van szó, — aztán hogy nevelés és oktatás elkülönözzék, végre hogy a vallásoktatás, s különösen a theologia tanulmánya különös tekintetet érdemel. Az ügy az V. VI. VII. VIII. és XVII. cikkekben tárgyalatik. Ezek ismét viszonyban állanak az 1850. apr. 23-ki császári rendelettel s az 1850 jun. 28 és 30, és jul. 15-ki ministeri rendeletekkel.

Hogy mind e rendeletek alapeszméjét először is fölfogjuk, tekintsünk az austriai püspökök 1849-ki nyilatkozatára. Itt ez áll:

„A legfontosabb föladatok közé, melyeket az állam jelen fejlődési fokán magának tehet, tartozik az oktatás vezetése. Ehhez jogosultságát azon tagadhatlanul hatalmas befolyásban leli, melyet a nép miveltségi állapota a társadalom virágzására sőt fönállására gyakorol.“ Aztán a tantárgyak közt levő fontos különbségre utaltatik: „Sok ismeret, számtalan ké-

szültség létezik, melyek az erkölcsi s vallásos meggyőződésektől függetlenek; s a mennyiben egyedül ezek forognak fönn, az államhatalom csakugyan az oktatásról önállólag rendelkezhetik. De épen annyira, mennyire erkölcsi s vallásos meggyőzések közvetve vagy közvetlenül forognak fönn — csak a vallásból merítheti az oktatás tartós erejét, és ha az állam e tekintetben az oktatásról önállólag rendelkezni megkísérti — rombol építés helyett.“ sat.

A püspökök nyilatkozatának e tárgyban teljesen megfelelők egyébiránt a kormánynak nézetei, mint azok a vallás és közoktatási minister gróf Thun 1850. april. 13-ki fölterjesztésében letéve vannak: „Az ismeretek — úgy szól ez okirat — mikre az ember szert teszen hatalom, melyet az a jónak vagy rosznak szolgálatára fordíthat. A választás köztök erkölcsi meggyőződéseitől függ, s az ember erkölcsi fejlődésének nélkülözhetlen alapja ugyancsak a vallás. Élő befolyása a nevelésre épen ezért egy az emberi természetben alapuló szükség. E befolyás azonban csak akkor lehet élő, ha a vallásoktatás az egyéb oktatással benső összefüggésben áll. Csak a ki az ember szellemi fejlődéseinek, s tulajdonképi mivelődésének föltételeit nem ismeri, képzelheti a vallásoktatás önálló elkülönözhetőségét, a nélkül hogy hatása a véletlentől ne függne. A katholika egyház soha és sehol le nem mondhat azon igényéről eldöntő befolyást gyakorolni a vallásoktatásra.“

„Az egyház mindenkor kívánni fogja, hogy saját tanintézetei is legyenek, egy jog mely a legfelsőbb nyiltparancs 3. k. nyomán kétségbe se vonható, — és a püspökök az egyházi tanintézetekben az állam által nem is háboríthatók. Ellenben a kormány sem mondhat

le azon intézetek vezetéséről melyeket ő állít, melyeknek állapotáért ő felelős. Egyúttal az egyházi oktatás az államot, az állami intézetekbeni oktatás az egyházat nem ignorálhatja. — Hogy üdvösen s sikeresen működ-hessenek az egyház intézeteiben a kormány nyal, s a kormány saját intézeteiben az egyházzal fog egyetértő-leg működni, s hogy mindenik céljait előmozdítsa egymásnak kellő befolyást engednek. Ily egyesülés kölcsönös bizalmon alapul. Törvények által nem erőszakolható. De igen is létesíthető oly törvényes szabá-lyok által, melyek minden résznek biztosítják azt, mit mint jogát követelhet. Az államnak azon befolyás az egyházi tanintézetekre biztosítandó, mely őt veszélyes visszaélés, s káros irányok ellen megóvjja, — az egy-háznak azon befolyás az államintézeteire, mely őt az iránt megnyugtassa hogy a vallásoktatás el nem hanyagol-tatik, vagy épen a vallás alá nem ásatik. Névszerint annak megítélése, vajjon a katholika vallásban vagy theologiai tudományokban adott oktatás helyes-e — csak az egyházat illetheti. Az állam mely az egyház önállóságát tiszteli, azt azon helyzetbe is kell hogy te-gye, melyben önállón itélni képes. Tehát senkit sem hagyhat mint vallás vagy theologia oktatót működni nyilvános intézeteiben, mint ki az egyháztól nem ka-pott arra szabadalmat. Csak ily alapokon uralkodhatik az állam s egyház közt a közoktatás ügyeiben azon bi-zalom s egyetértés, mely mindkettőjük céljainak léte-sítésére szükséges.“

Ezen Austriában közösen rég elismert téren álla-nak a concordatum fön említett czikkei, — melyek elseje (V.) így szól :

„A katholikus ifjuság egész oktatása, úgy minden nyilvános mint nem nyilvános iskolákban, a katholika

vallás tanának megfelelő lesz; a püspökök pedig saját pásztori tisztöknél fogva az ifjúság vallásos nevelését minden nyilvános és nem nyilvános tanintézetekben vezetik, s gondosan fognak örködni a fölött, hogy egy tantárgynál se forduljon elő olyasmi a mi a katolika hittal, s az erkölcsi tisztasággal ellenkezik.“

E határozat természetesen következik az állam ígéretéből: hogy a katolika vallást fön fogja tartani. Mert e föntartás az iskolából indul ki. Ha meg volna engedve az alsó vagy felső tanodákban a katolika vallást megtámadni, vagy titkon aláásni — akkor azon ígéret nem lenne való. — A cikk általános szövege minden nyilvános és nem nyilvános iskolákról hangzik, de, mint nyilván megjegyztetett „csak a katolikus ifjakéról.“ Tehát az akatholikusoknak nincs okuk e pontot magukra nézve aggodalmasnak tartani.

De e cikkben három pont különböztethető meg.

Elsőben is az állam azon ünnepélyes s általános ígéretet teszi „hogy a katolikus ifjúság egész oktatása minden iskolában a katolika vallás tanának megfelelő lesz.“ Ebben egy nagy elv van kimondva, mint a sok millió katolikus alattvalót számító hatalomhoz illik.

Másodszor a püspököket illető jognak ismertetik el „az ifjúság vallásos nevelését vezetni.“ Ez magába foglalja azon fontos rendelkezéseket, „az eszközök iránt melyek által az ifju kereszténynyé neveltethetik, az istentisztelet, a szentségekbeni részesülés, ajtatos gyakorlatok, — jó példák fölülről, — s vallástalanságot előmozdító hatások eltávolítása.“

Végre a püspökök azon joga ismertetett el, a fölött örködni, hogy a tantárgyakban mi se forduljon elő, mi a katolika vallás vagy jó erkölcsök ellen van

irányozva. Az állam jóakarátát e rendelkezés általeleggé nyilvánítá : de vajjon az oktatás a katholika vallásnak megfelelő-e csakugyan? a püspök ítéletére van bízva.

A legközelebbi (VI.) cikk a szent hittan, a katechetika és vallástan előadására vonatkozik. Ezekben természetesen fő befolyás illeti a püspököket.

E részben elsőben is azon elv állítatik föl, hogy „senki sem fogja a szent hittant, a katechetikát, vagy a vallástant nyilvános vagy nem nyilvános tanintézetben előadni, ha arra az illető egyházmegye püspökétől küldetést és fölhatalmazást nem nyert.“ Mert hisz a püspök felelős Istennek s az egyháznak, hogy megyéjében csak az igazi katholika vallásban oktattatnak hivei.

A papnöveldek szabad igazgatásából, melyről már szóltunk, foly hogy azoknál s azokkal öszvekött püspöki tanintézeteknél ők fogják a tanítókat, tanárokat, s előjárókat kinevezni (XVII. cz.).

Egyébiránt közérdekű s megemlítésre méltó, hogy a kormány már több évek előtt elismeré, hogy a bécsi püspökgyűlés határozatai a hittan tanulmányáról „a lelkészek kimivelését illetőleg több kezességet nyújtanak“ mint a kormány azelőtti rendszabályai. Mert Austria püspökei elismerék, s kijelenték : „hogy a kor viszonyai inkább mint valaha kötelezi őket a keresztény nép tanítói s lelkészeinek tudományos jelességéről a legélénkebb buzgalommal gondoskodni“ elismerék s nyilváníták továbbá hogy : „kárt és szégyent hozna a katholika egyházra, ha joggal lehetne állítani, hogy a püspökök vezetése alatt a papság tudományos miveltsége sülyedt.“ (Actenst. die bischöfl. Vers. betreff.)

Máskép áll a dolog az egyetemeknél. Az egyetemi tanárok kinevezését, még a hittani karban is, föntartá magának az állam; azon jogóvással azonban, hogy a hittan előadásához az illető megyés püspök fölhatalmazását is szükségesi a kinevezett tanár, tehát mindenestre előbb a kormány a püspökkel értekezni fog.

Egyébiránt azon elvnek, hogy a püspök papságának nevelése s tudományos művelésére nézve teljes szabadsággal birjon, foganatosítását illetőleg Ö Felsége által rég helybenhagyatott, hogy ott hol theologiai kar létezik, püspöki theologia tanintézet is állíttassék; valamint megfordítva a kormány föntartja magának, ott hol a tudományosság előmozdítása igényelni látszanék, szaktanárokat (Facultäts-Professoren) nevezni, kik a püspöki tanintézetben nem kötelesek szolgálatokat tenni. De általán véve kívánatos, hogy a püspöki tanintézet is a szaktanárok által láttassék el.

E tényleges alapon érthető csak meg a VI. cz. következő tartalma :

„A hittan nyilvános tanárai s a katechetika tanítói, miután a püspök a jelöltnek hite, tudománya és jámborsága felől nyilatkozott, azok közül fognak kineveztetni, kiket ő a tanító hivatalrai küldetéssel és meghatalmazással fölruházni kész. A hol pedig a hittani szak (kar) némely tanárai, a püspök által a püspöki papnövelde növendékeinek a hittanbani oktatására szoktak alkalmaztatni, ilyes tanárokkul mindig oly férfiak fognak választatni, kiket a püspök az említett hivatal viselésére kitünőleg alkalmasaknak tart.“

Megemlítendő e czikk még egy határozata mely a hittan, vagy egyházi jog tudorságára (doctoratus) vonatkozik. Az utóbbi ugyan utósó időben ritka lön, de az egyházjog fölvirágzásával ismét jelentékenységre

jutand, s a felsőbb tanulmányok végleges szervezésénél különös tekintetet érdemlend. E határozat szerint az említett tudorságot megelőző szigorlathoz a vizsgálók felét a püspök nevezi ki az illető szakok tudoraiból.

A legközelebbi (VII.) cikk átmegy azon külön intézetekre, melyekre a fön (V. cz.) kimondott elvek alkalmazandók, a gymnasiumokra, s az azokkal egy sorban álló közép iskolákra (hova a realiskolák is tartoznak), s ezekre vonatkozólag a tanítók, s különösen vallástanítók kinevezését, az egész oktatás szellemét, s a valláskönyveket tárgyalja.

Különösen a gyermekeik vallásos nevelésére eszmélő katolikus szülők megnyugtatóására kimondja e cikk hogy: „a katolikus ifjuság számára rendelt gymnasiumokban és középiskolákban, általában csak katolikusok fognak tanárokká vagy tanítókká kineveztetni.“

Ezen a katolikusokra nézve megnyugtató rendelkezés — mint fölösleges megjegyezni — mit sem tartalmaz mi a nem katolikusokra nézve bántó vagy méltánytalan lenne. Mert nem kell feledni, hogy az oly fogékony ifjuság vallási nevelése áll itt kockán. Egy nemkatolikus tanító katolikus intézetnél, hol a tanuló ifjuság az isteni tiszteletben, bucsujáratban sat. részt venni köteles, saját vallásos meggyőződésével gyakran ellentétbe fogna jönni. Maradjon el az istentisztelettől? mily példát ad, mily gondolatokat költ az által a zsenge ifjuság keblében? Jöjjön el a szent misére, s mutassa hogy abban nem hiszen mi itt történik? vagy pedig külsőleg tetesse magát mintha hinné — a mit nem hisz? Vagy vallási közönyt, vagy vizsályt szülne e viszony, — a mint vagy hallgatna vagy nyilatkoznék a katolikus ellenes meggyőződés. Minden-

esetben katolikus, és nemkatolikus megengedni fogja ez állítás valóságát, s ezen rendszabály helyességét.

Szintúgy fölösleges megjegyeznünk, hogy é rendelkezés egyedül a katolikus ifjuság számára középiskolákra szolván a nemkatolikus iskolákra nem vonatkozik.

Továbbá „a gymnasiumok és középiskolák számára vallástanítók alkalmazását illetőleg az ez iránt kiadott üdvös rendeletek hatályban maradnak.“ (VII. cz.)

E önálló rendeletek (cs. r. 1850. 23. apr. és min. rend. 1850. jun. 28-ról) lényegesen ebből állanak: „Vallásoktatás, vagy különösen bizonyos oktatásrai képe sség megítélése, valamint az arrai meghatalmazás az egyházi hatalom körébe vág.“ De vajjon az 1850. jun. 28-ki min. rendelet azon határozata „ha a vallástanító egyúttal más tárgyat is tanít, vagy ha a többi tanítókhoz hasonlóan a gymnasium vezetésére is befo lyást bír — szükségkép attól függ kinevezése, ki az intézetet tartja s érte felelős, tehát államintézetekben az államtól“ ön fog-e tovább is tartatni, kétséges.

A önálló rendszabályok szerint ed dig ily vallástanító hivatal betöltésénéli eljárás: „ha egy államgymnasiumnál egy katolikus vallástanító helye megü rült — akkor (az 1849-ben egybegyült püspökök által indítványozott határozatok szerint) csödvizsgálat tartatik, s a püspök a legalkalmasbnak találtat megnevezi s a vizsgálati okiratokkal egyútt az országos iskolai hatósággal közli. Ha a kijelölt ellen politikai kifogás nincs, rendszerint a püspök kijelölésétől eltérés ne történjék. Csak kivételes körülmények közt tartatik föl a kormány- nak mást választani, a püspök által képesnek ítélt pap helyébe. Egyéb középiskolákban, melyek szinte államintézetek, hasonló módon történend a vallástani-

tók alkalmazása.“ (A vallás és közokt. min. legalázatosb fölterjesztése a katholika egyháznak a közoktatáshoz viszonyáról. Reichsgesetzblatt 1850. 121. lap).

Továbbá a VII. cikkben a katolikus gymnasiu-mok s középiskolákban oktatás szellemére nézve a már (az V. cikkben) általán kimondott biztosítás ismételtetik: miszerint az egész oktatás a tárgyhoz képest úgy lesz alkalmazva, hogy az a keresztény élet törvényét a szívbe oltsa.

Egyszerű továbbá, hogy a vallási tankönyvek meghatározása a püspököket illeti. Hogy azonban e részben a püspökök kívánatos egysége eléressék, rendel a VII. cikk továbbá hogy: „a püspökök egymással tartott tanácskozás útján“ állapítsák meg azokat. Mit a concordatum rendel, azt a püspökök már 1849 és 1850-ben követték.

Ismeretes hogy az 1849-ben Bécsben egybegyült püspökök által fölállított bizottmány már 1850. dec. 10-kén egy „Meghívást az austriai gymnasiumok számárai vallás tankönyvek szerkesztésére“ tön közzé, melyben egyes tankönyvek alapvonásai jelesen voltak kitűzve. E nyilvános meghívás eredménye tán nem sokára várható, hogy e tanintézetek egy sürgető szükségének megfelelően legyen.

Egy további határozat a mindennemü püspöki tanintézetek, különösen a fiu-papnöveldek összszefüggését a nyilvános tanintézetekkel közvetíti, midön az azokból ezekbei átlépés lehetősége oly módon rendeztetik, mely az államnak rövidséget nem okoz, s az egyházat nem sérti: „Azok kik ily papnöveldekben nyertek oktatást, képességöket tanusító vizsgálat után minden más tanintézetbe átléphetnek s az illető szabályok figyelemben tartása mellett a papnöveldekn ki-

vüli bármely tanszékért folyamodhatnak.“ (XVII. cikk).

E határozat a püspöki tanintézetekbeni tanulást könnyíti, mert szükség esetén bármikor is más gymnasium vagy egyetembe lehet átlépni; más részről a megszabott vizsgálat által eléggé biztosítja magát az állam, hogy az átlépők annyi ismeretet, vagy a tudományos műveltség oly fokát hozzák magukkal, melyet az államgymnasiumok vagy egyetemek bizonyos osztályában követel.

Végre az utósó idevágó cikk — a VII-dik — a népiskolákról szól. E cikk alapeszméje a többször említett ministeri fölterjesztvényben következőleg van röviden fogalmazva :

„A jog — katolikus népiskolákban a vallásoktatást ellátni — az egyháznak biztosítotott. A kormány azon meggyőződéstől van áthatva, hogy a legalsóbb művelődési fokon is az oktatás hogy sikeres legyen, s az itt különösen uralkodó célzt előmozdítsa, másnemű oktatástól el ne szakítassék, s hogy a népiskolát legkevesbé szabad ellenkező tannézetek küzdtevé tenni.“

„Ellenben elismerik a püspökök is az állam abbeli érdekét és jogát vezetőleg s örkdőleg hatni a népiskolákra, s ők az állam s egyház igényeit az oktatást illetőleg az eddigi tanrendszerben kellőleg méltatva látják.“

E szerint e téren nem sok új történhetett, az ügy már előbb mindkét fél megalégedésére rendezve volt. Ezért is itt csak némely fontosabb pontok voltak kiemelendők :

A mennyiben a püspök úgy találná, hogy a vallásoktatásra a népiskolákban nem elég gond fordítatik

szabadságában áll egy papot rendelni, ki itt kellő vallás-
oktatást adjon.

Az egyház megtartja örököségi jogát minden katho-
likusok számára a népiskolák s tanítóik fölött.

Minden püspökségnek volt az eddigi tanrendszer
szerint egy iskola főfelügyelője, ki a székes káp-
talan tagja volt, s kinek kinevezését Ő Főlsége magá-
nak főtartá. E kinevezési jog most a pápa által is el-
ismertetett, de úgy hogy „Ő Főlsége püspökmegyei
iskola főfelügyelőt a püspök által kijelölt férfiak közül
nevezend;“ mint már eddig szokásban volt.

A népiskola tanítókról, kiknek kinevezése az ed-
digi módon történend — csak az mondatik (VIII. cz.)
hogy „hitének s erkölcsiségének szeplőtelennek kell
lenni. Ki a helyes ösvényről eltér, állásából el fog moz-
dítatni.“

Ha meggondoljuk mily mély a népiskolatanítók
befolyása, körében mily szolgálatot tehet az emberi-
ségnek, mennyit ronthat: valóban nélkülözhetlen e
föltétel, s szükség hogy a hit s erkölcsiségben a nép-
nek példányúl szolgáljon.

Hogyha immár áttekintjük a concordatumnak az
oktatásügybeni határozatait, meg kell vallanunk, hogy
az állam és egyház saját hatásköre a legnagyobb gon-
dossággal szabott ki, s mindeniknek megadatott a
mi őt illeti.

A katolikus ifjuság „vallásos nevelése“ az
egyházat illeti.

A katolikus népiskolára, melynek fő eleme a val-
lásoktatás, az egyház eldöntő befolyással kell hogy
legyen.

A katolikus vallásoktatás az egyházat illetvén
— a vallástanítók előleges vizsgálata, vallástanításrai

meghatalmazás, valamint a valláskönyvek meghatározása is az egyházat illeti.

A katolikus ifjuság számára rendelt iskolákban az öszszes oktatás úgy intézendő, hogy a katolika vallás tanával ellenmondásba ne jöjjön, s így azt aláássa, miután (I. cz.) „Austriában a katolika vallás föntartandó.“

A hittan oktatását rendezni, hogy az egyház szellemének s magasztos hivatásának megfelelő papokban hiányt ne szenvedjen, a püspök föladata.

Az egyház saját tan- és nevelőintézeteket is állíthat, s ezeket önállón igazgathatja.

Ezen elősorolt elvek ép oly méltányosak a katolika egyház iránt, a mint más részről legkevesbé sem aggodalmasak az akatholikusok iránt.

Az állam nem csonkítá meg önjogát az által, hogy az egyházat saját terén szabadon mozogni hagyja; — még is — a theologia és vallástan kivételével — ő vezeti az egész oktatás terjedelmes ügyét minden tudományokban; minden nyilvános tanintézeteknél őt illeti a tanítók s tanárok kinevezése, még a vallástan és theologia tanáraié is, csak ez utóbbiakra nézve a vizsgálati s kijelölési jog a püspököt illeti. A népiskolák állam és egyház közös vezérlete alatt állanak — illető hatáskörük bölcs körülírásával; végre a Császár minden püspöki megyében egy iskola föfelügyelőt nevez — a püspök által fölterjesztett férfiakból ugyan — de épen ebben nyilatkozik a két hatalom benső egyetértése s öszszhangzása.

E szerint az állam tere igen kiterjedt, — s ha a vallásos nevelést s a katolika vallásbani oktatást az egyházra ruházta — nehéz megfogni mint lehessen ebben megütközni? Legfölebb a hitetlenség fölforgató

pártjától telhetik ki panasz, minthogy ez által céljainak elérésében gátoltatni fog. És csakugyan e párt közlönyei legnagyobb zajt ütnek a concordatumnak az oktatás ügybeni pontjai fölött. Mily tudatlansággal vagy rossz akarattal járnak el különben e közlönyök — csak néhány példából lássuk; egy lap azt írja: „a kedélyek erősen meg vannak hatva az által hogy val a mennyi népiskolák és gymnasiumok, — melyekből ezután az akatholikus tanítók kizárják, vezetése s felügyelete a püspökökre ruháztatott.“ — Tovább: „Az egész tanügy — felsőbb és alsóbb, az egyház kezében van; a tanítók kinevezése, a szellem melyben működjenek — a püspökök határozataitól függ.“

Végre egy más lap (frankf. Journ.) nagy pathosszal kiált föl: „A legmerészebb jesuitai követelések kielégítettek; minden emberi tudás elsüllyed a dogmának betűtudománya alatt!“ Ha ezen urak tudnák, mit igényelt a még mindig nem legtulzóbb bajorországi püspöki kar az államtól (1850) ugyan az oktatási ügyet illetőleg — nem mondanák, hogy az austriai concordatumban a „legmerészebb jesuitai“ követelések kielégítettek.

Egyébiránt csak is ily elferdítések képesek a concordatum e tárgybeli pontjai fölött tévutra vezetni a közvéleményt. Ki tisztán lát: mint jó katolikus bennök teljes megnyugtatóására, — a nemkatolikus ellenben semmire sem fog találni, mi őt bántaná vagy aggodalomba dönthetné.

5.

A concordatum egy további főpontját képezi az egyházi törvényhatóság az államhatalomhoz viszonyában. (X—XIV. cz.)

Az egyházi törvényhatóság valamint peres ügyekre úgy büntetésiekre is kiterjed.

Az a törvényhozói hatalommal a legszorosabb összeköttetésben van, s az egyházi hatalom elévülhetlen, elidegeníthetlen joga, mint már az apostolok s utánok a püspökök azt minden időben gyakorolták, s minden újabb concordatumok el is ismerték.

Ha az tehát egy ideig nyugodott is, vagy csak igen ritkán s többnyire az egyházi jogban rendelt formások nélkül gyakoroltatott, mégis megmaradott az az egyháznak, s jelenleg is nem annyira helyreállítatik, mint elismertetik, s az állam törvényhatóságához viszonya rendeztetik, nehogy gyakorlatában összeütközések történjenek.

Az egyházi törvényhatóság két része akint tárgyalatik, hogy a peres ügyekbeni a X. cikkben, a büntetőjogi a XI. cikkben adatik elő.

Amaz magába foglal „minden egyházi jogeseteket,” melyek az itt fölállított elv szerint: „csak az egyházi bíróság elé tartoznak.”

Kérdés, mi értendő ez általános kifejezés alatt? A X-dik cikk ezt közelebbről megfejtí, hozzá tevén: „különösen azok (jogesetek), melyek a hitet, a szentségeket, az egyházi működéseket, s a papi hivattallal járó kötelelességeket s jogokat tárgyazzák.“ E részben tán senki sem lesz oly elfogult az egyház jogát kétségbe vonni. De a Krisztus urunk által szerzett hét szentségek egyike a házasság is, mely tehát szinte az egyházi bíróság elé tartozik, mint ezt a katolika egyház a tridenti zsinaton rég ünnepélyesen kimondá, — egy végzés, mely nem csak a katolikus országokban nyert gyakorlati alkalmazást, Olasz, Spanyol, Francia, Németországban, hanem például Bajor és Porosz-

országban is egyházi bíróságok ítélnék egyházi törvények szerint a katolikusok házassági ügyeiben. Ha nem csalódnunk a hollandi, irlandi s angliai katolikus püspököknek is van saját házassági bíróságuk.

E mellett a „szent egyházi törvényekre s a tridenti rendeletekre“ utáltatik, melyeknek szabálya szerint az egyházi bíróságok ítélni fognak. Itt nincs helyén a tridenti zsinat valamennyi rendeleteit vagy az egyháztörvényeknek ide tartozó részét kimerítőn előadni. A tridenti zsinatot illetőleg legyen elég két legfontosabb rendelkezésre utalni: hogy „az egyház erőltető házassági akadályokat állíthat,“ és hogy „a házassági ügyek az egyházi bírók elé tartoznak.“ Concil. trid. Ses. XXIV. de matrim. cap. 4. 12.

Szintígy ugyan e zsinat a házasság megkötésének lényeges alakját szabja meg. (Sess. XXIV. de matrim. cap. I.) Az egyháztörvények régibb határozatai a házasságról az egyházi törvénykönyvben lelhetők; a legfontosabb újabbak a nagy jogtudor XIV. Benedek rendeleteiben ¹⁾.

Jól megjegyzendő itt, hogy az egyházi bírónak házassági ügyekben a házasság polgári hatályát a polgári bíróhoz kell utasítania, — miből azonnal a kettős hatáskör gondos megkülönböztetése kitűnik.

Egyházi rendelvény szerint a házasságot eljegyzés

¹⁾L. Corpus juris canonici. XIV. Benedek pápa rendeleteiből, melyek bulláriumában lelhetők különösen fontosak az I. k. const. 33. „Dei miseratione“ 1741. nov. 3-ról; továbbá constitutio 85. „Nimiam licentiam“ 1743. majus 18-ről; aztán az olaszországi egyesült görögöket illetőleg const. 57. „Etsi pastoralis“ 1742. maj. 26-ról; s az egyházi bíróságoknál felebbezésekről általán const. 48. „Ad militantis Ecclesiae“ 1742. marc. 30-ról.

előzi meg, hogy e fontos lépést el ne hamarkodják, s késő meg ne bánják a házasulni akarók. Minél magasabbra becsültetett a házasság szentsége, minél komolyabb a viszony föloldhatlanságánál fogva is — annál megfontoltabban teendő e lépés; ez czélja az eljegyzésnek (Sponsalia). Ezelőtt az austriai polgári törvény annak külbiróság előtti kötelező erőt nem tulajdonított; most az az egyházi biróság előtt ismét kötelezőnek ismertetik el a tridenti zsinat határozataira, s az apostoli iratra való utalással mely így kezdődik „Auctorem fidei.“ A tridenti zsinat e tekintetben csak azt határozza, hogy egy eljegyzés, ha különben érvényes, mint erőtlentő akadály csak a két oldalról első foku rokonokra terjed ki. Az „Auctorem fidei“ apostoli irat (VI. Pius pápától 1794. aug. 28.) az 58. §. ban elveti azon állítást, miszerint a tulajdonképi eljegyzések csak tisztán polgári cselekmények, melyek egyedül a házasságkötésnek bevezetését képezik, s hogy azok egészen a polgári törvények alá vetvék — mint hamisat, s sértőt az egyházi jogra nézve, mely a canoni határozatok szerint az eljegyzéseknek határozott hatályt tulajdonít. Egyébkint félénkek megnyugtatóására még megjegyzendő, hogy az egyházi törvény nem minden eljegyzést ismer el érvényesnek, hanem bizonyos feltétektől függeszti fel; továbbá bizonyos esetekben annak föloldását, másokban az egyoldalú visszalépést engedi meg; s így azon aggodalom, hogy belőle könnyen boldogtalan házasságok keletkezhetnek, el van hárítva.

Mind e mellett tán sokan aggódhatnak, vajjon az egyházi bírák a sok bonyolult s nehéz házasságügyekben el fognak-e igazodni bírni. De ha meggondoljuk, hogy úgy is annyi házassági viszályok a községekben a pap elé hozatnak s általa elintéztetnek, hogy a pap

gyakran a gyóntatószékben a legnehezebb ilyenemű ügyeket eligazítja — föltétlenül bizni lehet abban, hogy azon esetekben, hol az ágy s asztaltóli elválás, házasság-érvénytelenítés, vagy eljegyzés hatályáról van szó, igazságosan itélni képes leend ¹⁾).

A gyámúri, vagy mint a hiteles szövegben áll a „kegyúri jog felett is az egyházi bíróság határozand,“ (XII.) mert a kegyúri jog természete szerint egyházi tárgy. De tudvalevőleg kétféle a kegyúri jog, egyházi és világi. Az első kétes esetekben az egyházi bírósághoz tartozik, „de a szentszék beleegyezik abba, hogy ha világi kegyúri jog forog kérdésben, az abbani utódlás fölött a világi bíróságok ítélhessenek, a viszály akár a valódi vagy állítólagos kegyurak akár azon papok közt folyjon, kik ezen kegyurak által a javadalomra kijelöltettek“ (XII. cz.)

Nincs itt helyén a kegyúri jogot bővebben tárgyalni, s menjünk át az egyház büntető fötörvényhatóságára, melyre nézve a XI. cikk rendeli :

„A püspököknek szabadságukban állandó oly papokra, kik rendjük s méltóságukhoz illő tisztességes papi ruházatot nem viselnek, vagy bármi okból feddésre méltók, a szentegyházi törvények által kimondott, vagy maguk a püspökök által megfelelőeknek tartott más büntetéseket is szabni, s őket zárdákban, papnöveldekben, vagy ezen célra rendelendő házakban fölügyelet alatt tartani. Ők hasonlóképp teljességgel nem fognak akadályoztatni abban, hogy mindazon híveket, kik az egyházi rendeleteket és törvényeket áthágják, egyházi büntetések alá vessék.“

¹⁾ Megjegyzendő, hogy szerző itt az austriai egyéb koraországoznak szól, hol eddig a házassági hasonló ügyek a polgári törvényhatósághoz tartoztak. Fordító.

E fölszabadítás Austriában semmi újat sem tartalmaz. Ellenkezőleg e cikk határozatai részben már I. Ferencz császár, részben pedig Ferencz-József császár trónralépte után nem sokkal törvényesen kimondattak. A papok iránt t. i. már 1792. marc. 3-ki udv. rendelet által kimondatott, hogy a papnak büntetése tulajdonkép lelkészi vétségeiért, p. o. ha az egyházi szolgálatot vagy nem, vagy szabályellenesen teljesíti, tisztes viseletére nézve a főálló canoni rendelkezéseket figyelemben nem tartja sat., egyedül a püspököt illeti, hogy ez iránt egyedül a püspök intézkedhet s ítélhet, valamint alkalmas egyházi megrovásokat s büntetéseket is mondhat ki. — A papok feletti ezen büntető hatalom 1850. óta jelentékenyen kiterjesztetett; az 1850. april 18-ki cs. rendelvénnyel 4. §-a így szól: „Az egyházi hatalom jogában áll azokat, kik az egyházi hivatalokat nem az elvállalt kötelezettség szerint folytatják, az egyházi törvény által meghatározott alakban fölfüggeszteni, vagy letenni, s őket a hivatallal egybekapcsolott jövedelmektől megfosztattaknak nyilvánítani.“

Azon helyek iránt, hol ily büntetendő papok tartandók, már 1850-ben hozatott egy hasontartalmú császári rendelvénnyel. — A mi továbbá a világiak feletti büntető hatóságot illeti, — ez 1850-ben ismertetett el a püspökök jogául, az említett cs. r. 3. §-a szerint: „Azon rendeletek melyek által az egyházi hatalom eddig akadályozva volt oly egyházi büntetéseket szabni, melyek a polgári jogokra visszahatást nem gyakorolnak, foganaton kívül tétetnek.“

És az e fölött annak idején ütött zaj daczára kérdjük: mi teljesült az ahhoz csatolt rémekből? hol lehető a visszaélés? az azóta lefolyt öt év alatt alig számítunk öt egyházi kiátkozás esetét. És mi volt

következménye? legtöbb esetben az mit a püspök elérni ohajtott — a javulás.

Mily esetekben mondható ki az egyházi átok? Az apostolok és a régi egyház példája szerint kétnemű emberek ellen mondatik ki; azok ellen „kik a hitben hajótörést szenvedtek;“ (mint Pál apostol is oly szépen mondja) és azok ellen, kik nagy és botrányos erkölcsi bünbe esnek, s abban makacsul megmaradnak. Ki valását méltón tiszteli, helyeselni fogja hogy az az azt megvető hitetlen és botrányos bünös abból kiutasítás-sék. Ez s nem egyéb az egyházi kiátkozás. Ha a kizáratott komolyan megjavul, kész az egyház őt keblébe visszafogadni. Azért ajánltatik ő a kiátkozás alkalmával is a hivek imádságába.

Az austriai püspökök az egyházi büntető törvényhatóság igénylése alkalmával azt szabatosan fejezik ki: „Ha egy társulat tagja, mint ilyen, kötelességeit nem teljesíti, nem is igényelhet részvételt annak hasznaiban. Ha egy hivatalnok megbízása ellen cselekszik — az előre kiszabott feltételek alatt elbocsátható. A katholika egyház, melynek oly magasztos s üdvös hivatást kell betöltenie, annál kevesbé mondhat le oly jogokról, melyek minden más társulattal közösek. Az egyházi hatalmat illeti tehát azon jog, egyháza oly tagjait, kik az őket mint ilyeket illető kötelességet megsértik, egészen vagy részben kizárni egyházi jótéteményeiből: ez a nagyobb és kisebb átok által történik. Miután az egyházi büntetések a polgári jogokra visszahatást nem gyakorolnak — azon indok megszűnik, melyre az államhatalom hivatkozott, midőn az egyházi büntetések szabását többé kevesbé beleegyezésétől felfüggesztette¹⁾).

¹⁾ Actenst. die bischöfl. Vers. in Wien betreff.

A püspököknek tehát joguk van büntetésre méltó papok ellen alkalmas egyházi büntetéseket szabni, és őket zárdákban, papnöveldekben vagy e célra szánt épületekben (javítóházak) ¹⁾ fölügyelet alatt tartani.

A püspököknek szívére köttetik különösen a concordatum (XI. cz.) által ezen joguk: „oly papokra nézve, kik rendjök s méltóságukhoz illő tisztességes papi ruházatot nem viselnek.“ Ezen pontra az egyház mindenkor s nem ok nélkül nagysulyt helyezett. Már V. Márton pápa a kosztniczi zsinaton panaszkodik, hogy prelátusok és papok a tisztességes papi ruhát megvetik, s inkább világi öltözetet viselnek, mi által külsőleg is mutatják, mit rejtenek bensőjökben. Egyuttal hasonló öltözeti helytelenségek a zsinattal egyetértőleg kijelöltetnek, s eltiltatnak. A tridenti zsinat oly fontosnak tartá ez ügyet, miszerint a püspököket oda utasítá, hogy a világi ruhában járó papokat előbb megintsék papruhát viselni, s ha ez intésnek nem engedelmessé válnak, őket hivataloktól felfüggeszszék s végre el is mozdítsák. (Conc. trid. sess. XIV. cap. 6.)

Épen így szabadságukban áll a püspököknek, hogy „mindazon hivatásokat kik az egyházi rendeleteket és törvényeket áthágják egyházi büntetés alá vessék.“

Fönn megjegyeztetett, mily nagy vétségeknek kell lenni, mik nehéz egyházi büntetésekkel illethetők. Austria püspökei ezen kívül ünnepélyesen kijelenték a világ előtt, hogy elismerik: miszerint az egyházi büntetések, hogy céljukhoz képest a keresztény élet komolyságát, s a keresztény községek buzgalmát nö-

¹⁾ Még Poroszországban is nyíltan megígéré a király a pápának nem csak ily javítóházakat föntartani, hanem a hol szükség újakat építeni. (Bullar. nov. tom. XV. p. 413).

veljék, a viszonyok bölcsek tekintetbe vételével alkalmazandók, s szabályuk gyanánt tüzik ki, büntető hatalmukat mindenkor mérsékelt eszélylyel gyakorolni.“

Más oldalról (XIII. cz.) „a papoknak merőben világi jogügyei, mint a tulajdonjog iránti szerződések, adósságok, örökösödések világi bíróságok által vizsgáltatnak meg s döntetnek el;“ mihez a pápának azért kelle „beleegyezését“ adnia, mert ebben némileg a canoni törvényhozásról lemondás foglaltatik, melybe ezen előjog az állam tudta és akaratával átment. Mint egykor a viszonyok a papi kiváltságos biráskodást világi ügyekben is kívánatossá tevék, úgy most a „viszonyok“ fölöslegessé teszik e kivételt. A jogviszonyok most jól rendezvék, s a kivételek a közvélemény szerint inkább gyűlöletesek, semhogy a kiváltságoltak tekintélyét növelnék. Ezeknek tekintetbe vételével mondott le a pápa a papok világi ügyeire nézve régi kiváltságukról.

Hasonlón mondott le a pápa azon egykor az állam által megadott s az egyházi törvénybe átment rendi kiváltságról, melynél fogva a papok egy az állam-törvények ellen végbévitt büntett vagy vétség esetén elítélésök s büntetésök papi fölsőbbsegeire bízott. — Könnyű belátni, hogy az állam és egyház közös érdeke ily kivételek által a papi rendet illető tiszteletet meg nem ingatni, pedig a tapasztalás tanítja, hogy közönséges emberek a személylyel az ügyet öszvezavarni nagyon hajlandók.

Továbbá még egy körülmény volt itt tekintetbe veendő. Ha egy pap annyira téved hogy büntettet követ el — legtöbb esetben az egyházi hatalom is köteles ellene lépéseket tenni, s maga részéről is büntetést szabni, vagy hivataltöli felfüggesztést vagy elmozdí.

tást, vagy leléptetést (degradatio, kizárás a papi rendből). De egy büntetés szabása a fenforgó tény ismeretét föltételezi, s így az illető pörirományokat ismerni szükség. — Épen úgy áll tehát itt a dolog, mint ellenkező esetben, midőn a püspök ítélete végrehajtásához az állam segélye hivatik fel; ez esetben az állam is a pöriromatok közlését kívánja, hogy azokból az egyházi hatóság szabályszerű eljárása kitünjék.

E helyes tekinteteken nyugszanak a XIV. czikk határozatai :

A szentszék ugyanez okból nem akadályozza, hogy a papok oly büntettek vagy más vétségek miatt melyek ellen a birodalom büntető törvényei intézvék, világi bíróság elé állitassanak; de ennek kötelességében áll a püspököt arról haladék nélkül értesíteni.

„A bünös befogatása s letartóztatásánál azon tekintetek lesznek figyelembe veendőek, melyeket a papi rend iránt tartozó tisztelet igényel“ ¹⁾.

„Ha valamely pap ellen halál vagy öt évnél tovább tartó börtönbüntetés szabatik, a törvényszéki tárgyalások a püspökkel mindig közölni fognak, s neki lehetővé fog tétetni, hogy ő a bünöst a mennyiben szükséges kihallgassa, oly czélből, hogy a szabandó egyházi büntetések iránt határozhasson. Ugyanez fog történni a püspök kívánatára akkor is, ha csekélyebb büntetés szabatot.“

„A papok a börtönbüntetést mindig oly helyeken fogják kiállani, hol ők a világiaktól elkülönítvék. Vét-ségek vagy kihágások miatti elítéltetés esetében zár-dába vagy más papi házba fognak záratni.“ Mint tudva

¹⁾ Egészen hasonlók II. József császár 1780 jul. 22-ki udv. rend. határozatai.

van, az austriai büntető törvény megkülönbözteti a vétséget, kihágást és büntettet; csak a két első csekélyebb esetben töltheti az elítélt zárdában vagy más papi helyen fogságát.

„Ezen czikk intézkedéseiben teljességgel nem foglaltatnak azon jogesetek melyekről a trienti egyházgyűlés a huszonnegyedik ülésben (c. 5. de ref.) rendelkezett;“ — t. i. a püspökök bűnös tettei (causae criminales); melyeknek, ha valaha előadnák magukat, kellő vizsgálata, elítélése, s büntetése felől a pápa és a Császár közértelemmel gondoskodni fognak.

Ha ezen öt czikket, melyek az egyház és állam törvényhatósági hatalmát tárgyalják, öszvefoglaljuk, ismét kitünik a két hatalom önállóságának ovatos tisztelete. Az egyháznak meg van saját tere; s büntető hatalmát a keresztény szeretet szellemében s eszélyes mérséklettel fogja gyakorolni, mint a püspökök már hat év előtt ünnepélyesen ígérték.

Az állam ellenben megtartja azon széles tért, mely az általános polgári törvénykönyvben, s a büntető törvényben a sajtó rendelettel van körülírva a papok irányában is. Csak a polgári törvénykezés a házasság ügyében szenved némi módosítást; de ebben is marad még az államnak terjedelmes köre, miután megtartja a házasság polgári tilalmát, s a házasság polgári következményei a világi bíróság elé tartoznak. A kegyúri jog fölött mint mondók — ha egyházi az egyház, ha világi a világi bíróság ítél.

Ezek után mindenki józanságára bizhatjuk annak megítélését, vajjon az állam önmagán csorbát ütött-e, vagy az igazság szenved-e ezen határozatok alatt?

6.

Egy másik főpont az egyházi területfölosztásra vonatkozik.

Az állam és egyház önállóságának szempontjából misem egyszerűbb; az állam fölosztja területét, s az egyház is a magáét. E mellett az egyház, méltányosságánál fogva mindig kész az állam kívánatait figyelembe venni, s saját területe fölosztásának czélszerűsége fölött minden állammal előlegesen értekezni, mennyiben ez utóbbit is érdekli.

Ezen alapul a concordatum XVIII. cikke :

„A szentszék az őt illető jognál fogva új egyházmegyéket állítand vagy azoknak új határokat ¹⁾ jelölend ki, ha a hívek lelki java úgy kívánja. Ily esetben azonban magát a császári kormányval egyetértésbe teendő“ (XVIII. cz.).

„Az érsekeknek püspököknek szintűgy szabadságában álland — — apróbb papi javadalokat állítani, s miután Ő császári Felségével kiváltképen a jövedelmek megfelelő utalványozása iránt értekeztek, parochiákat alapítani, elosztani, vagy egyesíteni.“ (IV. cz. c.).

„Ha a hívek lelki java úgy kívánja, ez tehát e pont nemes vezéreszméje; melynek valósitását a kormányval annál kevesbé van oka hátráltatni, miután azonfölül a pápa kötelezi magát mindenkor előbb a kormányval egyetértésbe tenni magát, a püspökök pedig az egyház fejének példáját követendik.

A Times ugyan a „korona lealacsonyodását látja abban, hogy országát a pápa egyházmegyékre, és a

¹⁾ „Novas circumscriptiones,“ ezért neveztetnek az illető pápai kibocsátványok circumscriptionalis bulláknak.

püspök plebániákra feloszthatja.“ Pedig nem csak valamennyi katolikus államban gyakorolják a pápa és püspökök ebbeli jogaikat, hanem a protestans Porosz, Württemberg, Baden, Hessen, sőt az Angliával közel rokon Hannover országokban is.

De mi több, s mit a Times nem látszik tudni, XII. Arszlán pápa, miután előbb IV. György Nagy-britannia, Irland és Hannovera királyával egyetértésbe tévé magát, „apostoli teljhatalommal“ tevő a kellő rendelkezéseket az 1824 márt. 26-ki határirási (circumscriptio) bullában.

Vagy tán a koronához méltóbb, s egy hatalmas országhoz illőbb a pápát e joga gyakorlatában gátolni akarni s utóbb mégis kényszerüleg engedni? Pedig épen ez esetet láttuk Angliában és Hollandiában IX. Pius pápa alatt!

Így tehát az austriai concordatum egyedül elvileg kimondá mi egész Európában még Oroszországban is (circumscr. bulla 1818 jun. 30. Lengyelország számára) tetteg és jogilag meg van állapítva.

Egyébiránt megjegyzendő, hogy némely lapok hirtelése, mintha több új egyházmegye azonnali szervezése volna czélban, teljesen légből kapott s alaptalan.

Miután e czikk minden újabb concordatumban előző — Austriában is lehető esetekre kimondatott az elv, anélkül hogy jelenleg szükség vagy szándék forogna fönn alkalmazása iránt, minthogy Austria egyházi viszonyai, részben a legújabb idő folytán, kielégítőleg rendezvők.

A püspökségek, plebániák, javadalmak szervezése után sorolandó azoknak betöltési joga, mely-

ről a concordatum XIX. XX. XII. — XXV. cz. cz. szólnak.

Ennek fölvilágosítása a történetben keresendő.

Ismeretes tény, hogy a régi egyházban a püspökök az egyházi, később a világi törvények rendelete szerint is a papság és nép által a metropolita (érsek) és a többi egyházmegyei püspök vezérlő befolyásuk alatt választattak. Ez canoni választásnak neveztetett. De a püspökök szabadon nevezék ki papjaikat, hol szent hivatalukban szükségeseznek vélték.

Csak a tizenhatodik század óta, miután a választási jogba sok visszaélés vegyült, s az állam ujabbkori értelmében fejlődni kezdett, a pápák által katholikus fejedelmekre ruháztatott a jog püspököket nevezni, s a pápának megerősítés végett elérteszteni.

Mióta X. Arszlán pápa I. Ferencz francia királyt e kedvezményben részesíté — csakhamar más katholikus fejedelmek is kérték azt — s meg is nyerték a pápától. Innen jö, hogy ma e kedvezmény (Indultum vagy Privilegium) minden katholikus fejedelem alatt álló országokban létezik. De akatholikusnak az soha sem adatik meg.

Oly országokban, melyeknek fejedelmei nem katholikusok vagy a canoni választás, melyben azonban az ujabb jog szerint csak a székeskáptalanbeliek (legfőlebb még a tiszteletbeli kanonokok) vehetnek részt, vagy a pápai kinevezés mint Irland- és Belgiumban, hol ismét az országbeli püspökök előterjesztése vétetik figyelembe — áll fön. Hol a canoni választás áll fön a nem katholikus országfejedelemnek többnyire megengedé a pápa a választásjelöltek sorából azt kitörölni, kit kizárni ohajt, még elegendő számú jelöltek maradnak.

Az alsóbb javadalmakat illetőleg az egyház ősidő óta azt, ki saját vagyonából egyházat alapított, s egy pap eltartását biztosította — ez egyház gyámúrnak (patronatus) bizonyos előjogokat engedett, miket gyámúri jog (kegyúri jog) név alatt ismerünk.

Ezen előjogok közt a legfontosabb volt, hogy a püspöknek e javadalom betöltésére egy papot ajánlhatott (praesentare), kit a püspök csak ha méltatlan volt, utasíthatott vissza. Ez a püspöknek a megyéjebeli papok kinevezési jogát némileg korlátozá.

A régi szabály volt a papnak szabad kinevezése a püspök által; a későbbi kivétel a gyámúr ajánlatrai kinevezés. Minden kétes esetben a szabály mellett van az elővélemény, — s a kivétel bebizonyítandó.

A gyámúri jog vagy dologi vagy személyes lehet. Dologi ha egy bizonyos ingatlan jószággal van öszveköttve, úgy hogy minden birtokosára átmegy; személyes — ha egy egyént, vagy erkölcsi személyt (zárdát, egyetemet, káptalant) illet.

E különbség különösen fontos, hol eltörölt zárdáktól — melyeknek javai elfoglaltattak — eredő gyámúri jogról van szó. Mert ha e gyámúri jogok a jószágokkal járnak, — akkor az illető alapítványokra, melyeknek számára rendeltettek, átmentek, s így ez alapítványok birtokosai gyakorolják. Ha a gyámúri jogok az illető zárdákat mint testületeket illették, akkor a testület megszűntével, mint egy erkölcsi személy elhunytával, szinte megszűntek, mely esetben a javadalom adományozása jogszerűleg ismét a püspökökre száll vissza. E különbség Austriában különösen két alkalommal lön nagy jelentékenységgü, t. i. II. József császár idejében, s a német birodalom föloszlásakor 1803. (Reichsdeputations-Hauptschluss).

Egyébiránt Austriában számos javadalmak léteznek, melyek századok folytán az országfejedelmek bőkezősége által alapítottak. Mindezekre nézve a Császár kérdésenkivül gyakorolhatja fejedelmi gyámúri jogát, mely az egyházi törvények által különös kedvezményekben részesül.

Ezen az illető czikkek megértéséhez szükséges történeti megjegyzések után áttérhetünk egyes rendeleteikre.

A Császár azon joga, hogy a birodalmabeli püspököket kinevezheti vagy a pápának ajánlhatja, mely régi pápai szabadalmakon alapul — egész terjedelmében elismertetik. E jog igen széleskörű, miután csak a salzburgi és olmüctzi székes káptalanoknak van joguk érseküket választani — a többi püspökök pedig valamenyien a Császár által neveztetnek ki.

E jog gyakorlata iránt azonban egy biztosítást adott a Császár a pápának, mely kezeskedik, hogy e fontos az egyház által a Császárnak adott jog az egyház értelmében és szellemében fog gyakoroltatni, azon biztosítást t. i. hogy ő Felsége „jövendőben is különösen az ugyanazon egyháztartománybeli püspökök tanácsával fog élni.“ Miután azon tulajdonokat, miket szent Pál és az egyház törvényei szerint egy püspöknek birni kell, a püspökök képesebbek megítélni mint bárki más; azt pedig vajjon a jelölt egyszersmind hű alattvaló is, a püspökök legalább is ép oly helyesen mint bárki más fogják megítélni, annál inkább mert közülök is a Császár — mint a világiaknál történik — a legbiztosabb s hűbbek tanácsát fogja kihallgatni. És így e biztosítás egy oldalról sem aggodalmas.

Ez után következik a hűség esküje (XX. cz.) „melyet a püspökök mielőtt egyházaik kormányzását

átveszik, ő Felsége előtt következő szavakkal letendnek.

„Én Isten szent evangéliumára, mint püspökhöz illik, császári királyi apostoli Felségednek s felséges utódainak engedelmisséget s hűséget esküszöm és fogadok. Úgy szintén esküszöm és fogadom, hogy a közcsendet veszélyező bármely értekezésben vagy tervben részt nem veszek, és se a birodalom határán belől, se azon kívül semmiféle gyanus összeköttetésbe nem lépek; ha pedig tudomásomra jőne, hogy az államot valamely veszély fenyegeti, annak elhárítása végett semmit el nem mulasztok.“

E bűségi eskü az egyház régi szokása, mely ellen az egyháznak nincs kifogása, miután az hű polgári erényeinek megfelelő.

Ezen eskü tiszteletteljes fogalmazása kitűnik, ha más, például a Napoleoni concordatummal hasonlítjuk egybe, melyszerint „a püspök köteles a kormánynak jelentést tenni ha tudtára jőne, hogy az állam ellen valami munkálatban van“ ¹⁾.

Ezután átmegy a concordatum a kanonokságok betöltésére.

Itt azon szabály uralkodik, hogy csaknem minden kanonokok, mint eddig, a Császár által neveztetnek ki.

Egyedül a székeskáptalani első méltóság van ez alól kivéve, melyet ő szentsége adományoz. E jog már a régi bécsi concordatumban megadatott a pápának, de a kedvezőtlen viszonyok folytán az ismét elenyészett,

¹⁾ Így hangzott a II. József alatti, az 1782 octob. 7-ki udv. rendelvénnyben foglalt esküforma, — így a bajor concordatumbani (XV. cz.) és a nápolyi.

mig az most Porosz, Bajor ¹⁾ s egyéb országok példájára ismét visszaadatott.

Azon esetben, ha a székeskáptalani első méltóság világi magán kegyúri jog alatt áll (mint Görzben), a második méltóság adományozása illeti a pápát. E jogban rejlik a pápák által egykor oly széles körben gyakorlott adományozási jogának utósó nyoma, mintegy elismerésül rég birt, de a katolikus fejedelmeknek engedett jogért.

Továbbá kivévk a szabály alól azon kanonokságok „melyek püspöki szabad adományozás alá tartoznak vagy törvényes kegyúri jog alatt állanak,“ — mint például a bécsi Szent István metropolita egyház több kanonoksága Lichtenstein herczegé alatt áll.

Következik a kanonokok kellő tulajdonai kijelölése: „Kanonokokká csak oly papok neveztethetnek, kik mind az egyháztörvényekben általánosan kiszabott tulajdonokkal birnak, mind pedig a lelkészetben, az egyházi ügyekben vagy az egyházi tanító hivatalban kitüntetéssel voltak alkalmazva.

Erendelkezés már rég lehető az austriai törvényhozásban.

¹⁾ Poroszország még szélesebb jogkört engedett a pápának: *Futuro tempore a nobis et romanis Pontificibus successoribus nostris Praepositura quae major post Pontificalem, dignitas in supra memoratis Archiepiscopalibus et Episcopaliibus ecclesiis — itemque canonicatus in mensibus Januarii, Martii, Maji, Julii, Septembris ac Novembris in praefatis ecclesiis vacantes conferentur.*“ Porosz circumscrip. bull. 1821 jul. 16. — Bajorországban „Praeposituras tam in Metropolitanis quam in Cathedralibus ecclesiis conferet Sanctitas sua.“ (Bullar. nov. T. XIV. p. 317. Nápolyban „prima dignitas semper erit collationis S. Sedis.“

Továbbá „a nemesi czim vagy nemesi születés szükségessége megszüntetik.“ — Egyetlen kivétel ha az alapító egy kanonokságot nyiltan e feltételekhez kötött.

Egyébiránt e jogegyenlőség az egyház előtt kezdettől fogva mindenkor elve volt a katholika egyháznak elannyira, hogy már a középkorban oly káptalanok, melyek régi gyakorlatra támaszkodva csak nemeseket akartak befogadni s a pápához folyamodtak, — a pápától elutasító választ kaptak oly megjegyzéssel, hogy nem nemesi születés, hanem lelki s tettekbeni nemeség képesítenek Istennek szolgálni. (Lásd IX. Gergely decretalisok gyűjteményét c. 37 de praebendis).

Mi a díszkanonokokat (várandó kanonok-domicellaris canonicus) illeti — ezeknek azon jogát, melyszerint helyürülés esetében valódi kanonokok minőségébe léphetnek be — a concordatum különösen nem érinti. De az austriai püspökség és kormány köztudomásra jutott nézetei nyomán várható, hogy a díszkanonokok intézete megszüntetése készítetik elő. (Actenst. die bishöfl. Vers. betreff.).

De azon tiszteletnél fogva, melyet a szentszék jólszerzet jogok iránt mindenkor mutatott, s azon igazságszeretetnél fogva, melyet az austriai kormány a concordatumban is tanusított, bizton föltehető, hogy ez által a már létező díszkanonokok jól szerzett joga nem fog csorbulást szenvedni.

Poroszországban is már előbb intézkedett a szentszék hasonlóan ¹⁾.

¹⁾ Cuiuscunque conditionis ecclesiasticos viros aequali jure ad dignitates et canonicatus obtinendos gaudere decernimus. (Porosz circumscrip. bull.).

Végre „a hol pedig azon dicséretes szokás divatozik, hogy a kanonoki helyek adományozása nyilvános pályázat folytán történjék, az gondosan fönn fog tartatni.“ (XXII. cz.). Hogy e szokás dicséretesnek nevezetik mintegy ujmutatás annak behozatalára ott is a hol nem divatozik, habár nem látszék is helyesnek azt törvényben elrendelni.

Egy különös határozat, melyet már a tridenti zsinat a hívek mivelése s üdvössége végett elrendelt, s mely az újabb határkörülírási bullákban (circumscriptions bullae) gyakran s nyomatékallyal ajánltatik — két hivatalra vonatkozik, melyek (XXIII. cz.) kell hogy minden székes káptalanban létezzenek, s a püspök által az egyháztörvények szabálya szerint betöltendők, — t. i. (a canonicus Poenitentiarius, és Theologalis): gyóntató- és tanárkanonok. Az egyik a székesegyházban a gyónás szentségének, a másik az isten igéjének a clerus és nép számáraai hirdetése vezetéseivel van megbizva.

A társas egyházakban (collegiat) behozandó a tanárkanonok — theologalis; — ennek köréhez egyébiránt nem tartozik a katheketai oktatás, mely inkább az illető lelkész dolga.

E két tisztség betöltésére fontosságuk miatt már XIII. Benedek pápa által (1725) előbb Olaszországra nézve a nyilvános pályázat a püspök előtti csödvizsgálattal rendeltetett el.

Ez jótékony intézkedés főképp ott, hol a gyónási szentségről nincs eléggé gondoskodva vagy a nép vallásos miveltsége alantabb fokon áll. Az egyház ez intézkedés megújítása által a nép valódi miveltsége, s magasabb lelki szükségei felőli gondosságát fényesen tanusítja.

Ezután a concordatum a plebániák betöltésére megyen át. (XXIV. cz.). Itt elsőbben is a tridenti zsinat bölcs határozmányainak megtartására akadunk. A tridenti zsinat azt határozza, hogy plebániák betöltésekor (melyekkel minden önálló lelkészi javadalmak jogilag e részben egyenlők) — a pályázók ismeretei s képessége fölött vizsgálat tartassék, s a javadalom a legérdemesebbnek adományoztassék.

E határozat mutatja az egyház gondoskodását a lelkészi hivatal lehető legjobb betöltéséről, melynek jelentősége s jótékony következményei mindenki előtt elég világosak. A tridenti zsinat e vizsgálat módját is közelebről határozta meg, de azon bölcs megfontolás következtében, hogy a kor viszonyai annak némi módosítását is tehetik majdan szükségessé — egyuttal a tartományi zsinatokat fölhatalmazá ahhoz hozzá tenni, vagy elvenni. Austria püspökei régi szokásnál fogva már 1849-ben közös értekezlet után e módosítások alapvonalait megállapíták. (Actenstücke die bischöfl. Versamml. b.).

De a concordatum tartalmaz még a tridenti zsinaton túlmenő határozatokat is, melyek nagy gyakorlati jelentőségűek; így „minden papságok (plebániák) nyilvánosan kihirdetett pályázat útján — adományozandók.“ A tridenti zsinat világi kegyuri papságoknál nyilvános kihirdetést nem kívánt, s a többi papságoknál is azt a püspök akaratára bizta. De az austriai törvényhozás nem csak az országfejedelmi lelkész-javadalmak, (curat) hanem később minden magán plebánia, és helyi káplánságok adományozásánál, valamint a szabad püspöki adományozásu lelkész-javadalmaknál a pályázatot rendelé el. Ezen országtörvényi határozatot most az egyház is jóváhagyta.

A másik hasonnemű határozat az egyházi kegyuraság (p. egy zárda vagy egyetem) alá tartozó plebániákra vonatkozik. Ilyeneknél a kegyúr joga gyakorlatában oly képen van korlátolva, hogy csak „azon három egyén közül, kiket a püspök a fönnérintett módon (pályázat) ajánlt — jelölhet ki egyet,“ a tridenti zsinat szabályai megtartásával. — Már a tridenti zsinat az egyházi kegyurakat szorosabb korlátok közé tévé, mint a világiakat, s különösen kötelességükké tévé a legméltóbbat kijelölni, — míg a világi bár kit kijelölhet, ki nem méltatlan. Az austriai concordatum még egy további illő korlátozást tett hozzá, hogy az egyházi kegyurat a püspökkel még nagyobb összhangba hozza. E határozat meg van már a spanyol concordatumban is. (26. cz.).

Vége a Császárnak még egy széles körü joga a kanonokságok s papságok betöltésénél ismertetik el, t. i. „mindazon kanonokságokra és papságokra nézve melyek a vallás- és tanulmányalapon alapuló kegyúri jog alatt állnak“ — kijelölési joga. E kettős alap nagy részt eltörölt zárdák javaiból alakítottak. Az e zárdák által gyakorlott kegyúri jogot az állam, mint e javak kezelője, vette át a nélkül hogy tekintetbe vette volna, vajjon dologi vagy személyes kegyúri jog volt-e? pedig a hol dologi volt is — nem a javak kezelőjét hanem tulajdonosát illették. Ezáltal számos kegyúri jog tetteleg az államhatalom birtokába jutott. Itt egy nehéz jogi kérdés forgott fönn, melyet a pápa úgy oldott meg, miszerint „ő Szentsége oly czélből hogy Ferencz-József Ő cs. kir. apostoli Felségének a maga különös jóakarata bizonyosságát adja, Ő Felségét a császárságban katholikus utódait“ — e joggal fölrüházta. (XXV. cz.). Az ehhez mellékelt korlátolás „hogy egy

azon három közül választassék, kiket a püspök előrebocsátott nyilvános pályázat után a többieknek tart,“ oly természetes, hogy már rég szokásban volt, s az évek hosszú sora alatt nem volt eset, melyben más eljárás létezett volna.

Ha már mind e határozatokat egybefoglaljuk, az egyházi méltóságok s hivatalok betöltése iránt terjedelmes jogokat látunk az austriai császár kezében, milyeneket a pápa csak k a t h o l i k u s fejedelemre ruházhat, ki azokat oly módon gyakorolja, mely az egyházat magasztos czélja elérésében nem gátolja.

A Császár a birodalmabeli valamennyi püspököket — kettőnek kivételével — nevezi ki; de ehhez a püspökök tanácsát meghallgatja.

A Császár a legtöbb kanonokokat nevezi ki; de figyelembe veszi a püspök fölterjesztését.

A Császár jelöli számos papságoknál azokat, kiket aztán a püspök egyházilag behelyez; de minthogy a Császár e fontos jogot a hivek üdvösségére akarja gyakorolni ebben is a püspökök szavát meghallgatja.

Nem terjedelmes jogok-e ezek a Császár kezében?

Ellenben mie van a pápának? annyi magasabb kanonokságok adományozása a hány püspökség létezik.

És a püspökök? Némelyiknek egyetlen papsága sincs egész egyházmegyéjében, melyet szabadon adományozhatna; némelyiknek egynehány, csak ritkának a fele. Mert Austriában is számosak a magán kegyúri jogok.

És a dolgok ez állásában mégis van a ki azt állítja — az állam egészen kiengedé kezéből a papok ki nevezését a concordatumban! Az ilyeneknek ajánljuk a létező viszonyok tanulmányozását mielőtt vakon ítélnék.

8.

Egy további fő pontot képeznek az egyházi javak.

Az egyháznak mint külsőnek, láthatónak főállásához eltartásra van szüksége, melyet tulajdonkép tagjaitól követelhet. Ezek időmultán annyira megajándékozták, hogy a legtöbb országokban szüksége fedezve volt. Mi ezenkívül fönmaradt, régi egyházi gyakorlat szerint a szegényeknek juttatá. A mi hiányzott, a nagy Konstantin óta a kereszténynyé lett állam szokta pótolni — jól fölfogván az egyház érdemeit az államra nézve.

Ez egész ügy tehát tulajdonkép két alapeszmére vihető vissza: ez az egyházi tulajdon és az állam segélyezése.

Az egyház az állam által jogképes testületnek el van ismerve; ezért is az állam, mely mindenki iránt igazságos akar lenni, őt tulajdoni jogában nem korlátozhatja jobban mint más személyeket — akár szerzésről, akár a szerzett sérthetlenségéről s biztosságáról, akár annak kezelése s hova fordításáról legyen szó. Ezt annál kevésbé teendi, ha a cél, melyre az egyházi tulajdon rendeltetett, tekintetbe veendi: az istentisztelet magasztos ünnepélyének emelése; szentegyházak építése s művészi diszítése; az ifjuság vallásos nevelése s tudományos mivélése; a papok tisztas eltartása; szegények támogatása. Ily célra szánt tulajdon valóban szent. Másrészt a papirend értelmisége s jellembecsületesége olyan, melyre e javak kezelését bátrán bizhatni. Helyes tehát hogy a concordatum számos az egyházra nézve terhes kivételi törvényeket, egy hamis elmélet kifolyásait, megszünteté.

Az újabb jognézeteken alapulnak a concordatum e részbeni határozatai.

„Az egyháznak jogában állandó új birtokokat bármely törvényes módon szabadon szerezni.“ (XXIX. cz.). Ez által megvannak szüntetve az úgynevezett amortisatio törvények, melyek azon hamis nézeten sarkaltak, hogy a jószágok az egyház kezében kevesebb hasznot tesznek az államnak mint magánosok kezében.

Továbbá „s tulajdonjoga mind arra nézve a mit jelenleg bir vagy jövendőben szerez, sértetlen marad.“ Csaknem csodálatos, hogy ily szabványnak fölvétele a concordatumba fölöslegesnek nem látszott. Ha az állam föladata minden — különösen a tulajdon jogot megvédeni, s ha ezzel minden egyes polgár irányában tartozik — mennyivel inkább ily nagy jelentőségű testület irányában. Ha azonban a még nem rég az egyház ellen oly készséggel alkalmazott saecularisatiókra emlékezünk — ez elv kimondását igazolva látandjuk ¹⁾.

Ennek következése hogy „ehhez képest sem régiebb sem újabb egyházi alapítványok a szent szék fölhatalmazása nélkül sem meg nem szüntetnek, sem pedig nem egyesítetnek a püspökökre, a trienti szent egyházugyülés által ruházott jogosítványok azonban épségben maradván.“ (XXIX. cz.).

Az alapítvány egy állandó szerződés, melyet az egyház valakivel köt, ki világi javakat az egyházra ruház, ellenben bizonyos egyházi szolgálatok ígérését nyeri. Valamint a tulajdonjog úgy a szerződések

¹⁾ Ezért látjuk minden újabb concordatumban az egyház tulajdonjogát minden eddigi s ezután szerzendő javaira határozottan elismerve s biztosítva; így a bajor concordatum 8. cz. a nápolyi 15. cz. a spanyol 40. 41. czikkeiben.

sérthetlensége szempontjából föntartandók az egyházi alapítványok. Csak az egyház fejének van apostoli teljhatalmánál fogva, s egy alapítvány elfogadásánál hallgatólagos óvásnál fogva — joga, hol az alapítvány célja már el nem érhető, s így az alapító beleegyezése joggal föltehető (praesumptio), az alapítvány célját, de eredetének lehetõn megfelelőleg módosítani. Ismeretes mily szigorún járnak el e részben a pápák, s mily nehéz ily módosítást kieszközölni. Csak néhány kevesbé fontos esetekre nézve adá a trientizsinat a püspököknek a jogot ily módosítás megengedésére, p. o. ha egy székes vagy társas egyháznál a kanoinkságok szükséges javítása, a tanárkanonok javadalmának kiállítása, vagy a püspöki papnövelde kellõ dotatiója forog szóban.

„Az egyházi javak kezelését azok vezetendik, kiket az az egyházi törvények szerint illet.“ (XXX. cz.).

E pont helyes értelmezése végett kettõs megkülönböztetés teendõ elsõbben az egyházjavak alapítókéje s évi jövedelme (vagy tõke és kamatok) között. Az elsõ föltétlenül föntartandó, a másik rendeltetésére fordítandó. Ez utóbbinak rendeltetése pedig vagy a papok tartása (javadalmi jövedék) vagy az egyház szükségéinek fedezése (egyház jövedék).

Azon egyházi jószág, mely a püspök és papság eltartására van rendeltetve — az illetõk igazgatása alá tartozik, — tehát a püspök (mensal) tartási jószágai a püspök, a székes káptalan javai a káptalan, a plébániai és javadalmi jószágok a plebánosok s javadalmazottak igazgatása alá. Hogy jól kezeljék, kötelesség s saját érdekük kívánja.

Mikor kezdõdik jogszerûleg ez igazgatás? a XXVII. cikk kimondja: „Minthogy az egyházi javak élvezé-

sének joga az egyházi beiktatásból származik, ennél fogva mindazok kik bármiféle nagyobb vagy kisebb javadalomra kinevezettek vagy ajánlottak, az ahhoz tartozó világi javak igazgatását csak az egyházi beiktatás erejénél fogva vehetik át.“

Ebből tűnik ki az „egyházi beiktatás“ jelentősége (institutio canonica) a nagyobb és kisebb javadalmakra nézve egyaránt. „Ezen kívül a székes egyházak és az azokkal egybekapcsolt javak birtokbavételénél az egyházi szabványok, s különösen a római pontificale és ceremoniale minden rendeleteinek megtartása“ kötetik ki (XXVII. cz.).

A mi egy bizonyos egyház vagy kápolna tulajdon javait illeti — természetesen az illető pap ki alatt áll, fogja igazgatni, habár az egyháztörvények más személyek befolyását, különösen a kegyurak ebbeli jogait, ki nem zárják.

Az egyházi javak igazgatása ezen elvénél azonban gondoskodni kell arról, hogy az alaptőke el ne vesszen, vagy meg ne csonkítassék; erről gondoskodik ugyan e XXX. cz. további pontja: „ezen javak se el ne adasanak, se pedig tetemesen ne terheltesenek,“ a pápa és Császár beleegyezése nélkül. E határozat egyházilag egy régibb egyháztörvényen alapul ¹⁾, mihez a püspöki tartási javakat illetőleg a püspöknek felszentelése alkalmávali hivatalos esküje is járul. Hogy e beleegyezés a pápa részéről, ott hol szükséges könnyebben ki eszközöltethessék — a pápa valakit Austriában e végből tán föl is hatalmazhat. A világi hatalom részéről pedig e jog azon segélyezés által indokolt, melyet „Ö

¹⁾ Ext. avag. commun. III. 4. cap. un. — És conc. trid. sess. XXV. cap: 11 de reform.

Felsége az egyházi szükségletek fedezése végett a közkinctárból kegyelmesen nyujt s nyujtani fog,“ — miokért az államnak tudomással kell birnia arról, vajjon az egyház java nem elegendő ok nélkül terheltetik-e vagy adatik el?

Az egyháztulajdon egy fontos része, a vallás és tanulmányalap oly koronaországokban hol ilyen létezik. Ezek iránt nyilvánítja a concordatum (XXXI. cz.) hogy e javak eredetöknél fogva az egyház tulajdonai. A vallásalap, minden koronaországra külön II. József császár alatt képeztetett, miután e császár saját nyilatkozata szerint „távol volt attól, a fölosztatott zárdák javaiból legkevesebbeket is idegen, csupán világi célokra fordítani akarni,“ sőt inkább, vallás és plébániapénztárakká alakítani; a jövedelmet a vallás előmozdítására akarja fordítani.“ (1782. febr. 28. udv. rend.).

E szerint a megszüntetett zárdák javai képezik a tanulmányi alapot, — azután jő a püspökségek, és egyéb javadalmak intercalaris jövedelmei, a megszüntetett javadalmak s mellék (fiók) egyházak vagyona, a német tartományokbeli papság segélyadója sat. A tanulmányi alap pedig főképen a megszüntetett Jezusrendiek vagyonából alakítatott. Ebből kitünik hogy e javaknak egyházi tulajdonúl elismerése indokolt.

Ezért is e javak „az egyház nevében fognak kezeltetni,“ ((XXXI. cz.) de nem maga az egyház által. És így az egyházjavak kezeléséről főnebb kifejtett elv a vallás és tanulmányalapra is alkalmaztatik, de oly módon, nehogy az által az egyházra uj teher háritassék, — és az állam tetteleges befolyása az eddigi igazgatás föntartása által tovább is fönmarad.

Más kérdés miképen fogják a püspökök a kezelést felett az öket „illető kellő felügyeletet“ gyakorolni? E

kérdés még nincs eldöntve, s külön fog ő szentsége és Őfelsége a Császár közt tárgyalatni.

A vallásalap jövedelmének hova fordítása iránt ki-
tűzetett az „istentisztelet, egyházi épületek, papnövel-
dék, s minden mi a sz. egyházi hivataloskodást illeti.“
„A tanulmányi alap jövedelnei is egyedül katolikus
oktatásra, s az alapítók kegyes szándéka szerint fog
használtatni.“ (XXXI. cz.). E határozat megfelel azon
elvnek, hogy minden egyházi alapítványoknál vagy az
alapítvány föntartassék vagy azzal lehető legrokonabb
célra fordítassék.

A XXXII. cikk szerint: „A megürült papi javak
jövedelme a mennyiben eddig szokásban volt a vallás-
alpra szálland;“ (intercalaris jövedelmek) a szokásból
kivételek is voltak, p. o. a kanonokságok, alapítványi
papságok, németrendi plébániák. — Továbbá „Ő Fel-
sége még a Magyarországon s az ezelőtt ahhoz tarto-
zott országokban — megürült püspökségek s világi
egyházapátságok jövedelmét is a vallásalpra ruházza;“
melyek — mint tudva van — ez előtt a királyi fiskust
illették. És e szerint e részben is Magyarország a többi
koronaországokkal hasonló kedvező állásba tétetik.

„A birodalom azon részeiben, melyekben vallás-
alap nem létezik, mindegyik egyházmegyére nézve egy
vegyes bizottmány fog kirendeltetni, mely a püspök-
ségek nem különben minden egyházi javadalmak jószá-
gait a megüresedés ideje alatt a szent atya és Őfelsége
által megállapítandó határozatok szerint kezelendi.“
(XXXII. cz.).

Ide tartozik még a XXI. cikk egy pontja: „A bi-
rodalom minden részeiben szabad lesz az érsekeknek,
püspököknek és minden papoknak arról mit haláluk
idején hátrahagynak, a szent egyháztörvény szerint

rendelkezniök, melyeknek határozatai azon törvényes örökösök által is pontosan megtartandók, kik az ő hagyatékukba végrendelet nélkül lépendnek. Mind két esetben a valamely egyházmegyét kormányzó püspököknél a püspöki díszjelek és egyházi öltönyök kivételnek, mert ezek a püspöki asztal tulajdonainak tekintetnek s a püspökségbeni utódaira szállanak át.“

E határozat különös érdekű Magyarországra nézve, hol névszerint a püspökök a vagyonukról végrendekezhetési joggal törvényszerint nem birtak, hanem minden egyes esetben a kormánynál kelle engedélyért folyamodniok, mely csak jelentékeny összegért adatott meg. Most a birodalom többi püspökeivel ők is egyenjoguak.

Püspökök s minden világi papok szabadon rendelkezhetnek hagyatékukról az egyházi törvények szerint. Ezek pedig házi (patrimonialis) javai fölött teljesen szabad rendelkezést adnak; arra nézve, mit az egyháztól vőnek, sürgetik, hogy ismét az egyházra szálljon vissza, mint-hogy az egyházi javak rendeltetése nem egyesek meggazdagítása, hanem egyházi czélok előmozdítása. De megengedik, hogy a papi végrendelező cselédeinek s a szegényeknek hagyományozhasson, a minthogy ezek közül szegény rokonai sincsenek kizárva¹⁾. E határozatok az egyházzavak természetéből igazolvák.

Az egyháztörvények határozatai közül, melyek egy végrendelet nélkül elhunyt pap törvényes örökösei által figyelembe veendők, az kiemelendő, melyszerint a plébános vagy javadalmazott fölösleges jövedelméből az egyház, egyéb források hiányában szükséges építkezés esetében igényeket bir. (Decret. Greg. IX. — de ecclesiis aed. III. 48).

¹⁾ Decretal. Georgii IX. De testamentis (III. 26.) c. 12.

Azután a spanyol concordatum példájára itt (XXI. cikk) azon intézkedés tétetett, hogy ha egy valódi megyés püspök végrendelettel vagy a nélkül elhúnyt, a püspöki díszjelek s egyházi öltönyök — mint a püspöki asztal tulajdonai — az utódra mennek át. Ugy-szinte a könyvek is hol az eddig szokásban volt.

A régibb egyházi s világi törvényhozás szerint az egyházjavak jelentékeny részét képezé a tized. Erről szól a XXXIII. cikk. Mily kényszerű viszonyok kíséretében szünt meg a tized : ismeretes; — mily fontos politikai s egyéb köztekintetek azok, mik annak az egész birodalombani behozatalát lehetlenné teszik — nem kevesbé szembetűnő. Ezen az egyháznak nélkülözhetlen jövedelmi forrását tehát másneművé kelle átalakítani, s miután az egyháztörvényi eredetű — ezen átalakításhoz a pápa helyeslése is kívántatott. Ezért mondja a XXXIII. cikk : Ö Szentsége Ö Felségének kívánatára — s a közcsend érdekében — megengedi és meghagyja hogy azon jog sérelme nélkül, miszerint a tized ott a hol az még fönn áll, beszédhessék, egyéb helyeken az említett tized helyett s azérti kárpótlásul a császári kormány által fekvő jószágbeli vagy az államadósságra biztosított járandóságok utalványoztassanak, s adassanak mindazoknak, kiknek joguk volt a tizedet követelni.“ Tehetett-e Austria kevesebbet — midőn I. Napoleon concordatuma is a papságnak méltóságához illő eltartását kötelezi, — valamint Porosz, Hannover, Bajor, Baden s egyéb német országok! tehetett-e kevesebbet Austria, mely nemkatholikus alattvalóinak vallás és oktatásügyét is pénzzel segélyezi? de sőt nem segélyezi még Anglia is a maynoothi katolikus papnövelvét?

Az állam tehát pénzsegélyt nyujt a következő cé-

lokra : a papnöveldekre (XVII.) azon plébániákra, melyek a körülményekhez képest nincsenek illőn (congrua) ellátva, — mind a római mind a görögkatholikus plébániákra, azoknak kivételével, melyek törvényesen szerzett egyházi vagy világi kegyuraság alatt állanak, minthogy ezekről az illető kegyúr tartozik gondoskodni; (XXXI. cz.) — és végre a vallásalapra, melynek jövedelmei az istentiszteletre, egyházi épületekre, s mindenre mi az egyházi hivatalt illeti fordítandók. (XXXI. cz. egybevetendő a XXX. czikkkel).

9.

A szerzetes rendekről egyetlen czikk szól, a XXVIII. A szerzetes rendek eddigi saját alkotmányuk s szervezésükben meghagyatnak. A dolog természetében fekszik, hogy ha egy bizonyos célra számított, jól tervezett a legfőbb egyházi hatalom által helyeselt intézet egyszerre a világi hatalom által más célra intéztetik, vagy átalakíttatik — ily beavatkozás az egyház jogaiba annak javára nem szolgálhat. A tapasztalás megmutatta hogy azon zárdák és szerzetek, melyek ily átalakítást szenvedtek, nem emelkedtek, nem lőnek jámborabbak, sem jobbak, — s ellenkezőleg melyek ily átalakítást kikerültek — a legtiszteletreméltóbb állapotban vannak.

Mi különösen a szerzetfönököket illeti — a történet mutatja, mily fejleményt vőn ez ügy. A zárdák a legrégebb időkben és elejénte egyedül állottak, mindenik magában, — csak hol többen keletkeztek egy törzsből — mint gyarmatok az anyazárdára figyelmeztek, p. o. Monte-cassino. Fokonkint érzeni kezdék a szorosabb egyesülés, közös igazgatás szükségét a rend és fegyelem föntartása végett is; — congregatiók kelet-

keztek, mint a X-dik században hires Clugnyi. — E tapasztalást a tizenharmadik századbéli nagy szerzet-alapítók Sz. Ferencz és Domokos fölhasználták, s mindjárt kezdetben szorosabb összefüggésbe hozták szerzetüket tartományok szerint, s egy főelőállót (minister generalis) rendeltek az egész szerzet fölé. A 16-dik században alapított Jézusrend nemcsak ez intézkedést sajátítá el, hanem előbbi szerzetes rendek tapasztalatait is fölhasználta s ez által sikerült magának oly szilárd alkotmányt adni, s megszüntetéséig föntartani élettevékenységét. Igen fontos tehát a szerzetes rendek főállása s hatására nézve a főnökeikkel levő öszveköttetés. — Ha egyébiránt belsőszervezetük idővel némi módosítást igényelne — ez belről kifelé s egyházi szentesítéssel történend, — mint régibb szerzeteknél koronkint történt is. És így helyes a concordatum kettős rendelete a XXVIII. czikkben.

„Azon szerzetes személyek, kik szerzetök szabványai szerint a szentszék mellett lakó főnökök alatt állanak, ezektől az említett szabványok értelmében fognak kormányoztatni, a püspököket az egyházi törvények s különösen a trienti egyházgyűlés határozatai szerint illető jogok azonban sértetlenül maradván. Ehez képest az említett főnökök alárendeltjeikkel minden hivatalos körükbe tartozó ügyekben szabadon fognak közlekedni s azokat szabadon vizsgálndják.

„Továbbá minden szerzetes személyek azon szerzet, intézet, vagy congregatio szabályait, melyhez tartoznak, akadály nélkül követhetik s az azért folyomódokat a szentszék szabályai értelmében a novitiatusba, és a fogadástételre bocsáthatják.“

Azon jogok mik a püspököket a zárdák felett illetik a tridenti zsinat utolsó ülésének egy terjedelmes

rendelvényében foglalják. (Conc. trid. Sess. XXV. de Regularibus et Monialibus). Megjegyzendő még hogy a fogadások letétele iránt nem a tridenti zsinat tüzetik ki zsinórmértékül, hanem a szentszék várandó szabályai.

A szerzeteknek főnökeikkel való szabad közlekedésének megengedésénél nyilván az a cél, azon szellemet ismét felkölteni bennök, mely egykor oly nagy s jótékony hatást tön, — s azon helyes elővéleményen alapul, hogy a szerzetfőnökök soha sem fognak politikai cselszövényekbe elegyedni, — melyrészben a Császár a pápa erélyes támogatására számíthat.

10.

Végre különös megemlítésre méltó a concordatumban a katholika egyháznak s szolgálainak biztosított különös ótalom, melyben a nagy Rudolf utódának jámborsága oly fényesen tündököl vissza. Kinek a valóságos meggyőződés és öntudattól áthatott élet magas becséről sejtelve van, csak örömmel üdvözölhet egy határozatot, mely az austriai császár vallásosságát oly szépen fejezi ki, s katkolikus alattvalói vallásos érzületét minden sértéstől megóvni igéri a nélkül, hogy más vallás jogát csorbítaná. E határozat a XVI. cikkben így hangzik :

„A Császár Ö Felsége nem fogja tűrni hogy a katholika egyház s annak hite, istenitisztelete, intézményei akár szóval, akár tettel, akár irással megvetés tárgyává tétessenek, vagy az egyházak előljárói és szolgálói hivataluk gyakorlásában, kiváltképen hol a hit, az erkölcsi törvény és az egyházi rendtartás megóvása forog fönn, gátoltassanak. E mellett szükség esetében hathatós segílyt nyujtand, hogy azon ítéletek melyek

a püspök által a kötelességökről megfelelő papokra szabotnak, végrehajtassanak. Miután ezenkívül Ő Felsége kivánata, hogy a szent szolgáknak az őket isteni törvény szerint illető tisztelet megadassék, ennél fogva Ő Felsége nem fogja megengedni hogy ilyesmi történjék mi őket lealacsonyítaná, vagy megvetendőkké tehetné, sőt inkább intézkedni fog, hogy a birodalom minden hatóságai úgy maguk az érsekek vagy püspökök, úgy a papság iránt is minden alkalommal állásuknak megfelelő tisztelettel és becsüléssel viseltessenek.“

A királyok királyának szentélye iránti ugyan e tiszteletben gyökerez az „egyházak mentessége,“ hol azonban azon a közjó érdekében szükséges korlát tétetett hozzá „a mennyire a közbiztosság s az igazság igényei engedik.“ (XV. cz.).

Ezzel kifejtök az új concordatumnak elveit s határozatait. De miután a leg gondosabban kidolgozott egyezmény is minden részleteket s egyes eseteket ki nem meríthet, — egy általános rendelkezés vétetett föl a XXXIV. cikkbe, mely szerint :

„Minden egyéb az egyházi személyeket és dolgokat illetők, mikről ezen cikkekben említés téve nincs, az egyház tana és annak érvényben álló, a szentszék által jóváhagyott fegyelme szerint fognak vezetettetni és igazgattatni.“ — Ugyan az állam vezérelvéből következik, mely szerint az egyházat illeti saját ügyeiben intézkedni tana és fegyelme szerint. A többször említett hirlapok üres zaja, mely szerint Austria e határozat által teljesen lemondott önállóságáról ismét némely hasonlítások után ítélhető meg legjobban : Poroszország alkotmányában mondja ki (XV. cz.): „Az evange-

lika és római katolika egyház, mint minden más vallástársulat saját ügyeit önállólag rendezi, és kezeli.“ Ez tökéletesen megfelel az austriai concordatum XXXIV. cikkének. Angliában ugyanez történik, habár egyedül a kormány hallgatólagos beleegyezésével.

Végtére a concordatum XXXV. cikkében a concordatum államtörvény erejével ruháztatik föl, — és : „Minden az austriai birodalomban és az egyes országokban melyekből az áll, eddigelő bármi módon és alakban kibocsátott törvények, rendeletek és intézkedések, a mennyiben ezen ünnepélyes szerződéynyel ellenkeznek, ez által megszüntetteknek tekintendők. Azért is mind a két szerződő fél igéri, hogy ők s utódaik mind azt a mire nézve e megállapodás történt, lelkiismeretesen megtartandják. A mennyiben pedig jövőben nehézség találna támadni, ő szentsége és Ő császári Felsege az ügy barátságos elintézése végett egymással értekezendnek.“

III.

Ha immár a concordatum mindannyi határozatait áttekintjük, kitünő bölcseségre ismerendünk benne, miután a katolika egyház iránti igazság igényei az államhatalom alapos jogaival teljes összhangba vannak hozva. A Császár széles körű jogait megtartja a közoktatás, a törvényhatóság, — a püspökségek, kanonokságok és papságok betöltése fölött. Az egyház saját hatalma gyakorlatának szabadságát nyeri vissza. — Az egyház sok és magas egyházi hivatalok betöltésénél különös előjogokat ruházott a Császárra; — a Császár az egyháznak különös ótalmát, s állami segélyezését is igéri. Azon tárgyak, hol a két hatalom érintkezésbe jö,

mint a tanügy, a házasság, egyházi személyek s dolgok fölötti törvényhatóság, egyházi határfelosztás, egyházi hivatalok betöltése, egyházi jószág — kölcsönös bizalommal, méltánynyal s mérséklettel intézvék el, minden hatalomnak magas céljai elérésére kellő befolyása biztosítatott.

A két hatalom ezen egyetértésében horgonyoznak Austriának jövője iránti reményei. Erős alap van letéve, melyen Isten áldásával ékes és hatalmas épület emelkedend.

Mély vallásosság s istenfélelem képezé mindenkör a boldog lét alapját. A császári ház azokban mindenkor kitünt, — s Ferencz-József a concordatum által újabb fényes bizonytságot tön arról, melyen népe bizonnal épülni fog.

A fejedelmi korona ragyogó ékköve az igazság; kétszeresen az, ha Isten egyháza irányában gyakoroltatik. Igazság emel föl népeket, s szilárdít meg trónokat. Annál nagyobb bizalmat költ ott, hol akarat s erélyes tetterővel párosulva „Isten törvényét s egy nagy ország jól felfogott hasznát“ tüzé czélül.

A történet hatalmas hódítókról, s csodált diadalmas hőökröl szól; de ezeknek tettei véres betükkal irvák az emberiség évkönyveibe, neveik borzadályljal tölték be a világot, — s pályájukat rablás, öldöklés és pusztulás jelölé meg, — csalfény fedé el a számtalan igazságtalanságot. Kevesbé fényes, de nemesebb, valódibb nagyság „a társadalmi rend és népek boldogságának erkölcsi alapjait megújítani, s megszilárdítani.“ Azon hőöök mulékony fénye egy légtünemény, emezeknek fénye a termékenyítő meleget világot árasztó nap, mely zajtalan futja be életadó pályáját.

E nem muló dicsőség egy része a korona hü és

értelmes tanácsadóit illeti, kik a nagy művet minden előítéleteken fölül emelkedve előmozdíták, s császári Urok kívánata értelmében az egyház s állam közti sokévi feszültségnek végetvetettek.

Austria az egyházzal megköté tisztesség békéjét. Ettől a vallásos élet új fölvirulását, erkölcsi ereje üd-
vös lendületét, a valódi tudomány tenyészetét, szóval minden eszményi törekvések azon öszhangját várja, mely által az anyagi fejlődés segélyforrásai emeltet-
nek, vezéreltetnek, s tisztulnak.

Austria népei, kik a fenséges uralkodó házuk iránti hűségben és szeretetben egyek, az Isteni gondvi-
seléstől remélik, hogy a nemes lelkületű Császár széles birodalmának boldogságát e béke következtében még ragyogóbban fölvirágozni látandja.

1855. nov. 5-kén kelt császári nyiltparancs,
 kiható a birodalom egész területére, mely által a IX. Pius Pápa Ő szentsége és I. Ferencz-József austriai császár Ő császári királyi apostoli Felsege közt, 1855. augusztus 18-kán Bécsben kötött egyezvény (concordatum) közzétételük s rendeltetik, hogy annak határozatai az ezen nyiltparancs I. és II. cikkében érintett intézkedések föntartása mellett, a birodalom egész területén, ezen nyiltparancs közzétételének időpontjától fogva teljes törvényerőbe lépjenek.

Mi Első Ferencz-József,

Isten kegyelméből austriai Császár; Magyar- és Csehország, Lombardia és Velencze, Dalmát-, Horvát-, Tótország, Galiczia, Lodomeria és Illiria s Jeruzsálemsat. királya; Austria főhercege; Toskana és Krakkó nagyhercege; Lotharingia, Salzburg, Steyer, Karantán, Krajna és Bukovina hercege; Erdély nagyfejedelme; Morvaország örgrófja; Fel- és Al-Slécia, Modena, Parma, Piacenza és Guastalla, Osvieczin és Zator, Teschen, Friaul, Raguza és Zára hercege; Habsburg, Tirol, Kyburg, Görz és Gradiska hercegített grófja; Trient és Brixen fejedelme; Fel- és Al-Lausitz, és Isztria örgrófja; Hohenembs, Feldkirch, Bregenz, Sonnenberg sat. grófja; Triest, Cattaro és a szláv örgrófság ura; a Szerbvajdaság nagyvajdája, sat. sat.

Mióta a Mindenható végzésénél fogva Őseink trónjára léptünk, törekvésünk szakadatlanul oda volt irá-

nyozva, hogy a társadalmi rend s népeink boldogságának erkölcsi alapjait megújítsuk s szilárdítsuk. Annál-inkább szent kötelességünknek tartottuk, az államnak katolika egyházhozi viszonyait Isten törvényével s birodalmunk helyesen fölfogott javával öszhangzásba hozni. E végre birodalmunk nagy részére nézve, azon országok püspökeinek meghallgatása után, 1850. apr. 18-kán és 22-kán kelt rendeleteinket kibocsátottuk, s ezek által az egyházi élet több sürgető szükségleteinek megfeleltünk.

Ezután, az áldásdús mű befejezése végett, a szent székkel értekezletbe léptünk, s f. é. augusztus 18-kán az egyház fejével kimerítő egyezvényt kötöttünk.

Midőn Mi azt népeinknek ezennel kihirdetjük, ministereink s birodalmi tanácsunk meghallgatása után következőket rendeljük :

I.

A szükséges intézkedéseket megteendjük az iránt, hogy a katolikus iskolaügy azon koronaországokban, melyekben az a nyolczadik cikknek meg nem felel, annak határozataival öszhangzásba hozassék. Addig a fönálló rendeletek szerint kell eljárni.

II.

Akaratunk, hogy a püspöki házassági bíróságok, azon országokban is, hol még nem léteznek, mihelyest lehet, életbe léptessenek, hogy katolikus alattvalóink házassági ügyei fölött a concordatum X. cikke szerint ítéljenek. Azon időpontot, melyben azok hatályosságukat megkezdendik, a püspökök meghallgatása után fogjuk közzététetni. E közben a házassági ügyeket tárgyzó polgári törvények szükséges változtatásai is közzé fognak tétetni. Addig a fönálló törvények kato-

likus alattvalóink házasságaira nézve hatályban maradnak, s bíróságaink azok szerint tartoznak ezen házasságok polgári érvényessége s az abból származó joghatályok fölött itélni.

III.

Egyébiránt azon határozatok, melyek az Általunk a pápai székkal kötött egyezvényben foglalvák, ezen nyiltparancs kihirdetésének időpontjától fogva, birodalmunk egész területén teljes törvényerőbe lépendnek.

Ezen határozatok végrehajtásával vallás- és oktatásügyi ministerünk van, a többi illető ministerekkel s hadseregünk főparancsnokságával egyetértőleg, megbizva.

Kelt császári fő- és székvárosunkban, Bécsben, ezer nyolczszász ötvenötödik évi november hó ötödikén, uralkodásunk hetedik évében.

Ferencz-József s. k. (P. H.)

Gróf Buol-Schauenstein s. k.

Gróf Thun s. k.

Legfelsőbb rendeletre

Ransonnet s. k.

Mi Első Ferencz-József,

Isten kegyelméből austriai császár; Magyar- és Csehország, Lombardia és Velence, Dalmát-, Horvát-, Tótország, Galiczia, Lodomeria és Illiria s Jeruzsálem sat. királya; Austria főhercege; Toskana és Krakkó nagyhercege; Lotharingia, Salzburg, Steyer, Karantán, Krajna és Bukovina hercege; Erdély nagyfejedelem; Morvaország örgrófja; Fel- és Al-Sléczia, Modena, Parma, Piacenza és Guastalla, Osvieczin és Zator, Teschen, Friaul, Ragusa és Zára hercege; Habsburg, Tirol, Ky-

burg, Görz és Gradiska herczegített grófja; Trient és Brixen fejedelme; Fel- és Al-Lausitz, és Isztria örgrófja; Hohenembs, Feldkirch, Bregenz, Sonnenberg sat. grófja; Triest, Cattaro és a szláv örgrófság ura; a Szebvajdaság nagyvajdája, sat. sat.

Ezennel tudtul adjuk mindeneknek, kiket illet:

Miután Ő Szentségének meghatalmazottja és saját meghatalmazottunk között, a katholika egyház ügyeinek birodalmunkbani határozott és állandó módon rendezése végett, folyó évi augusztus tizennyolczadikán következő tartalmu egyezvény köttetett és iratott alá:

EGYEZVÉNY,

IX. Pius Pápa Ő Szentsége és I. Ferencz-József ausztriai császár Ő császári királyi apostoli Felsége között.

(Aláíratott Bécsben 1855. augusztus 18-án. A mindkét részről jóváhagyásokban kicseréltetett ugyanott 1855. september 25-én).

A szentséges és oszthatlan Szentháromság nevében.

IX. Pius Pápa Ő Szentsége és I. Ferencz József ausztriai Császár Ő császári királyi apostoli Felsége, kiknek egyértelmű törekvésök arra van irányozva, hogy a hit, jámborság és erkölcsi erő az ausztriai birodalomban megőriztessék és öregbítassék, a katholika egyháznak az említett birodalombani állásáról egy ünnepélyes szerződés kötését elhatározták.

Ennélfogva meghatalmazottjaul kinevezé. a szent Atya: Viale-Prelà Mihály ő eminentiáját, a római szent egyház bibornokát, Ő Szentségének s a szent székek az említett apostoli Felségnéli pronuntiusát; ausztriai Császár Ő Felsége pedig Raucher József-Othmár ő herczegi kegyelmességét; bécsi herczegérse-

ket, pápai trónsegédet, az ausztriai császári Leopold-rend főpapját és nagykeresztes vitézét, nemkülönbén ugyanazon császári Felség valóságos belső titkos tanácsosát.

Kik is meghatalmazási okleveleiket kicserélvén és helyeseknek találván, következőkben állapodtak meg :

I. Czikk.

A szent római katolika vallás minden jogaival és kiváltságaival, melyeket annak Isten rendeleténél és az egyházi törvények határozatainál fogva élveznie kell, az egész ausztriai birodalomban és mindazon országokban, melyekből az áll, örökre fön fog tartatni.

II. Czikk.

Miután a római pápa, az egész egyházban, a mindig az terjed, a tisztelet és törvényhatóság elsőségével isteni törvény szerint bir, ennélfogva a kölcsönös közlekedés a püspökök, a papság, a nép és a szent szék között, lelki dolgokban és egyházi ügyekben, az ország fejedelmi jóváhagyás kikérése szükségének nem lesz alá vetve, hanem teljesen szabad lesz.

III. Czikk.

Az érsekek, püspökök és minden ordinariusok, az egyházmegyéjökbeli papsággal és néppel, pásztori hivataluk gyakorlása céljából, szabadon fognak közlekedni, s az egyházi ügyekbeni oktatásaikat és rendeleteiket szabadon teendik közzé.

IV. Czikk.

Az érsekeknek s püspököknek szintugy szabadságukban álland, mindazt gyakorolni, a mi őket egyházmegyéjök kormányzása végett, a szent egyházi törvények nyilatkozata vagy intézkedése értelmében, az egy-

háznak a szent szék által jóváhagyott jelen fegyelme szerint illeti, s különösen :

a) Igazgatásuk helyettesei, tanácsosai és segédei-
ül mindazon papokat kinevezni, kiket ők a mondott hi-
vatalokra alkalmasaknak vélnek.

b) Azokat, kiket ők egyházmegyéikre nézve szük-
ségeseknek vagy hasznosaknak tartanak, a papi rendbe
fölvenni, s a fölszentelésre az egyházi törvények sza-
bályai szerint előmozdítani ; ellenben pedig azokat, ki-
ket méltatlanoknak tartanak , a fölszentelésből kizárni.

c) Apróbb papi javadalmakat állítani , s miután
Ő császári Felségével kiváltképen a jövedelmek meg-
felelő utalványozása iránt értekeztek, parochiákat ala-
pítani, elosztani vagy egyesíteni.

d) Nyilvános imákat s más kegyes munkákat ren-
delni, midőn azt az egyház, az állam vagy a nép java
kívánja, nemkülönben imameneteket és bucsujáratokat
határozni, a temetkezéseket és minden más papi mű-
ködéseket egészen az egyházi törvények szabálya sze-
rint rendezni.

e) Tartományi gyűléseket és egyházmegyei zsi-
natokat a szent egyházi törvények értelmében össze-
hívni és tartani, s azok tárgyalásait közzétenni.

V. Czikk.

A katolikus ifjuság egész oktatása , úgy minden
nyilvános mint nem nyilvános iskolákban, a katolika
vallás tanának megfelelő lesz ; a püspökök pedig saját
pásztori tisztöknél fogva az ifjuság vallásos nevelését
minden nyilvános és nem nyilvános tanintézetekben
vezetendik, s gondosan fognak örködni a fölött, hogy
egy tantárgynál se forduljon elő olyasmi, a mi a ka-
tholika hittel s az erkölcsi tisztasággal ellenkezik.

VI. Czikk.

Senki sem fogja a szent hittant, a katechetikát vagy a vallástant bármely nyilvános vagy nem nyilvános tanintézetben előadni, ha arra az illető egyházmegye püspökjétől küldetést és fölhatalmazást nem nyert, melyet az, ha czélszerűnek tartja, visszavonni föl van jogosítva. A hittan nyilvános tanárai s a katechetika tanítói, miután a püspök a jelöltek hite, tudománya és jámborsága felől nyilatkozott, azok közül fognak kineveztetni, kiket ő a tanító hivatalrai küldetéssel és meghatalmazással fölruházni kész. A hol pedig a hittani szak némely tanárai a püspök által a püspöki papnövelde növendékeinek a hittanbani oktatására szoktak alkalmaztatni, ilyes tanárokul mindég oly férfiak fognak választatni, kiket a püspök az említett hivatal viselésére kitünőleg alkalmasaknak tart. Azok megvizsgálásánál, kik magukat a hittudorságra vagy az egyházi jogtudorságra akarják képesíteni, a püspök a vizsgálók felét hittudorokból vagy illetőleg az egyházjog tudoraiból nevezi ki.

VII. Czikk.

A katolikus ifjuság számára rendelt gymnasiumokban és középiskolákban, általában csak katolikusok fognak tanárokká vagy tanítókká kineveztetni, s az egész oktatás a tárgyhoz képest úgy lesz alkalmazva, hogy az a keresztény élet törvényét a szívbe oltsa. Mely tankönyvek használtassanak a mondott iskolákban a vallás előadására, azt a püspökök fogják egymással tartott tanácskozás útján megállapítani. A gymnasiumok és középiskolák számára a vallástanítók alkalmazását illetőleg, az ez iránt kiadott üdvös rendeletek hatályban maradnak.

VIII. Czikk.

A katolikusok számára rendelt népiskolák minden tanítói egyházi fölügyelet alatt állandnak. Az egyházmegye iskola-föfelügyelőjét Ő Felsege a püspök által előterjesztett férfiakból fogja kinevezni. Azon esetre, ha az említett iskolákban a vallásoktatás iránt elegendő gondoskodás nem történt volna, a püspöknek szabadságában áll, egy papot kirendelni, ki a tanítványoknak a hit elemeit előadja. Az iskolatanítóul alkalmazandó egyén hitének serkölcsiségének szeplötlennek kell lennie. A ki a helyes ösvényről eltér, állásából el fog mozdíttatni.

IX. Czikk.

Az érsekek, püspökök s minden ordinariusok saját hatalmukat teljes szabadsággal gyakorlandják a végett, hogy a vallásra és erkölcsiségre nézve ártalmas könyveket elvetendőknek jeleljék ki, s a híveket azok olvasásától visszatartóztassák. De a kormány is a czélnak megfelelő minden eszközzel gátolandja az ilyes könyveknek a birodalombani terjesztését.

X. Czikk.

Minthogy minden egyházi jogesetek s különösen azok, melyek a hitet, a szentségeket, az egyházi működéseket s a papi hivatallal járó kötelelességeket és jogokat tárgyazzák, egyedül csak az egyházi bíróság elé tartoznak, ennélfogva azok fölött az egyházi bíró fog itélni, ki ehhez képest a házassági ügyekben is a szent egyházi törvények s jelesen a trienti rendeletek szabálya szerint itélend, s a házasságnak csak polgári hatályait utasítandja a világi bíróhoz. Mi a házassági eljegyzéseket illeti, azoknak létezéséről és a házassági akadályok megalapításáról befolyásáról az egyházi

hatóság fog itélni, s e részben azon határozatokhoz tartandja magát, melyek ugyancsak a trienti egyházugyülés s az „auctorem fidei“ szavakkal kezdődő apostoli irat által kibocsátvák.

XI. Czikk.

A püspököknek szabadságukban álland, oly papokra, kik rendjök s méltóságukhoz illő tisztességes papi ruházatot nem viselnek, vagy bármi okból feddésre méltók, a szent egyházi törvények által kimondott, vagy maguk a püspökök által megfelelőknek tartott más büntetéseket is szabni, s őket zárdákban, papnöveldékben vagy ezen czélra rendelendő házakban fölügyelet alatt tartani. Ők hasonlókép teljességgel nem fognak akadályoztatni abban, hogy mindazon híveket, kik az egyházi rendeleteket és törvényeket áthágják, egyházi büntetések alá vessék.

XII. Czikk.

A kegyúri jog fölött az egyházi bíróság határozad; de a szent szék beleegyez abba, hogy ha világi kegyúri jog forog kérdésben, az abbani utódlás fölött a világi bíróságok ítélhessenek, a vizály akár a valódi vagy állítólagos kegyurak, akár pedig azon papok közt folyjon, kik ezen kegyurak által a javadalomra kijelöltettek.

XIII. Czikk.

Az időviszonyokra tekintettel Ő Szentsége beleegyez abba, hogy a papoknak merőben világi jogügyei, mint a tulajdonjog iránti szerződések, adósságok, örökösödések, világi bíróságok által vizsgáltassanak meg s döntessenek el.

XIV. Czikk.

A szent szék ugyanezen okból nem akadályozza,

hogy a papok oly büntettek vagy más vétségek miatt, melyek ellen a birodalom büntető törvényei intézvék, világi bíróság elé állíttassanak ; de ennek kötelességében áll , a püspököt arról haladék nélkül értesíteni. A bűnös befogatása s letartóztatásánál azon tekintetek lesznek figyelembe veendők, melyeket a papi rend iránt tartozó tisztelet igényel. Ha valamely pap ellen halál- vagy öt évnél tovább tartó börtönbüntetés szabatik, a törvényszéki tárgyalások a püspökkel mindég közöltetni fognak, s neki lehetővé fog tétetni, hogy a bűnöst, a mennyiben szükséges, kihallgassa oly czélból, hogy a szabandó egyházi büntetések iránt határozasson. Ugyanez fog történni a püspök kívánatára akkor is, ha csekélyebb büntetés szabott. A papok a börtönbüntetést mindég oly helyeken fogják kiállani, hol ők a világiaktól elkülönítvék. Vétségek vagy kihágások miatti elítéltetés esetében, zárdába vagy más papi házba fognak záratni.

Ezen czikk intézkedéseiben teljességgel nem foglaltatnak azon jogesetek, melyekről a trienti egyházgyűlés a huszonnegyedik ülésben (c. 5: de ref.) rendelkezett. Azoknak tárgyalásáról a szent Atya és Ő császári Felsége, ha szükséges lenne, gondoskodni fognak.

XV. Czikk.

Hogy az Isten házának, ki a királyok királya s az uralkodók uralkodója, a tartozó tisztelet megadassék, az egyházak mentessége tekintetben fog tartatni annyiban, a mennyiben azt a közbiztosság s az igazság követelményei engedik.

XVI. Czikk.

A Császár Ő Felsége nem fogja türni, hogy a katholika egyház s annak hite, isteni tisztelete, intézmé-

nyei, akár szóval, akár tettel, akár irással megvetés tárgyává tétessenek, vagy az egyházak előjárói és szolgálói hivataluk gyakorlásában, kiváltképen hola hit, az erkölcsi törvény és az egyházi rendtartás megóvása forog fönn, gátoltassanak. E mellett szükség esetében hathatós segílyt nyujtand, hogy azon itéletek, melyek a püspök által a kötelességekről megfelelkező papokra szabotnak, végrehajtassanak. Miután ezenkívül Ő Felségének kívánata, hogy a szent szolgálóknak az őket isteni törvény szerint illető tisztelet megadassék, ennél fogva Ő Felsége nem fogja megengedni, hogy olyasmi történjék, mi őket lealacsonyíthatná vagy megvetendővé tehetné, sőt inkább intézkedni fog, hogy a birodalom minden hatóságai úgy maguk az érsekek vagy püspökök, mint a papság iránt is, minden alkalommal állásuknak megfelelő tisztelettel és becsüléssel visel tessenek.

XVII. Czikk.

A püspöki papnöveldek föntartatnak, s ha azok jövedelme azon célra, melyre az a trienti szent egyházgyűlés értelmében rendeltetve van, teljesen nem elegendő, annak szaporítása iránt kellő módon gondoskodás fog történni. A püspökök azokat a szent egyházi törvények szabálya szerint teljes és szabad joggal fogják vezetni és igazgatni. Ennélfogva ők fogják az említett papnöveldek előjáróit és tanárait vagy tanítóit kinevezni, s valahányszor szükségesnek vagy hasznosnak tartják, ismét elmozdítani. Egyszersmind azokba kiképezés végett ifjakat és gyermekeket veend nek föl, a mint ezt egyházmegyéik javára az Úrban czélszerűnek tartják. Azok, kik ily papnöveldeben nyertek oktatást, képességüket tanusító vizsgálat után

minden más tanintézetbe átléphetnek, s az illető szabályok figyelemben tartása mellett, a papnöveldén kívüli bármely tanszékért folyamodhatnak.

XVIII. Czikk.

A szent szék az öt illető jognál fogva új egyházmegyéket állítand, vagy azoknak új határokat jelelend ki, ha a hívek lelki java úgy kívánja. Ily esetben azonban magát a császári kormány nyal egyetértésbe teendi.

XIX. Czikk.

Ő Felsége a püspökök választásánál, kiket felséges Elődeiről reaszállott apostoli jogánál fogva, a szent széknek kanoni beigtatás végett ajánl vagy megnevez, jövendőben is különösen az ugyanazon egyháztartománybeli püspökök tanácsával fog élni.

XX. Czikk.

A metropoliták és püspökök, mielőtt egyházaik kormányzását átveszik, Ő császári Felsége előtt a hűség esküjét következő szavakkal teendik le: „Én Isten szent evangéliomára, mint püspökhöz illik, császári királyi apostoli Felségednek s felséges Utódainak engedelmességet s hűséget esküszöm és fogadok. Úgy szintén esküszöm és fogadom, hogy a közcsendet veszélyező bármely értekezésben vagy tervben részt nem veszek, és se a birodalom határán belől, se azon kívül, semmiféle gyanus összeköttetésbe nem lépek; ha pedig tudomásomra jőne, hogy az államot valamely veszély fenyegeti, annak elhárítása végett semmit el nem mulasztok.“

XXI. Czikk.

A birodalom minden részeiben szabad lesz az érsekeknek, püspököknek és minden papoknak, arról,

mit haláluk idején hátrahagynak, a szentegyházi törvények szerint rendelkezniök, melyeknek határozatai azon törvényes örökösök által is pontosan megtartandók, kik az ő hagyatékukba végrendelet nélkül lépdenek. Mindkét esetben, a valamely egyházmegyét kormányzó püspököknél, a püspöki díszjelek és egyházi öltönyök kivételnek, mert ezek a püspöki asztal tulajdonainak tekintetnek, s a püspökségbeni utódokra szállanak át. Ugyanezt kell a könyvekre nézve is megtartani, a hol az szokásban van.

XXII. Czikk.

Minden metropolitai vagy érseki és suffragan-egyházakban az első méltóságot Ő Szentsége adományozza, kivévén ha az világi magán kegyúri jog alatt áll, mely esetben annak helyébe a második méltóság lép. A többi méltóságokra és kanonoki javadalmakra a kinevezés jövendőben is Ő Felsége által fog történni, azok kivéve maradván, melyek püspöki szabad adományozás alá tartoznak, vagy törvényes kegyúri jog alatt állanak. Kanonokokká csak oly papok nevezethetnek, kik mind az egyházi törvényekben általános kiszabott tulajdonokkal birnak, mind pedig a lelkészetben, az egyházi ügyekben vagy az egyházi tanítóhivatalban kitüntetéssel voltak alkalmazva. Ezenfölül a nemesi születés vagy nemesi czim szükségessége megszüntetik, fönmaradván azonban mindazon föltételek, melyeknek az alapításhoz csatoltatása be van bizonyulva. A hol pedig azon dicséretes szokás divatozik, hogy a kanonoki helyek adományozása nyilvános pályázat folytán történjék, az gondosan fön fog tartatni.

XXIII. Czikk.

Azon metropolitai és püspöki egyházakban, hol a Canonicus Poenitentarius és Theologalis, azon társas-

egyházakban pedig, hol a *Canonicus Theologalis* hiányának, ezek a trienti szentegyházgyűlés által az ötödik ülésben (c. 1. de reform.) és a huszonnegyedik ülésben (c. 8. de reform.) kiszabott módon, mihelyest lehetséges leend, be fognak hozatni, s ezen javadalmak a püspökök által ugyanazon egyházgyűlés határozványaihoz s illetőleg a pápai rendeletekhez képest fognak adományoztatni.

XXIV. Czikk.

Minden papságok nyilvánosan kihirdetett pályázat útján s a trienti egyházgyűlés szabályainak megtartása mellett adományozandók. Oly papságoknál, melyek egyházi kegyúri jog alatt állanak, a kegyurak egyet fognak kijelelni azon három egyén közül, kiket a püspök a fönérintett módon ajánl.

XXV. Czikk.

Ő Szentsége oly czélból, hogy Ferencz-József Ő császári királyi apostoli Felségének a maga különös jóakarata bizonyosságát adja, Ő Felségét s a császárságbani katolikus Utódait, mindazon kanonokságokra és papságokra nézve, melyek a vallás- és tanulmányalapon alapuló kegyúri jog alatt állanak, a kijelelési joggal ruházza föl, de oly módon, hogy egy azon három egyén közül választassék, kiket a püspök előre bocsátott nyilvános pályázat után a többieknél érdemesebbeknek tart.

XXVI. Czikk.

Azon papságok javadalmazása, melyek az idő- és helyviszonyokhoz alkalmazott elegendő illetménnyel nem birnak, mihelyest lehetséges leend, szaporítatni fog, s a keleti szertartásu katolikus papokra nézve is oly intézkedés fog tétetni, mint az a latin szertartásu-

akra nézve történt. De ez teljességgel nem terjed ki azon papságokra, melyek jogszerűleg szerzett egyházi vagy világi kegyúri jog alatt állanak; mert ezeknél az illető kegyuraknak kell e terhet viselniök. Ha a kegyurak az egyházi törvények által rájuk ruházott kötelezettségeknek teljesen meg nem felelnek, s különösen ha a pap a maga fizetését a vallásalapból huzza, úgy tekintettel mindazokra, mik a dolog állása szerint figyelembe veendő, fog gondoskodás történni.

XXVII. Cikk.

Minthogy az egyházi javak élvezésének joga az egyházi beigtatásból származik, ennél fogva mindazok, kik bármiféle nagyobb vagy kisebb javadalomra kinevezettek vagy ajánltattak, az ahhoz tartozó világi javak igazgatását csak az egyházi beigtatás erejénél fogva vehetik át. Ezenkívül a székesegyházak s az azokkal egybekapcsolt javak birtokbavételénél az egyházi szabványok s különösen a római pontificale és ceremoniale minden rendeletei pontosan megtartandók, s minden azokkal ellenkező szokások és gyakorlatok eltöröltetnek.

XXVIII. Cikk.

Azon szerzetes személyek, kik szerzetők szabványai szerint a szent szék mellett lakó főnökök alatt állanak, ezektől az említett szabványok értelmében fognak kormányoztatni, a püspököket az egyházi törvények s különösen a trienti egyházgyűlés határozatai szerint illető jogok azonban sértetlenül maradván. Ehhez képest az említett főnökök alárendeltjeikkel, minden hivatalos körükbe tartozó ügyekben, szabadon fognak közlekedni, s azokat szabadon vizsgálandják. Továbbá minden szerzetes személyek azon szerzet, intézet vagy congregatio szabályait, melyhez tartoznak,

akadály nélkül követhetik, s az azért folyamodókat, a szent szék szabályai értelmében a novitatusba és a fogadástételre bocsáthatják. Mindez a női szerzetekre nézve is érvényes, a mennyiben azokra alkalmazható.

Az érsekeknek és püspököknek szabadságukban álland, egyházmegyéjükbe, a szentegyházi törvények értelmében, mindkét nemü szerzeteket és congregatioakat behozni. De ez iránt a császári kormányval értekezendek.

XXIX. Cikk.

Az egyháznak jogában álland, uj birtokokat bármely törvényes módon szabadon szerezni, s tulajdonjoga mind arra nézve, a mit jelenleg bir, vagy jövendőben szerez, sértetlen marad. Ehhez képest sem régibb, sem újabb egyházi alapítványok a szent szék fölhatalmazása nélkül sem meg nem szüntetnek, sem pedig nem egyesítetnek; a püspökökre a trienti szentegyházgyűlés által ruházott jogositványok azonban épségben maradván.

XXX. Cikk.

Az egyházi javak kezelését azok vezetendik, kiket az az egyházi törvények szerint illet. De azon segélyezés tekintetében, melyet Ő Felsége az egyházi szükségletek fedezése végett a közkincstárból kegyelmesen nyujt s nyujtani fog, ezen javak se el ne adassanak, se pedig tetemesen ne terheltessenek, ha csak erre mind a szent szék, mind Ő Felsége a Császár, vagy azok, kiket Ő Felsége ezzel megbízni méltóztatik, beleegyezésöket nem adták.

XXXI. Cikk.

Azon javak, melyekből a vallás- és tanulmányalap áll, eredetöknél fogva az egyház tulajdonai, s az egyház nevében fognak kezeltetni, a püspökök a kellő föl-

ügyeletet azon határozatok szerint gyakorolván, melyek iránt a szent szék Ő császári Felségével meg fog egyezni. A vallásalap jövedelmei addig, mig ezen alap a szent szék s a császári kormány közötti értekezlet folytán, állandó s egyházi javadalmazásokra nem leendő fölosztva, isteni tiszteletre, egyházi építményekre, papnöveldékre, s mindazokra, mik az egyházi hivataloskodást illetik, fognak fordittatni. A hiány kiegészítéséhez Ő Felsége mint eddig, ugy ezután is kegyelmesen járuland; sőt a mennyiben az időviszonyok megengedik, nagyobb segélyt is nyujtand. Úgy szintén a tanulmányalap jövedelme is egyedül katholikus oktatásra s az alapítók kegyes szándéka szerint fog fölhasználtatni.

XXXII. Czikk.

A megürült papi javadalmak jövedelme, a mennyiben eddig szokásban volt, a vallásalapra szálland, s Ő Felsége, saját jó indulatából, a Magyarországbán s az ezelőtt ahhoz tartozott országokban — melyeknek Magyarországbáni felséges Elődei hosszú évszázadok során át háborítlan birtokában voltak — megürült püspökségek s világi egyházi apátságok jövedelmét is a vallásalapra ruházza. A birodalom azon részeiben, melyekben vallásalap nem létezik, mindegyik egyházmegyére nézve egy vegyes bizottmány fog kirendeltetni, mely a püspökségek, nemkülönben minden egyházi javadalmak jószágait, a megüresedés ideje alatt, a Szent Atya és Ő Felsége által megállapítandó határozatok szerint kezelendő.

XXXIII. Czikk.

Miután a mult rázkodások ideje alatt az austriai birodalom igen számos helyein az egyházi tized állam-törvényileg megszüntettetett, s miután különös viszo-

nyok tekintetéből azt az egész császári birodalomban ismét visszaállítani nem lehet; ennél fogva Ő Szentsége Ő Felségének kívánatára s a közsend érdekében, mi a vallásra nézve legnagyobb fontossággal bír, megengedi és meghagyja, hogy azon jog sérelme nélkül, miszerint a tized ott, a hol az még tetteleg főnáll, beszedethessék, egyéb helyeken az említett tized helyett s azérti kárpótlásul, a császári kormány által fekvő jószágbeli vagy az államadósságra biztosított járandóságok utalványoztassanak s adassanak mindazoknak, kiknek joguk volt a tizedet követelni. Ő Felsége egyszersmind kijelenti, hogy ezen járandóságok egészen ugy, a mint azok utalványozvák, terhes cím alatt s ugyanazon joggal, mint a tizedek, melyek helyébe lépnek, szedessenek s birassanak.

XXXIV. Czikk.

Minden egyéb, az egyházi személyeket és dolgokat illetők, mikről ezen cikkekben említés téve nincs, az egyház tana és annak érvényben álló, a szent szék által jóváhagyott fegyelme szerint fognak vezetetni és igazgattatni.

XXXV. Czikk.

Minden, az austriai birodalomban és az egyes országokban, melyekből az áll, eddigelő bármí módon és alakban kibocsátott törvények, rendeletek és intézkedések, a mennyiben ezen ünnepélyes szerződvénnyel ellenkeznek, ez által megszüntetteknek tekintendők, s maga a szerződvény ugyanazon országokban ezentul mindenkorra államtörvény erejével birand. Azért is mind a két szerződő fél igéri, hogy Ők s Utódaik mind azt, a mire nézve a megállapodás történt, lelkiismeretesen megtartandják. A mennyiben pedig jövőben nehézség találna támadni, Ő Szentsége és Ő császári Fel-

sége az ügy barátságos elintézése végett egymással értekezendnek.

XXXVI. Cikk.

Ezen szerződvény jóváhagyásainak kicserélése, az ezen czikkek alá irt naptól számítandó két hónap alatt, vagy ha lehet hamarabb is meg fog történni.

Minek hitelességeül a főnemlített meghatalmazotok ezen egyezvényt aláírták és mindketten saját pecsétjökkel ellátták.

Kelt Bécsben, augusztus tizennyolczadikán, az Urnak ezer nyolczszáz ötvenötödik évében.

Viale-Prelà Mihály s. k. **Rauscher József-Othmár** s. k.
bibornok. bécsi érsek.

(P. H.)

(P. H.)

Mi ezen egyezvény czikkeit látván és megfontolván, mindazokat kedveseknek és megerősítetteknek valljuk és nyilvánítjuk, Magunk s Utódaink részéről császári királyi szavunkra fogadván, hogy mindazokat, mik ezen czikkekben foglaltatnak, hűn-végrehajtatjuk s azoknak bármi módoni megszegését meg nem engedjük. Minek hitelességeül és nagyobb erejeül jelen jóváhagyási okiratot sajátkezüleg aláírtuk és császári királyi pecsétünkkel megerősítettük. Kelt Ischlben szeptember huszonharmadik napján az Urnak ezer nyolczszáz ötvenötödik, uralkodásunknak hetedik évében.

FERENCZ-JÓZSEF.

(P. H.)

Gróf Buol-Schauenstein.

DE BALLAGI GÉZA.

Ő császári királyi apostoli Felsége
saját parancsára :

Báró Meysenbug Otto s. k.

Nos Franciscus Josephus Primus,

divina favente clementia Austriae Imperator; Rex Hungariae, Bohemiae, Lombardiae et Venetiarum, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae, Galiciae, Lodomeriae et Illiriae; Rex Hierosolimae etc.; Archidux Austriae; Magnus Dux Hetruriae et Cracoviae; Dux Lotharingiae, Salisburgi, Styriae, Carinthiae, Carnioliae et Bucovinae; Magnus Princeps Transilvaniae; Marchio Moraviae; Dux superioris et inferioris Sileziae, Mutinae, Parmae, Piacentiae et Quastalae, Osvecinae et Zatoriae, Teschinae, Forojulii, Ragusae et Gaderae etc.; Comes Habsburgi, Tirolis, Kyburgi, Goriciae et Gradiscaae; Princeps Tridenti et Brixinae etc.; Marchio superioris et inferioris Lusatiae et Istriae; Comes Altae-Amisiae, Feldkirckiae, Brigantiae, Sonnenbergae etc.; Dominus Tergesti, Cattari, Marchiae Slavoniae; Magnus Wojwoda Wojwodinae Serbiae etc. etc.

Notum testatumque omnibus et singulis, quorum interest, tenore praesentium facimus :

Postquam inter Suae Sanctitatis Nostrumque Plenipotentiarium ad certum stabilemque ordinem rerum rationumque Ecclesiae Catholicae in Imperio Nostro constituendum conventio solemnibus die decima octava Augusti anni labentis inita et signata est tenoris sequentis :

Conventio

inter Sanctitatem Suam Pium IX. Summum Pontificem et Majestatem Suam Caesareo-Regiam Apostolicam Franciscum Josephum I. Imperatorem Austriae.

(Cui subscriptum Viennae die 18. Augusti 1855, ratificationes mutuo traditae ibidem die 25-ta Septembris 1855).

In Nomine Sanctissimae et Individuae Trinitatis.

Sanctitas Sua Summus Pontifex Pius IX. et Majestas sua Caesarea-Regia Apostolica Franciscus Josephus I. Austriae Imperator, concordibus effecturi studiis, ut fides, pietas et omnis recti honestique vigor in Austriae Imperio conservetur et augeat, de Ecclesiae catholicae statu in eodem Imperio solemnem conventionem inire decreverunt.

Quapropter Sanctissimus Pater in Plenipotentiarium Suum nominavit: Eminentissimum Dominum Michaelem Sacre Romanae Ecclesiae Presbyterum Cardinalem Viale-Prelá, ejusdem Sanctitatis Suae et Sanctae Sedis apud praefatam Apostolicam Majestatem Pro-Nuntium, et Majestas Sua, Imperator Austriae Celsissimum Dominum Josephum Othmarum de Raucher, Principem Archiepiscopum Viennensem, Solio Pontificio Adsistentem, Caesarei Austriaci Ordinis Leopoldini Praelatum et magnae Crucis Equitem, nec non ejusdem Majestatis Caesareae a consiliis intimis.

Qui post plenipotentiae ipsis collatae instrumenta mutuo sibi tradita atque recognita de sequentibus conveniunt:

Articulus I.

Religio catholica Apostolica Romana in toto Austriae Imperio et singulis, quibus constituitur ditionibus, sarta tecta conservabitur semper cum iis juribus

et praerogativis, quibus frui debet ex Dei ordinatione et canonicis sanctionibus.

Articulus II.

Cum Romanus Pontifex primatum tam honoris quam jurisdictionis in universam, qua late patet, Ecclesiam jure divino obtineat, Episcoporum, Cleri et populi mutua cum Sancta Sede communicatio in rebus spiritualibus et negotiis ecclesiasticis nulli placetum regium obtinendi necessitati suberit, sed prorsus libera erit.

Articulus III.

Archiepiscopi, Episcopi omnesque locorum Ordinarii cum Clero et populo dioecesano pro munere officii pastoralis libere communicabunt, libere item suas de rebus ecclesiasticis instructiones et ordinationes publicabunt.

Articulus IV.

Archiepiscopis et Episcopis id quoque omne exercere liberum erit, quod pro regimine Dioecesium sive ex declaratione sive ex dispositione sacrorum Canonum juxta praesentem et a Sancta Sede adprobatam Ecclesiae disciplinam ipsis competit, ac praesertim :

a) Vicarios, Consiliarios et adjuutores administrationis suae constituere ecclesiasticos, quoscumque ad praedicta officia idoneos judicaverint.

b) Ad statum clericalem assumere et ad sacros ordines secundum Canones promovere, quos necessarios aut utiles Dioecesibus suis judicaverint, et e contrario, quos indignos censuerint, a susceptione ordinum arcerere.

c) Beneficia minora erigere atque collatis cum Caesarea Majestate consiliis, praesertim pro convenienti

redituum assignatione, Parochias instituere, dividere vel unire.

d) Praescribere preces publicas, aliaque pia opera, cum id bonum Ecclesiae aut Status populivae postulet, sacras pariter supplicationes et peregrinationes indicare, funera aliasque omnes sacras functiones servatis quoad omnia canonicis praescriptionibus moderari.

e) Convocare et celebrare ad sacrorum Canonum normam Concilia provincialia et Synodos dioecesanarum, eorumque acta vulgare.

Articulus V.

Omnis juventutis catholicae institutio in cunctis scholis tam publicis quam privatis conformis erit doctrinae Religionis catholicae; Episcopi autem ex proprii pastoralis officii munere dirigent religiosam juventutis educationem in omnibus instructionis locis et publicis et privatis atque diligenter advigilabunt, ut in quavis tradenda disciplina nihil adsit, quod catholicae Religionis, morumque honestati adversetur.

Articulus VI.

Nemo sacram Theologiam, disciplinam catecheticae vel Religionis doctrinam in quocunque instituto vel publico vel privato tradet, nisi cum missionem tum auctoritatem obtinuerit ab Episcopo dioecesano, cujus eandem revocare est, quando id opportunum censuerit. Publici Theologiae professores et disciplinae catecheticae magistri, postquam sacrorum Antistes de candidatorum fide, scientia ac pietate sententiam suam exposuerit, nominabuntur ex iis, quibus docendi missionem et auctoritatem conferre paratum se exhibuerit. Ubi autem theologicae facultatis professorum quidam

ab Episcopo ad Seminarii sui alumnos in Theologia erudiendos adhiberi solent, in ejusmodi professores nunquam non assumuntur viri, quos sacrorum Antistes ad munus praedictum obeundum prae ceteris habiles censuerit. Pro examinibus eorum, qui ad gradum doctoris Theologiae vel sacrorum Canonum adspirant, dimidiam partem examinantium Episcopus dioecesanus ex doctoribus Theologiae vel sacrorum Canonum constituet.

Articulus VII.

In gymnasiis et omnibus, quas medias vocant, scholis pro juventute catholica destinatis non nisi viri catholici in professores seu magistros nominabuntur, et omnis institutio ad vitae Christianae legem cordibus inscribendam pro rei, quae tractatur, natura composita erit. Quinam libri in iisdem scholis ad religiosam tradendam instructionem adhibendi sint, Episcopi collatis inter se consiliis statuent. De Religionis magistris pro publicis gymnasiis mediisque scholis deputandis firma manebunt, quae hac de re salubriter constituta sunt.

Articulus VIII.

Omnes scholarum elementarium pro catholicis destinatarum magistri inspectioni ecclesiasticae subditi erunt. Inspectores scholarum dioecesanos Majestas Sua Caesarea ex viris ab Antistite dioecesano propositis nominabit. Casu, quo iisdem in scholis instructioni religiosae haud sufficienter provisum sit, Episcopus virum ecclesiasticum, qui discipulis catechismum tradat, libere constituet. In ludimagistrum assumendi fides et conversatio intemerata sit oportet. Loco movebitur, qui a recto tramite deflexerit.

Articulus IX.

Archiepiscopi, Episcopi omnesque locorum Ordinarii propriam auctoritatem omnimoda libertate exercebunt, ut libros Religioni morumque honestati perniciosos censura perstringant et fideles ab eorumdem lectione avertant. Sed et Gubernium, ne ejusmodi libri in Imperio divulgentur, quovis opportuno remedio cavebit.

Articulus X.

Quum caussae ecclesiasticae omnes et in specie, quae fidem, sacramenta, sacras functiones nec non officia et jura ministerio sacro annexa respiciunt, ad Ecclesiae forum unice pertineant, easdem cognoscet judex ecclesiasticus, qui perinde de caussis quoque matrimonialibus juxta sacros Canones et Tridentina cumprimis decreta judicium feret, civilibus tantum matrimonii effectibus ad judicem saecularem remissis. Sponsalia quod attinet, auctoritas ecclesiastica judicabit de eorum existentia et quoad matrimonium impediendum effectibus, servatis, quae idem Concilium Tridentinum et Apostolicae Litterae, quorum initium : „Auctorem fidei“ constituunt.

Articulus XI.

Sacrorum Antistitibus liberum erit, in Clericos honestum habitum clericalem eorum ordini et dignitati congruentem non deferentes aut quomodocunque reprehensione dignos poenas a sacris Canonibus statutas et alias, quas ipsi Episcopi convenientes judicaverint, infligere, eosque in monasteriis, Seminariis aut domibus ad id destinandis custodire. Idem nullatenus impediuntur, quominus censuris animadvertant in quoscumque fideles ecclesiasticarum legum et Canonum transgressores.

Articulus XII.

De jure patronatus judex ecclesiasticus cognoscet; consentit tamen Sancta Sedes, ut, quando de laicali patronatu agatur, tribunalia saecularia judicare possint de successione quoad eundem patronatum, seu controversiae ipsae inter veros et suppositos patronos agantur seu inter ecclesiasticos viros, qui ab iisdem patronis designati fuerint.

Articulus XIII.

Temporum ratione habita Sanctitas Sua consentit, ut Clericorum causas mere civiles, prout contractuum debitorum, haereditatum iudices saeculares cognoscant et definiant.

Articulus XIV.

Eadem de causa Sancta Sedes haud impedit, quominus causas ecclesiasticorum pro criminibus seu delictis, quae poenalibus Imperii legibus animadvertuntur, ad iudicem laicum deferantur; cui tamen incumbet, Episcopum ea de re absque mora certiolem reddere. Praeterea in reo deprehendendo et detinendo ii adhibebuntur modi, quos reverentia status clericalis exigit. Quodsi in ecclesiasticum virum mortis vel carceris ultra quinquennium duraturi sententia feratur, Episcopo nunquam non acta judiciaria communicabuntur, et condemnatum audiendi facultas fiet, in quantum necessarium sit, ut de poena ecclesiastica eidem infligenda cognoscere possit. Hoc idem Antistite petente praestabitur, si minor poena decreta fuerit. Clerici carceris poenam semper in locis a saecularibus separatis luent. Quodsi autem ex delicto vel transgressione condemnati fuerint, in monasterio vel alia ecclesiastica domo recludentur.

In hujus articuli dispositione minime comprehenduntur caussae majores, de quibus Sacrum Concilium Tridentinum sess. XXIV. c. 5. de reform. decrevit. Iis pertractandis Sanctissimus Pater et Majestas Sua Caesarea, si opus fuerit, providebunt.

Articulus XV.

Ut honoretur domus Dei, qui est Rex Regum et Dominus Dominantium, sacrorum templorum immunitas servabitur, in quantum id publica securitas et ea, quae justitia exigit, fieri sinant.

Articulus XVI.

Augustissimus Imperator non patietur, ut Ecclesia catholica ejusque fides, liturgia, institutiones sive verbis, sive factis, sive scriptis contemnantur aut Ecclesiarum Antistites vel Ministri in exercendo munere suo pro custodienda praesertim fidei ac morum doctrina et disciplina Ecclesiae impediatur. Insuper efficax, si opus fuerit, auxilium praestabit, ut sententiae ab Episcopis in Clericos officiorum oblitos latae executioni demandentur. Desiderans praeterea, ut debitus juxta divina mandata sacris Ministris honor servetur, non sinet quidquam fieri, quod dedecus eisdem afferre, aut eos in contemptum adducere possit, immo vero mandabit, ut omnes Imperii Sui Magistratus et ipsis Archiepiscopis seu Episcopis et Clero quacunque occasione reverentiam atque honorem eorum dignitati debitum exhibeant.

Articulus XVII.

Seminaria episcopalia conservabuntur, et ubi dotatio eorum haud plene sufficiat fini, cui ad mentem sacri Concilii Tridentini inservire debent, ipsi augen-

dae congruo modo providebitur. Praesules dioecesani eadem juxta sacrorum Canonum normam pleno et libero jure gubernabunt et administrabunt. Igitur praedictorum Seminariorum rectores et professores seu magistros nominabunt, et quotiescunque necessarium aut utile ab ipsis censebitur, removebunt. Adolescentes et pueros in iis efformandos recipient, prout Dioecesi- bus suis expedire in Domino judicaverint. Qui studiis in Seminariis hisce vacaverint, ad scholas alius cujus- cunque instituti praevio idoneitatis examine admitti nec non servandis pro qualibet extra Seminarium ca- thedra concurrere poterunt.

Articulus XVIII.

Sancta Sedes, proprio utens jure, novas Dioeceses eriget ac novas earundem peraget circumscriptiones, cum id spirituale fidelium bonum postulaverit. Verum- tamen quando id contigerit, cum Gubernio Imperiali consilia conferet.

Articulus XIX.

Majestas Sua Caesarea in seligendis Episcopis, quos vigore privilegii Apostolici a Serenissimis Ante- cessoribus Suis ad Ipsam devoluti a Sancta Sede cano- nice instituendos praesentat seu nominat, imposterum quoque Antistitum imprimis comprovincialium consilio utetur.

Articulus XX.

Metropolitae ac Episcopi, antequam Ecclesiarum suarum gubernacula suscipiant, coram Caesarea Majes- tate fidelitatis juramentum emittent sequentibus verbis expressum : „Ego juro et promitto ad Sancta Dei Evan- gelia, sicut decet Episcopum, obedientiam et fidelita- tem Caesareo-Regiae Apostolicae Majestati et Succes-

soribus Suis; juro item et promitto, me nullam communicationem habiturum nullique consilio interfuturum, quod tranquillitati publicae noceat, nullamque suspectam unionem neque intra neque extra Imperii limites conservaturum, atque si publicum aliquod periculum imminere resciverim, me ad illud avertendum nihil omissurum.“

Articulus XXI.

In cunctis Imperii partibus Archiepiscopis, Episcopis et viris ecclesiasticis omnibus liberum erit, de his, quae mortis tempore relicturi sint, disponere juxta sacros Canones, quorum praescriptiones et a legitimis eorum haeredibus ab intestato successuris diligenter observandae erunt. Utroque tamen in casu excipientur Antistitum dioecesanorum ornamenta et vestes pontificales, quae omnia veluti mensae episcopali propria erunt habenda et ideo ad Successores Antistites transibunt. Hoc idem observabitur quoad libros, ubi usu receptum est.

Articulus XXII.

In omnibus Metropolitanis seu Archiepiscopalibus suffraganeisque Ecclesiis Sanctitas Sua primam dignitatem conferet, nisi patronatus laicalis privati sit, quo casu secunda substituetur. Ad caeteras dignitates et praebendas canonicas Majestas Sua nominare perget, exceptis permanentibus iis, quae liberae collationis episcopalis sunt, vel juri patronatus legitime adquisito subjacent. In praedictarum Ecclesiarum Canonicos non assumentur, nisi sacerdotes, qui et dotes habeant a Canonibus generaliter praescriptas et in cura animarum aut in negotiis ecclesiasticis seu in disciplinis sacris tradendis cum laude versati fuerint. Sublata insuper erit natalium nobilium sive nobilitatis titulum

necessitas, salvis tamen conditionibus, quas in fundatione adjectas esse constet. Laudabilis vero consuetudo, Canonicatus publico indicto concursu conferendi, ubi viget, diligenter conservabitur.

Articulus XXIII.

In Ecclesiis Metropolitanis et Episcopalibus, ubi desint, tum Canonicus Poenitentiarius tum Theologalis, in Collegiatis vero Theologalis Canonicus juxta modum a sacro Tridentino Concilio praescriptum (sess. V. c. 1. et sess. XXIV. c. 8. de reform.), ut primum fieri potuerit, constituentur, Episcopis praefatas praebendas secundum ejusdem Concilii sanctiones et Pontificia respective decreta conferentibus.

Articulus XXIV.

Parochiis omnibus providebitur publico indicto concursu et servatis Concilii Tridentini praescriptionibus. Pro parochiis ecclesiastici patronatus praesentabunt patroni unum ex tribus, quos Episcopus enuntiata superius forma proposuerit.

Articulus XXV.

Sanctitas Sua, ut singularis benevolentiae testimonium Apostolicae Francisci Josephi Imperatoris et Regis Majestati praebeat, Eidem atque catholicis Ejus in Imperio Successoribus indultum concedit, nominandi ad omnes Canonicatus et Parochias, quae juri patronatus ex fundo Religionis seu studiorum derivanti subsunt, ita tamen, ut seligat unum ex tribus, quos publico concursu habito Episcopus ceteris digniores judicaverit.

Articulus XXVI.

Parochiis, quae congruam pro temporum et locorum ratione sufficientem non habent, dos, quam pri-

mun fieri poterit, augebitur et parochis catholicis ritus orientalis eodem ac latini modo consuletur. Ceterum praedicta non respiciunt Ecclesias parochiales juris patronatus sive ecclesiastici sive laicalis, canonice acquisiti, quarum onus respectivis patronis incumbet. Quodsi patroni obligationibus eis a lege ecclesiastica impositis haud plene satisfaciant, et praesertim, quando parochos ex fundo Religionis constituta sit, attentis pro rerum statu attendendis providendum erit.

Articulus XXVII.

Cum jus in bona ecclesiastica ex canonica institutione derivet, omnes, qui ad beneficia quaecunque vel majora vel minora nominati seu praesentati fuerint, bonorum temporalium eisdem annexorum administrationem non nisi virtute canonicae institutionis assumere poterunt. Praeterea in possessione Ecclesiarum cathedralium, bonorumque annexorum, quae in canonicis sanctionibus et praesertim in Pontificali et Ceremoniali Romano praescripta sunt, accurate observabuntur, quocunque usu sive consuetudine in contrarium sublata.

Articulus XXVIII.

Regulares, qui secundum Ordinis sui constitutiones subjecti sunt Superioribus Generalibus penes Apostolicam Sedem residentibus, ab iisdem regentur ad praefatarum constitutionum normam, salva tamen Episcoporum auctoritate juxta canonum et Tridentini praecipue Concilii sanctiones. Igitur praedicti Superiores Generales cum subditis cunctis in rebus ad ministerium ipsis incumbens spectantibus libere communicabunt, libere quoque visitationem in eosdem exercebunt. Porro regulares absque impedimento respectivi

Ordinis, Instituti seu Congregationis regulas observabunt, et juxta Sanctae Sedis praescriptiones candidatos ad novitiatum et ad professionem religiosam admittent. Haec omnia pariter observabuntur quoad moniales in iis, quae ipsis respiciunt.

Archiepiscopis et Episcopis liberum erit, in propriis Dioecesibus Ordines seu Congregationes religiosas utriusque sexus juxta sacros canones constituere; communicabunt tamen ea de re cum Gubernio Imperiali consilia.

Articulus XXIX.

Ecclesia jure suo pollebit, novas justo quovis titulo libere acquirendi possessiones ejusque proprietates in omnibus, quae nunc possidet, vel imposterum acquirat, inviolabilis solemniter erit. Proinde quoad antiquas novasque ecclesiasticas fundationes nulla vel suppressio vel unio fieri poterit, absque interventu auctoritatis Apostolicae Sedis salvis facultatibus a Sacro Concilio Tridentino Episcopis tributis.

Articulus XXX

Bonorum ecclesiasticorum administratio apud eos erit, ad quos secundum Canones spectat. Attentis autem subsidiis, quae Augustissimus Imperator ad Ecclesiarum necessitatibus providendum ex publico aerario benigne praestat et praestabit, eadem bona vendi vel notabili gravari onere non poterunt, nisi tum Sancta Sedes, tum Majestas Sua Caesarea aut illi, quibus hoc munus demandandum duxerint, consensum tribuerint.

Articulus XXXI.

Bona, quae fundos, uti appellant, Religionis et studiorum constituunt, ex eorum origine ad Ecclesiae

proprietatem spectant, et nomine Ecclesiae administrantur, Episcopis inspectionem ipsis debitam exercentibus juxta formam, de qua Sancta Sedes cum Majestate Sua Caesarea convenient. Reditus fundi Religionis, donec collatis inter Apostolicam Sedem et Gubernium Imperiale consiliis, fundus ipse dividatur in stabiles et ecclesiasticas dotationes, erunt erogandi in divinum cultum, in Ecclesiarum aedificia et in Seminaria et in ea omnia, quae ecclesiasticum respiciunt ministerium. Ad supplenda, quae desunt, Majestas Sua eodem, quo hucusque, modo imposterum quoque gratiose succurret; immo si temporum ratio permittat, et ampliora subministraturus est subsidia. Pari modo reditus fundi studiorum unice impendentur in catholicam institutionem et juxta piam fundatorum mentem.

Articulus XXXII.

Fructus beneficiorum vacantium, in quantum hucusque consuetum fuit, inferentur fundo Religionis, eique Majestas Sua Caesarea proprio motu assignat quoque Episcopatum et Abbatiarum saecularum per Hungariam et ditiones quondam annexas vacantium reditus, quos Ejusdem in Hungariae regno Praedecessores per longam saeculorum seriem tranquille possederunt. In illis Imperii provinciis, ubi fundus Religionis haud extat, pro quavis Diocesi instituentur commissiones mixtae, quae juxta formam et regulam, de quibus Sanctitas Sua cum Caesarea Majestate conveniet, tam mensae episcopalis quam beneficiorum omnium bona vacationis tempore administrabunt.

Articulus XXXIII.

Cum durante praeteritarum vicissitudinum tempore plerisque in locis Austriacae ditionis ecclesiasti-

caae decimae civili lege de medio sublatae fuerint, et attentis peculiaribus circumstantiis fieri non possit, ut earundem praestatio in toto Imperio restituatur, instante Majestate Sua et intuitu tranquillitatis publicae, quae Religionis vel maxime interest, Sanctitas Sua permittit ac statuit, ut salvo jure exigendi decimas, ubi de facto existit, aliis in locis earundem decimarum loco seu compensationis titulo ab imperiali Gubernio assignentur dotes seu in bonis fundisque stabilibus, seu super Imperii debito fundatae iisque omnibus et singulis tribuantur, qui jure exigendi decimas poterant; itemque Majestas Sua declarat, dotes ipsas habendas omnino esse, prout assignatae fuerint, titulo oneroso et eodem ac decimae, quibus succedunt, jure percipiendas tenendasque esse.

Articulus XXXIV.

Cetera ad personas et res ecclesiasticas pertinentia, quorum nulla in his articulis mentio facta est, dirigentur omnia et administrabuntur juxta Ecclesiae doctrinam et ejus vigentem disciplinam a Sancta Sede adprobata.

Articulus XXXV.

Per solemnem hanc Conventionem leges, ordinationes et decreta quovis modo et forma in Imperio Austriaco et singulis, quibus constituitur ditionibus, hactenus lata, in quantum illi adversantur, abrogata habebuntur, ipsaque Conventio ut lex Status deinceps eisdem in ditionibus perpetuo vigebit. Atque idcirco utraque contrahentium pars spondet, se successoresque suos omnia et singula, de quibus conventum est, sancte servaturos. Si qua vero in posterum supervenerit difficultas, Sanctitas Sua et Majestas Caesarea invicem conferent ad rem amice componendam.

Articulus XXXVI.

Ratificationum hujus Conventionis traditio fiet intra duorum mensium spatium a die hisce articulis apposita aut citius, si fieri potest.

In quorum fidem praedicti Plenipotentarii huic Conventioni subscripserunt, illamque suo quisque sigillo obsignerunt.

Datum Viennae die decima octava Augusti anno reparatae Salutis millesimo octingentesimo quinquagesimo quinto.

Mich. Card.

Viale-Prelà m. p.

(L. S.)

Joseph. Othmar

de Rauscher m. p.,

Archiepiscopus Viennensis.

(L. S.)

Nos visis et perpensis Conventionis hujus articulis illos omnes et singulos ratos hisce confirmatosque habere profiteamur ac declaramus, verbo Caesareo-Regio pro Nobis atque Successoribus Nostris adpromittentes, Nos omnia, quae in illis continentur, fideliter executioni mandatueros neque ulla ratione permissuros esse, ut illis contraveniatur. In quorum fidem majusque robur praesentes ratihabitionis Nostrae tabulas manu Nostra signavimus sigilloque Nostro Caesareo-Regio appenso firmari jussimus. Dabantur in Ischl die vigesima tertia mensis Septembris anno Domini millesimo octingentesimo quinquagesimo quinto Regnorum Nostrorum septimo.

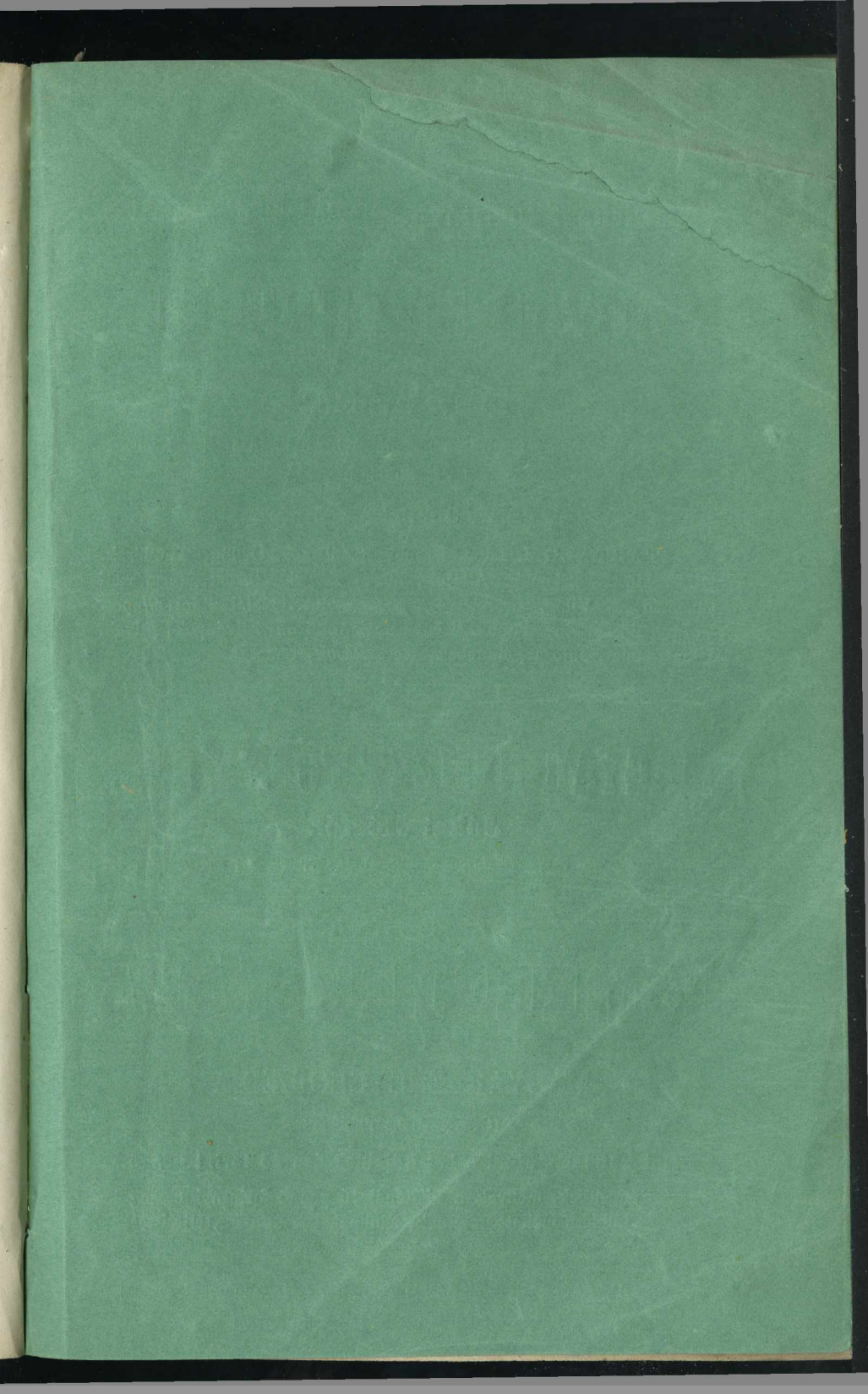
FRANCISCUS JOSEPHUS.

(L. S.)

Comes a Buol-Schauenstein.

Ad mandatum Sacr. Caes. ac Reg. Apostolicae
Majestatis proprium :

Otto Liber Baro a Meysenbug m. p.

Heckenast Gusztáv pesti kiadókönyvárusnál
megjelent :

MAGYAR MYTHOLOGIA.

Irta

Ipolyi Arnold.

Pest, 1854. Nagy 8-adrét a legtömöttebb nyomtatással 2 levél,
LVI, 602 lap.

Ára füzve 8 forint pengő pénz.

TARTALOM. Isten. Istenek, Szelleme. Ördög. Tündérek.
Óriás. Hősök. Elemek. Állatok, növények. Égi testek, természeti
tümemények. Világ. Lélek, végzet, átok, üdv. Halál utáni állapot.
Varázs. Boszorkány. Papok. Szent helyek, oltárok, bálványok, jelvek.
Istentisztelet, áldozat, ünnepek, szertartások, temetes.

A

MAGYAR NEMZET TÖRTÉNETE.

Jókai Mórtól.

Pest, 1854. 352 lap nagy 8-adrét. Füzve 2 ft. p. p.

UJABB KORI

ISMERETEK TÁRA

czímű

MAGYAR ENCYCLOPÆDIA

(Conversations-Lexicon.)

Hat kötetben. Mind a hat kötetnek ára 15 forint pengő.

 Rendelések, mellyek a kiadónál 15 pengő forintnyi összeg be-
küldése mellett tétetnek, azonnal **bérmertve** teljesítetnek.

Pest, 1856. Nyomatott Landerer és Heckenastnál.

